magazin istoric

ANUL X Nr. 9 (113) SEPTEMBRIE 1976

magazin istoric

Revistă de cultură istorică
Anul X - Nr. 9 (114)
septembrie 1976

Redactor şef
CRISTIAN POPIŞTEANU

Redactor şef adjunct
NICOLAE MINEI

Colegiul redacţiei
DUMITRU ALMAŞ
CONSTANTIN ANTIP
ADOLF ARMBRUSTER
VIRGIL CĂNDEA
NICOLAE COPOIU
LUDOVIC DEMÉNY
TITU GEORGESCU
DINU C. GIURESCU
ŞTEFAN PASCU
M. PETRESCU-DIMBOVIŢA
ŞTEFAN ŞTEFĂNESCU

COPERTELE NOASTRE

① ④ ② ③

① Vestigii tracice în România: monede dacice şi cap de leu pe un disc-faleră de aur descoperit într-un mormînt traco-getic din secolul IV î.e.n. — Muzeul din Oltenița

④ **a.** Vas de argint aurit reprezentînd un cap de bărbat, poate zeu — sec. IV î.e.n. (Peretu, jud. Teleorman); **b.** colier dacic din sîrmă de argint împletită; **c, d, e.** brățară, coif și aplică, toate din aur — sec. IV î.e.n. (Băiceni, jud. Iași); **f, g.** coif de aur și imaginea, reprezentînd sacrificarea unui animal, aflată pe obrăzarul drept — sec. IV î.e.n. (Poiana Coțofenești, jud. Prahova); **h.** așa arăta în momentul descoperirii disculfaleră înfățișat pe copertă. Macheta artistică, arhitect P. Carp **(Al doilea Congres internațional de tracologie,** p. 2)

② Doi mari voievozi ai țărilor române: Mircea cel Bătrîn...

③ ...şi Alexandru cel Bun **(Oşteni viteji — diplomaţi iscusiţi,** p. 20)

SUMAR

AL DOILEA CONGRES INTERNAŢIONAL DE TRACOLOGIE

Un moment de înaltă semnificaţie ştiinţifică 2
Mari personalităţi ale lumii trace. Burebista, Deceneu, Decebal: RADU VULPE 3
Oamenii pămîntului nu şi-au părăsit ţara: GHEORGHE BICHIR 10
Viaţa cotidiană la traci: H. M. DANOV 11
Din Urartu în Danemarca — prin Tracia: T.G.E. POWELL 14
Începuturi de civilizaţie în sud-estul Europei: M. GARAŠANIN, I. NESTOR 16
Neamuri şi triburi tracice: C. PREDA 18

Mircea cel Bătrîn, Alexandru cel Bun — oşteni viteji, diplomaţi iscusiţi: N. GRIGORAŞ 20
Februarie-martie 1866. Atitudinea marilor puteri faţă de evenimentele de la Bucureşti: N. COPOIU 26
Revista turcă Hayat Tarih Mecmuasi **despre Vlad Ţepeş** 33
Celor care au reînviat vitejia strămoşească: FLORIAN TUCĂ 35
Memoria regimentelor: IOANA URSU 36
O lume cu care românii aveau de mult contacte: VIRGIL CÂNDEA 40
Sub steagul lui Emelian Pugaciov: VIKTOR BUGANOV 44
Pe drumul realizării statului unitar naţional român: I. G. DUCA 47
Alexandria — metropola dintre două mări: EMILIA TOMESCU 52
Austria 1925-1934. Tunuri pe străzile Vienei: G.E.R. GEDYE 56

● **Cărţi sosite la redacţie... 34** ● **Poşta** Magazin istoric**...62** ● **Concursul** Magazin istoric, **ediţia 1975...63**

AL DOILEA CONGRES INTERNAȚIONA
— un moment de înaltă semni

La primul Congres internațional de tracologie, desfășurat la Sofia în iulie 1972[1], s-a luat hotărîrea ca următorul congres să aibă loc la București. Acum, după patru ani, tracologii români și străini se reîntîlnesc într-un forum internațional, pentru a-și împărtăși cele mai noi rezultate obținute în descifrarea fascinantelor manifestări ale unei civilizații care nu a apus fără urme, ci a stat la baza altora, născute, din această tulpină viguroasă, în spațiul balcano-dunărean. **Istoria tracilor a constituit și constituie un teren fertil pentru cercetările istorice, arheologice, pentru studierea unor moșteniri străvechi, prin care popoarele acestei zone se înrudesc, descinzînd din aceiași îndepărtați strămoși comuni.**

Urmaș direct al geto-dacilor — **cei mai viteji și mai drepți dintre traci,** cum i-a caracterizat Herodot — poporul român se mîndrește a număra în rîndul acestor strămoși care sînt și ai săi, ori numai ai săi, personalități ca regii Burebista și Decebal, iscusiți comandanți de oști, diplomați vestiți, dar nu mai puțin adevărați părinți ai patriei lor, organizatori și apărători ai poporului pe care l-au condus. Istoria a vrut ca, așa cum înaintașii lor fuseseră confruntați cu oștile lui Darius și Alexandru cel Mare, și ei să se ridice și să strălucească în fața altor personalități ale lumii antice, cum au fost marele strateg și tactician roman Caius Iulius Caesar și împăratul Traian, „cel mai bun principe" **(Optimus Princeps)** al Romei.

În înfruntarea militară dintre ei, romanii i-au biruit pe daci; dar, cum spune Pârvan, „biruința e fiica înfrîngerii. Cea dintîi biruință a fost nu a celui ce a doborît pe un altul [...], ci a celui care, doborît, s-a ridicat...". Și din înfrîngerea dacilor s-a născut o biruință. Această biruință de neșters în istorie este poporul român, care poartă cu aceeași mîndrie, în însuși numele său, pecetea adîncă a Romei.

[1] Vezi **Magazin istoric,** nr. 7/1972.

Astfel, nu e desigur întîmplător faptul că, pentru desfășurarea lucrărilor celui de-al doilea Congres internațional de tracologie, au fost alese meleagurile lui Burebista și Decebal. Poporul României socialiste găzduiește, în capitala sa, această manifestare prestigioasă — pusă sub patronajul de onoare al președintelui țării, tovarășul Nicolae Ceaușescu — avînd credința că identificarea unor noi și noi filiații comune va întări sentimentele de prietenie și de respect reciproc care leagă pe urmașii de azi ai tracilor.

Constituită ca domeniu de cercetare relativ recent, tracologia are, în țara noastră, vechi și bune tradiții, numărînd printre precursorii ei de prestigiu istorici ca B.P. Hasdeu, Gr. Tocilescu sau N. Densușianu[2]. Firește, stadiul dezvoltării științifice pe care l-au ilustrat unii ca aceștia nu a permis cercetări foarte adînci, ci mai mult acumulări de date și materiale, asociații de idei, comparații, deducții — și multe dintre acestea s-au verificat ulterior, s-au nuanțat și s-au îmbogățit. De la acești precursori romantici, care au înlocuit și anticipat săpătura arheologică prin intuiția și larga lor viziune istorică, de la începătorii arheologiei clasice — strălucit reprezentată de Vasile Pârvan și de elevii pe care i-a format școala sa de nivel european — și pînă în zilele noastre, eforturile istoricilor români pentru descifrarea străvechii moșteniri tracice s-au înzecit, s-au însutit poate și, datorită lor, avem azi **o imagine nouă despre acești străluciți înaintași ai noștri din veacuri atît de îndepărtate.** Cunoaștem bine viața lor materială, modul de trai, construcțiile, meșteșugurile, armamentul; se dezvăluie, treptat, noi aspecte ale vieții lor spirituale, manifestările artistice, formele de organizare politică și socială; rămîn mai puțin înțelese credințele religioase, obiceiurile, ritualurile — tot ceea ce a lăsat urme materiale foarte precare. Dar și în acest domeniu, etnografii, folcloriștii, istoricii religiilor, punînd în funcțiune între-

[2] Vezi **Magazin istoric,** nr. 3/1976.

L DE TRACOLOGIE
ficație științifică

gul arsenal al științei lor, vor putea discerne aspecte noi, așa cum, cu adînca sa erudiție asupra antichității, Mircea Eliade, savant de renume mondial, urmașul lui Nicolae Iorga la Sorbona, autoritate necontestată în materie de istorie a religiilor, a ridicat, prin studiile și cărțile sale, atîtea colțuri ale vălului greu care acoperă aceste aspecte ale vieții strămoșilor noștri de demult.

De la începutul apariției sale, **Magazin istoric** a acordat lumii tracilor o atenție deosebită și constantă, publicînd pînă acum peste 50 articole consacrate acestei lumi și civilizației ei. În întîmpinarea celui de-al doilea Congres internațional de tracologie, revista noastră a înfățișat cititorilor săi noi și interesante momente desprinse din evoluția studiilor din acest compartiment al istoriei, între care, dicționarul istoric al triburilor tracice, realizat cu concursul celor mai competenți tracologi români, se înscrie ca o valoroasă contribuție științifică la cunoașterea mai amănunțită a populațiilor care au stat la baza procesului de etnogeneză în spațiul balcano-dunărean. Evocarea marilor personalități ale lumii tracice, nord și sud-dunărene, trecerea în revistă a celor mai de seamă realizări în domeniul tracologiei și a celor mai semnificative aspecte ale moștenirii tracice au putut arăta cititorilor atît importanța civilizației tracice în desfășurarea istorică din „spațiul tracic", cît și interesul pe care lumea științifică îl manifestă față de eforturile închinate descifrării civilizațiilor originare.

Alături de istoricii români, de întregul nostru popor, **Magazin istoric** privește cel de-al doilea Congres internațional de tracologie cu convingerea fermă că, prin dezbaterile sale științifice, vom cunoaște și înțelege mai bine pe înaintașii noștri și, prin aceasta, pe noi înșine.

G.S.

Mari personalități ale lumii trace

BUREBISTA

Prof. dr. docent RADU VULPE

Personalitatea cea mai măreață din istoria tuturor tracilor[1] a fost, fără îndoială, getul Burebista[2] care, în cursul secolului I î.e.n., a unit sub conducerea sa toate triburile getodace[3], realizînd o amplă formațiune politică ce se întindea spre vest pînă la marginile Boemiei și pînă în mijlocul Panoniei, spre nord pînă în Galiția, spre răsărit pe tot țărmul Pontului Euxin, de la Olbia (la limanul Bugului) pînă la Apollonia (Sozopol, în Bulgaria), iar spre sud pînă în Iliria și pînă la munții Balcani. A fost o operă grandioasă, prin care, deși n-a durat decît atît cît a trăit genialul ei creator, s-a înscris în istoria tracilor de nord cea mai remarcabilă pagină. Cu toate acestea, izvoarele antice care se referă la Burebista sînt puține și sumare, ceea ce nu ne îngăduie să avem o idee precisă despre portretul său fizic și moral, lăsîndu-ne însă putința să-i deducem geniul politic și militar doar din extraordinarele sale fapte și din considerabilul rol pe care l-a jucat în istoria generală a timpului său. Căci acest rege unificator al neamului său atît de întins a fost și un războinic temut, învingător al celților din Europa Centrală, protector al cetăților elenice din Pontul Stîng, aliat al lui Pompeius în războiul civil împotriva lui Caesar.

O armată de 200 000 ostași

Însușirile lui au trebuit să fie pe măsura grandioaselor sale realizări, care denotă o puternică autoritate, un dinamism neobosit, o largă viziune politică, o neobișnuită destoinicie militară, o iscusință măiastră, în sfîrșit, tot ceea ce condiționează personalitatea unui excepțional conducător. În scurta prezentare pe care i-o face istoricul și geograful grec Strabon, cu competența unui contemporan bine informat și demn de toată încrederea, ni se spune că acest „bărbat get" **(anēr Gétes)** — provenind deci din uniunea de triburi din Cîmpia Dunării, afirmată și mai înainte atît de glorios — de îndată ce a ajuns în fruntea geților săi, i-a disciplinat prin exerciții militare, prin cumpătare și prin porunci strașnice,

[1] Vezi **Magazin istoric**, nr. 7/1976.
[2] Vezi **Magazin istoric**, nr. 4/1969.
[3] Vezi **Magazin istoric**, nr. 1/1976.

ca, de pildă, stîrpirea viței de vie și abținerea de la vin și astfel și-a creat o puternică armată, cu ajutorul căreia a izbutit să săvîrșească uimitoarele sale acțiuni. Tot de la Strabon aflăm că, în felul acesta, el a ajuns în scurtă vreme să realizeze o uriașă domnie, cuprinzînd pe toți geții și dacii, că și-a întins stăpînirea peste cei mai mulți dintre vecinii acestora — cu deosebire peste formațiunile celtice de la Dunărea de Mijloc, pe care le-a zdrobit în lupte — că îi îngrijorase și pe romani prin desele sale expediții prădalnice asupra Iliriei și Macedoniei, dar că, în cele din urmă, a fost răsturnat printr-un complot al unora dintre asociații săi și că, după moartea lui, vasta unitate getodacă pe care o înfăptuise s-a destrămat în patru formații separate. Autorul antic ne informează, de asemenea, că Burebista ar fi putut dispune oricînd de o forță de 200 000 ostași, cifră care nu este deloc exagerată în raport cu marea extensiune a teritoriilor stăpînite de el.

Dar Strabon nu spune totul. El trece sub tăcere multe alte fapte în legătură cu acest rege. Astfel, nu de la el, ci de la Dion Chrysostomos, un retor grec din epoca lui Domițian, care a călătorit în țara dacilor, aflăm că Burebista supusese toate cetățile grecești de pe coasta de apus a Mării Negre, ceea ce este excelent confirmat prin inscripții și prin constatări arheologice.

Printre aceste documente directe, prețioase știri despre marele rege get ne oferă cu deosebire o importantă inscripție de la Dionysopolis (Balcic, în Bulgaria), reprezentînd un decret onorific prin care acest oraș pontic răsplătește pe un cetățean al său, Acornion, pentru meritul de a fi condus o solie, pe cheltuială proprie și în repetate rînduri, mai întîi pe lîngă un predecesor anonim al lui Burebista — poate chiar tatăl lui — pe care l-a întîlnit în localitatea de reședință Argedava, apoi pe lîngă Burebista însuși, care între timp devenise „cel dintîi și cel mai mare dintre regii din Tracia", „stăpînind toată țara de dincolo de Dunăre [adică de la nord de fluviu] și de dincoace [adică din Dobrogea și din nordul Bulgariei]".

Argedava, capitala lui Burebista și a predecesorilor săi geți, neatestată de alte izvoare, se afla probabil pe rîul Argeș, al cărui nume autentic getic trebuie să fi sunat cam ca azi: Argesis (după bunele argumente formulate de învățatul Vasile Pârvan), forma Ordessos, transmisă de Herodot, nereprezentînd decît o denaturare de transcriere greco-scitică. Fapt este că valea Argeșului, constituind atunci o axă principală a circulației economice dintre orașele pontice și centrul Daciei, se afla tocmai în direcția cea mai firească pentru calea unei solii pornite de la Dionysopolis spre regele get. Pe de altă parte, cercetările arheologice au scos la lumină, în bazinul acestei văi, o serie de așezări getice care dovedesc o remarcabilă înflorire chiar în sec. II-I î.e.n., corespunzînd epocii lui Burebista și a înaintașilor săi. Mai ales cetățuia de la Popești, pe malul drept al Argeșului, nu departe de București, apare atît de caracteristică pentru această

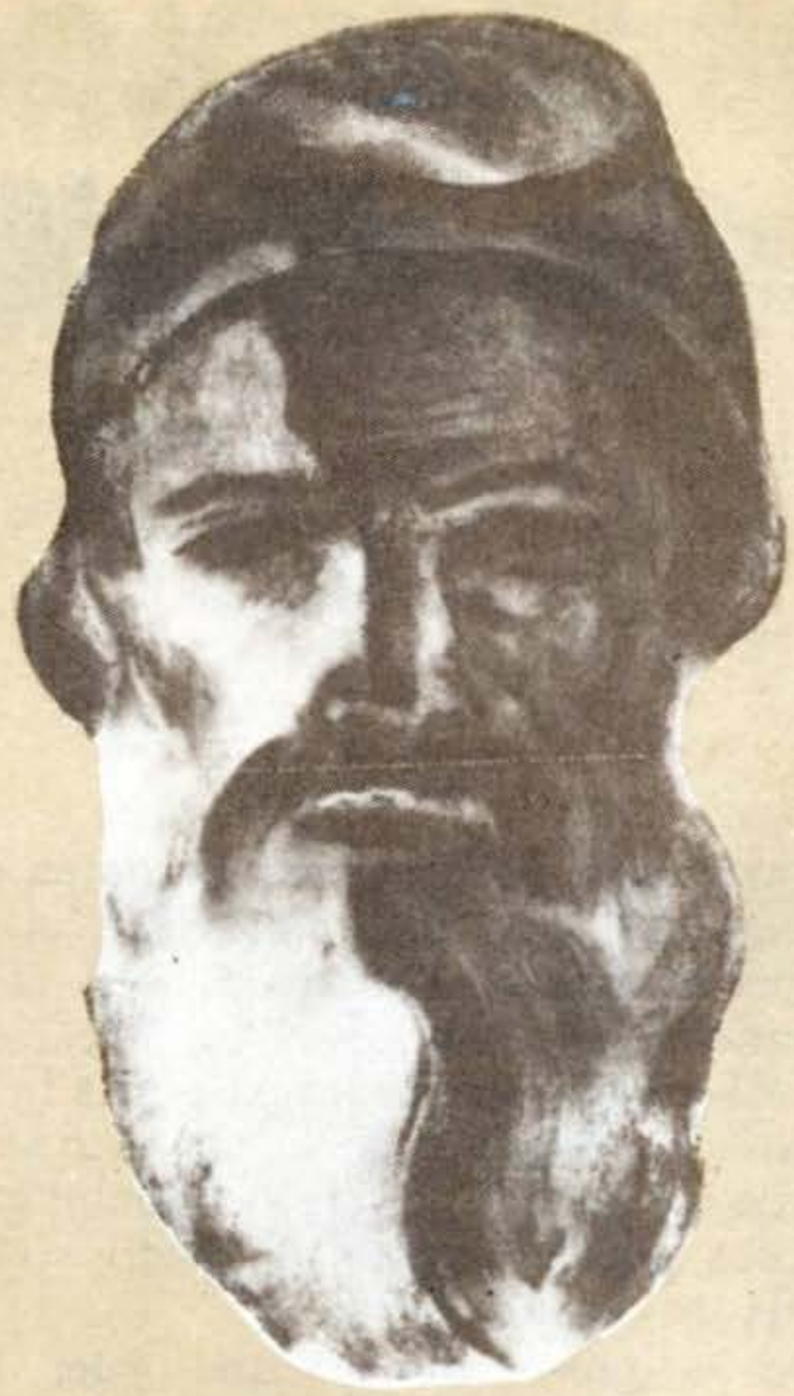

Cea mai măreață personalitate din istoria tracilor: Burebista (în viziunea pictorului Gh. Pătrașcu). Acest rege unificator al neamului său a fost aliat al lui Pompeius (p. 5, dreapta) și adversar al lui Caesar (p. 5, stînga), care l-a considerat o gravă amenințare pentru Roma

înflorire și pentru asimilarea influențelor elenistice, atît de prioritară calitativ față de alte stațiuni geto-dace din acel timp, atît de potrivită, prin poziția sa centrală pentru o reședință a șefului triburilor getice de la Dunărea de Jos, încît ideea identificării sale cu Argedava dinastiei lui Burebista se impune atenției ca cea mai concordantă dintre ipotezele din stadiul actual al cunoștințelor[1].

Alianța cu Pompeius

În lumea geto-dacă, frămîntată atunci de apropierea puterii romane, care, instalată de un secol în Macedonia își consolida dominația în Balcani urmînd să-și stabilească granița pe linia Dunării, se simțea nevoia unei strîngeri a rîndurilor pentru a face față acestei amenințări. Condusă acum de o personalitate superior înzestrată, vechea uniune a triburilor getice se prezenta drept cea mai puternică, cea mai indicată pentru a polariza solidaritatea triburilor geto-dace în totalitatea lor. Pentru a le realiza unirea, Burebista a avut mai puțin nevoie de forță decît de persuasiune.

[1] Noi nu credem că localitatea **Vicus Arcidava**, dintr-o inscripție romană recent descoperită la Histria, ar avea vreo legătură cu Argedava lui Burebista, precum aceasta n-are nici cu **Arcidava** de la Vărădia, în Banat, pomenită de Ptolemeu și de **Itinerarii**.

Pe lîngă iminența primejdiei romane, opera sa de unificare a fost înlesnită și de împrejurarea că nenumărate triburi fuseseră mai dinainte concentrate în cele patru uniuni regionale pomenite de Strabon.

Două dintre aceste uniuni erau cele cunoscute: a geților din șes și a dacilor din munții Transilvaniei. Celelalte două trebuie să fie presupuse de ambele părți ale Carpaților nordici, pe de o parte în Maramureș și Slovacia, pe de alta în Galiția și Moldova. Odată realizată conducerea lor unică de către regele get, au putut fi rezolvate radical problemele externe ale fiecăreia dintre ele, prin războaie împotriva celților din Europa Centrală și prin supunerea bogatelor orașe elenice din Pontul Stîng. Toate țările dunărene, de la cursul superior al fluviului pînă la mare, formau acum un adevărat imperiu getic.

Inscripția lui Acornion ne mai dă știri valoroase despre atitudinea lui Burebista față de marile evenimente care zguduiau lumea romană în vremea lui. În plină desfășurare a războiului civil dintre Caius Iulius Caesar și Pompeius, în anul 48 î.e.n., curînd după trecătoarea înfrîngere a lui Caesar la Dyrrhachium (Durazzo, Durrës, în Albania), Burebista l-a trimis la Heraclea Lyncestis (Bitolia, în Iugoslavia) pe Acornion, devenit diplomatul său, pentru a negocia o alianță cu Pompeius, care se învoia ca, în schimbul ajutorului militar oferit de regele get, să-i recunoască acestuia întinsele cuceriri săvîrșite. Dar decisiva victorie a lui Caesar de la Pharsalus avea să se producă peste mai puțin de două luni, înainte ca trupele getice să fi avut timp să intervină pe un teatru de război atît de îndepărtat. Cu toate acestea, amenințarea getică era socotită la Roma atît de gravă, încît învingătorul de la Pharsalus era hotărît s-o preîntîmpine, pregătind o mare expediție asupra Daciei. O considerabilă armată romană era concentrată în Macedonia în acest scop și Caesar era tocmai pe punctul de a porni spre Dunăre în momentul cînd, la idele lui martie din anul 44 î.e.n., a fost asasinat. Expediția, care trebuia să ducă la un rezultat radical, n-a mai avut loc.

Dar trupele pregătite împotriva lui Burebista reprezentau o forță impunătoare, care putea fi folosită și după moartea lui Caesar. Cel mai indicat pentru a o comanda părea Marcus Antonius, fostul adjunct al dictatorului asasinat. Numai că Senatul roman, dominat de ucigașii acestuia, nu-l vedea cu ochi buni nici pe Antonius. De aceea a hotărît să schimbe planul lui Caesar, renunțînd la războiul împotriva geților și punînd armata din Macedonia sub comanda lui Dolabella pentru o expediție în Orient, împotriva parților. Atunci, partizanii lui Marcus Antonius

DECENEU

La marile succese politice și militare ale lui Burebista o importantă contribuție a adus sfetnicul său apropiat, marele preot Deceneu (Decaineos, Decaeneus). Eficacitatea autorității sale spirituale apare ușor de înțeles dacă ținem seama de importanța covîrșitoare a credințelor religioase în stadiul de atunci al societății geto-dace. Nu vom insista prea amănunțit asupra acestei personalități, deoarece am mai avut prilejul s-o facem în paginile revistei Magazin istoric[1]. *Ne vom limita la cîteva considerații privind în special portretul său moral, așa cum reiese din eminentul său rol istoric.*

În afară de stimularea energiilor getice, Deceneu trebuie să fi contribuit considerabil, cu prestigiul său, la unirea tuturor triburilor geto-dace sub conducerea regelui get. Reușita acestei opere, chiar dacă n-a fost trainică, impune concluzia că Deceneu n-a fost numai deținătorul unei înalte demnități sacerdotale, care de la sine îi conferea o mare trecere față de mase, ci o personalitate tot atît de dotată ca și Burebista. A fost un adevărat vizionar politic, care, prevăzînd și el iminența primejdiei romane, a înțeles că geto-dacii vor putea s-o prevină numai prin unire, iar pentru a realiza această unire a avut norocul să găsească un militar de valoarea extraordinară a lui Burebista, energic și luminat, care gîndea la același înalt nivel.

Dar Deceneu nu aparținea uniunii de triburi de la Dunărea de Jos, unde domnise la început Burebista, ci, după cum atestă Dion Chrysostomos[2], a sosit din altă parte la curtea regelui get. Desigur, el nu putea veni decît de la sanctuarul lui Zamolxis de pe muntele Cogaionon, din țara dacilor (pe înălțimea Sarmizegetusei Regia). Începutul colaborării sale cu Burebista trebuie să fi însemnat chiar unirea triburilor dace din Transilvania cu acelea ale geților dunăreni, primul pas și cel mai decisiv din întregul proces al marii unificări geto-dace. O confirmare a faptului că Deceneu n-a fost un personaj exclusiv sacerdotal, ci a exercitat totodată o putere politică, de conducător al dacilor săi, ne-o oferă chiar succesorul său și, desigur, ruda sa apropiată, Comosicus, care a fost concomitent mare-preot și rege.

După căderea lui Burebista, Deceneu n-a putut să împiedice dezmembrarea operei la care colaborase atît de hotărîtor, fie pentru că era prea bătrîn, fie că poate nici nu mai exista. În schimb, din formația regională dacică pe care el o reprezentase, se va dezvolta statul dac, a cărui dinastie, începută cu el și cu Comosicus, va continua prin Coryllus, Scorilo (probabil diferit de precedentul) și Duras, pînă la Decebal[3].

---

[1] Vezi **Magazin istoric**, nr. 6/1970.
[2] În Iordanes, **Getica.**
[3] C. Daicoviciu, **Dacica**, Cluj, 1970; H. Daicoviciu, **Dacia de la Burebista la cucerirea romană**, Cluj, 1972.

au răspîndit zvonul alarmant că geții lui Burebista invadaseră Macedonia. Opinia publică, speriată, a cerut să i se încredințeze lui Antonius sarcina de a face față primejdiei. Bănuitor, Senatul a trimis repede o delegație la fața locului pentru a verifica zvonul, care, în urma cercetării, s-a dovedit fals. Cu toate acestea, panica produsă la Roma era atît de mare și teama de Burebista atît de puternică — mai ales că delegații întorși din Macedonia precizaseră că, dacă invazia getică încă nu se produsese, nu părea totuși mai puțin iminentă — încît Senatul s-a văzut silit să treacă peste orice rezerve și să-i acorde lui Marcus Antonius comanda cerută, intrînd astfel în cursa acestuia. Antonius, odată ajuns în fruntea armatei respective, în loc s-o folosească pentru scopurile prevăzute, a adus-o în Italia pentru a începe al doilea război civil.

De la Argedava la Sarmizegetusa Regia

De fapt, Burebista nu se putea gîndi la vreo invazie în acel moment, deoarece, ca și strălucitii săi adversari Caesar și Marcus Antonius, era și el preocupat să-și consolideze statul. Dealtfel puțin timp după moartea lui Caesar, și el a avut o soartă asemănătoare, fiind răsturnat și, desigur, suprimat (amănunt pe care Strabon nu-l precizează) de o conspirație.

Odată ajuns în fruntea marelui stat centralizat pe care îl realizase, el a plecat din reședința sa de origine de la șes, Argedava, pentru a întemeia una nouă lîngă sanctuarul dacic al lui Deceneu, de la Sarmizegetusa Regia (Grădiștea Muncelului), pe înălțimile inexpugnabile ale unui masiv din munții Transilvaniei.

Trecerea meteorică a acestei eminente personalități prin istorie a avut consecințe adînci iar centralizarea realizată de el a pus temeliile statului geto-dac, a favorizat o intensă circulație economică interregională, ceea ce a dus la o rapidă și uniformă răspîndire a formelor culturii getice pe toată vastitatea teritoriilor carpato-danubiene de sub autoritatea lui. El a fixat centrul de greutate al lumii geto-dace în munții dacilor. După căderea lui, uniunea getică de la șes, de unde el pornise, se va eclipsa în favoarea statului dac, a cărui coeziune, cimentată de el, nu va înceta de a se întări pînă la eroicele dovezi de vrednicie ale lui Decebal.

DECEBAL

Augustus, primul împărat roman, a statornicit graniţa imperiului de-a lungul întregului curs al Dunării, după ce, în 29-28 î.e.n., generalul său Licinius Crassus purtase grele lupte împotriva unei invazii bastarne în Balcani şi înfrînsese rezistenţa regilor geţi Dapyx şi Zyraxes, ultimii apărători ai libertăţii geţilor din Dobrogea. În schimb, un alt rege get, Roles, din părţile de vest ale Moesiei, îl ajutase pe proconsulul roman împotriva bastarnilor.

Statul dac din Transilvania, considerabil întărit sub urmaşii lui Deceneu, devenise, mai ales în cursul sec. I e.n., o putere deosebit de ameninţătoare pentru graniţa romană de pe linia Dunării, pe care o domina atît prin poziţia sa în masivul Carpaţilor, cît şi prin forţele sale organizate. Incursiunile săvîrşite de daci nelinişteau mereu provinciile romane. Încercarea împăratului Vespasian de a-i menţine în echilibru prin plata unor subsidii nu putea fi decît o măsură provizorie. Împăratul Domiţian refuzînd să sporească acest preţ al păcii cumpărate, aşa cum cereau dacii, aceştia au atacat pe neaşteptate provincia Moesia, în 85 e.n., zdrobind o armată romană în frunte cu însuşi comandantul ei Oppius Sabinus. Domiţian s-a grăbit să reacţioneze, trimiţînd peste Dunăre, în Dacia, o altă armată, sub comanda prefectului pretoriului Cornelius Fuscus. Pentru prima dată, dacii s-au văzut atacaţi de romani în propria lor ţară. Regele lor de atunci, Duras, numit de unele izvoare şi Diurpaneus, socotindu-se prea bătrîn pentru a face faţă situaţiei grele, a renunţat la tron în favoarea nepotului său de frate, Decebal, al cărui părinte, Scorilo, domnise mai înainte de Duras. După normele de succesiune la tron, uzitate la daci, ca şi la tracii de sud, la macedoneni, la celţi şi la alte popoare indo-europene, unui rege nu-i urma propriul fiu, ci o rudă mai în vîrstă, de obicei un frate sau un nepot de frate (succesiune agnatică[1]).

Inteligent, energic, hotărît

Personalitate înzestrată cu minunate însuşiri militare şi politice, noul rege al dacilor s-a dovedit la înălţimea împrejurărilor hotărîtoare cu care neamul său avea să fie confruntat. Istoricul roman Cassius Dio, într-una din puţinele ştiri păstrate din acel timp, ne descrie portretul moral al lui Decebal în următoarele cuvinte: „Era uimitor în întocmirea planurilor de război şi în realizarea lor, priceput în alegerea momentului celui mai potrivit pentru atac ori pentru retragere, meşter în a întinde curse, ager în luptă, ştiind deopotrivă să folosească o biruinţă şi să iasă cu bine dintr-o înfrîngere; drept care multă vreme a fost pentru romani un adversar de temut". Iar cel mai expresiv dintre chipurile sale sculptate în diferitele scene de pe Columna Traiană, cel din scena luptei de la Tapae confirmă întru totul această caracterizare, înfăţişîndu-l vioi, inteligent, energic, hotărît, demn de slăvitul său renume.

Speculînd cu abilitate intempestiva înaintare a armatei lui Fuscus prin Banatul actual, Decebal a reuşit s-o surprindă într-o poziţie neprielnică şi s-o nimicească într-o luptă în care însuşi comandantul roman şi-a aflat moartea. A fost unul din dezastrele de pomină suferite de romani în istoria lor, iar pentru vrednicia lui Decebal, o afirmare din cele mai strălucite.

Regele dac nu s-a grăbit să-şi exploateze succesul printr-o nouă invazie în provinciile romane, unde ar fi riscat să şi-l compromită fără necesitate, ci, înţelept, a căutat să profite de marele prestigiu obţinut, pentru a-şi întări autoritatea în interiorul ţării sale şi pentru a-şi atrage aliaţi în exterior, dîndu-şi seama că resursele imperiului erau uriaşe şi că trebuia

Luptători daci

[1] Vezi **Magazin istoric**, nr. 8/1976.

Decebal: rege al dacilor, înzestrat cu minunate însușiri militare și politice

să urmeze o nouă ofensivă a lui Domițian. Ceea ce curînd s-a și întîmplat. Formînd o nouă armată, împăratul a încredințat-o consularului Tettius Iulianus, care, în anul 89, a pătruns în Dacia, izbutind să învingă rezistența întîlnită. Dar cu prilejul acestui insucces Decebal și-a dovedit deosebita capacitate militară, căci a izbutit cu îndemînare să reducă urmările înfrîngerii și să întîrzie înaintarea inamică. Pînă la urmă, Iulianus a reușit, totuși, să se apropie de Sarmizegetusa Regia, capitala regelui dac, pe muntele sanctuarului de altădată al lui Deceneu. Decebal s-a hotărît atunci să intre în tratative, mai ales că situația dificilă a lui Domițian pe alte frontiere îi permitea să obțină condițiile ușoare ale unei păci de compromis, la care împăratul roman a fost nevoit să consimtă. Regele dac se recunoștea clientul[1] imperiului în schimbul unui stipendiu fixat de romani și al unor ajutoare în meșteri pentru construcții de cetăți. Pentru formalitatea închinării, el s-a ferit să se prezinte direct în fața împăratului învingător, ci l-a trimis pe fratele său Diegis, care, ca moștenitor prezumptiv al tronului dac, putea lua angajamente valabile.

Încheiată în asemenea condiții echivoce, pacea a nemulțumit opinia publică din Roma. Prosperarea rapidă a statului lui Decebal și consolidarea forțelor dace, prin înseși contribuțiile plătite de romani, le pricinuiau acestora sumbre preocupări. De aceea, o dată venit la tron, în anul 98, împăratul Traian și-a propus să părăsească politica clientelară a lui Domițian și să suprime radical acest focar de îngrijorări.

[1] Dependent de autoritatea Romei, cu condiția de a fi protejat de aceasta.

Un plan demn de cei mai iluștri strategi

După minuțioase și îndelungate pregătiri, în anul 101 romanii au declarat război dacilor, fără nici o provocare din partea lui Decebal. Deși Traian se afla în cea mai favorabilă situație strategică, neavînd nici o complicație pe alte frontiere, dispunînd de forțe covîrșitoare, excelent puse la punct și comandate de un militar de valoarea lui, n-a obținut victoria decît după două grele războaie, duse în decursul a șase ani cu eforturi și riscuri enorme. Împăratul roman a trebuit să înfrunte asprele condiții geografice ale teatrului de operații din munții Transilvaniei, vitejia și tăria morală a poporului dac[2] și, mai presus de toate, energia și istețimea de spirit a lui Decebal.

Departe de a aștepta pasiv primejdia, regele dac a căutat să suplinească inferioritatea categorică a forțelor sale prin manevre ingenioase și cutezătoare. Reușind să iasă din izolare și să obțină alianța triburilor războinice ale dacilor din Carpații nordici, ale sarmaților și ale burilor germanici din Maramureș[3], a făurit un plan strategic de amplă concepție, demn de cei mai iluștri strategi ai antichității: în timp ce impunătoarele forțe romane se vor fi angajat adînc în munții Daciei, îndepărtîndu-se de bazele lor, aliații lui Decebal urmau, după indicațiile lui, să dea o lovitură de surpriză la Dunărea de Jos, năpustindu-se asupra provinciilor balcanice pentru a intercepta comunicațiile lui Traian cu interiorul imperiului și a-l încercui. Rezultatul ar fi fost împrăștierea forțelor romane, favorizarea unei contraofensive a regelui dac și, în cele din urmă, o dezastruoasă înfrîngere romană. Momentul potrivit era toiul iernii, cînd Dunărea înghețа. Pînă atunci, înaintarea romanilor în munți trebuia să fie întîrziată cît mai mult.

O parte a planului lui Decebal a reușit. Iarna, cu fatala întrerupere a operațiilor, a venit înainte ca Traian să fi dobîndit un rezultat decisiv. Și, deodată, în mijlocul anotimpului geros, împăratul a fost grav alarmat de știrea că masele aliaților septentrionali ai lui Decebal, după ce străbătuseră Moldova, trecuseră Dunărea în Moesia Inferioară, atacînd slabele garnizoane romane și îndreptîndu-se primejdios spre pasurile Balcanilor. Pe nesimțite, inițiativa operațiilor le fusese smulsă romanilor de iscusitul lor adversar, al cărui plan a fost aplicat cu exactitate.

În cea mai mare grabă, Traian a trebuit să se adapteze la neprevăzuta situație. Lăsînd o parte din trupe în munți pentru păstrarea pozițiilor cucerite, pe celelalte le-a transportat spre noul front. Grosul forțelor transdanubiene a fost întîmpinat în sudul Dobrogei, la

[2] Vezi **Magazin istoric**, nr. 6/1976.

[3] Populație din seria triburilor suebice (marcomanii, cvazii) care se răspîndiseră de-a lungul Cehoslovaciei actuale, ajungînd pînă în nordul Daciei. Burii sînt pomeniți de Cassius Dio ca aliați ai lui Decebal și apar pe metopele de la Adamclisi cu înfățișarea caracteristic suebică descrisă de Tacit. Vezi **Magazin istoric**, nr. 12/1973 și 3/1974.

Adamclisi de azi, unde s-a dat cea mai sîngeroasă bătălie a războiului. Cu prețul unor imense jertfe și primejdii, la un moment găsindu-se chiar foarte aproape de catastrofă, Traian a izbutit în cele din urmă să cîștige o victorie salvatoare, care, spulberînd ultima mare speranță a lui Decebal, a făcut pe împăratul roman stăpîn pe soarta războiului, redîndu-i libertatea de acțiune. O biruință dobîndită în același timp de regele dac asupra trupelor romane rămase în munți devenise zadarnică. Sorții războiului se întorseseră hotărît împotriva sa. Revenind imediat în Dacia, Traian, cu toate forțele sale reunite, a reluat operațiile din jurul Sarmizegetusei. După o vară întreagă de lupte crîncene pentru cucerirea fiecărui munte fortificat, soldații romani s-au văzut, în sfîrșit, în fața capitalei lui Decebal, care, lipsit de altă perspectivă, a trebuit să ceară pace. Împăratul roman, el însuși la capătul puterilor după trei campanii neîntrerupte, i-a acordat-o, dar impunîndu-i condiții foarte grele de dezarmare.

De fapt, pacea n-a durat decît doi ani, fiind privită de ambele părți doar ca un armistițiu. Traian se pregătea intens pentru un nou război, iar Decebal, întrevăzînd catastrofa ce se apropia, s-a văzut silit să încalce condițiile înlănțuitoare ale pactului. În anul 105, pentru a-și asigura avantajul surprizei, a luat el inițiativa ostilităților, dar fără succes. Lipsit de aliați, care îl părăsiseră, și covîrșit de superioritatea zdrobitoare a forțelor romane, nu i-a mai rămas decît hotărîrea de a se apăra cu disperare între zidurile Sarmizegetusei asediate. Rezistînd cu bravură la toate asalturile, cetatea sacră a dacilor n-a căzut decît după ce, proviziile de apă sleindu-se, ultimii ei apărători s-au prăbușit, sfîrșiți de sete.

În cea din urmă clipă, Decebal, însoțit de o ceată de nobili, a izbutit să se strecoare printre rîndurile asediatorilor, îndreptîndu-se în goana cailor către mijlocul Transilvaniei, cu gîndul de a organiza noi focare de rezistență. Urmărindu-l, cavaleria romană l-a ajuns și, izolîndu-l de tovarășii săi, l-a înconjurat, căutînd să-l prindă viu, potrivit ordinului lui Traian, care voia să-l ducă la Roma pentru a-i împodobi triumful. Dar, cu un gest de sublimă mîndrie, înainte ca decurionul călăreților romani să-l apuce de braț, viteazul rege și-a retezat beregata cu pumnalul său curb. Acest ofițer roman, pe numele său Tiberius Claudius Maximus, a cărui piatră funerară s-a descoperit de curînd la Philippi, în Macedonia, n-a mai putut duce lui Traian decît capul eroicului rege dac[1]. După ce a fost arătat trupelor romane, macabrul trofeu a fost trimis la Roma spre a fi expus pe Scările Gemonii, pentru ca întregul popor al Urbei să se convingă că a scăpat de temutul și superbul său dușman.

Odată cu Decebal s-a năruit și statul său. Dacia a fost transformată în provincie romană, devenind în scurt timp unul dintre cele mai întinse focare de latinitate din tot imperiul. Dar răsunătorul renume al celui din urmă apărător al ființei și libertății dacilor n-avea să piară niciodată. Îl vor prelungi de-a lungul mileniilor dramatica și glorioasa epopee înscrisă în marmura Columnei Traiane din inima Romei[2] și înțelesul adînc al Trofeului de pe cîmpul de luptă de la Adamclisi, care, înălțate spre a slăvi biruința lui Traian, evocă tot atît de mult geniul marelui învins. Căci numai măiestria acestuia l-a purtat pe împăratul roman pînă în stepa Dobrogei, silindu-l să-și pună acolo în cumpăna sorții renumele și viața. Dar mai presus de toate aceste nepieritoare și grandioase mărturii documentare, răsunătorul renume al lui Decebal ca și cel al ilustrului său învingător Traian vor fi perpetuate veșnic de poporul român, strălucit și vrednic urmaș al celor „mai viteji și mai drepți dintre traci" și al strămoșilor romani, popor care a păstrat și ridicat moștenirea culturii materiale și spirituale a geto-dacilor, a romanității orientale, pe culmile civilizației socialiste a vremurilor noastre.

[1] Vezi **Magazin istoric**, nr. 6/1974.

[2] Vezi **Magazin istoric**, nr. 5/1973.

Împăratul Traian, a cărui biruință evocă geniul marelui învins

Dacia lui Burebista și Decebal

OAMENII PĂMÎNTULUI NU ȘI-AU PĂRĂSIT ȚARA

Dr. GHEORGHE BICHIR

După moartea lui Burebista (44 î.e.n.), teritoriul stăpînit de geto-daci s-a restrîns, datorită presiunii exercitate de sarmați în est și vest, de unele neamuri germanice în nord și nord-vest și de romani în sud, cei din urmă fixîndu-și chiar granița stăpînirii lor pe Dunăre. Dar și în teritoriile ocupate de aceste seminții, parte din populația geto-dacă a rămas pe loc și a continuat să trăiască alături de noii veniți, așa cum arată descoperirile arheologice făcute în Cîmpia ungară, în estul Slovaciei și în alte locuri.

În secolul I e.n., cînd geto-dacii erau stăpîni absoluți pe teritoriul Daciei dintre Tyras (Nistru) și Tisia (Tisa), au ajuns să se impună din nou pe plan politic și militar în timpul viteazului rege Decebal, care a luptat pentru libertatea și independența poporului său pînă la jertfa supremă.

Dau strălucire și măreție civilizației dacice cetățile cu ziduri de piatră și enigmaticele sanctuare circulare sau patrulatere, care nu mai sînt caracteristice doar Capitalei — Sarmizegetusa Regia — ci și altor locuri, ca Piatra Craivii în jud. Alba, Polovraci în jud. Gorj, Bîtca Doamnei, lîngă Piatra Neamț. De altfel, pe teritoriul Moldovei, la Cotnari, în jud. Iași, s-a constatat că traco-geții construiau cetăți de piatră și într-o epocă mai veche.

În tot spațiul carpato-danubian, în perioada Burebista-Decebal, avem de-a face cu o singură cultură, unitară în ceea ce privește atît latura ei materială, cît și cea spirituală. Arheologic, s-a dovedit că materialele (ceramica, uneltele etc.) descoperite în Transilvania, Moldova, Muntenia, Oltenia sau Banat, sînt identice sau aproape identice, atît ca formă cît și ca tehnică de lucru. Identice sînt credințele, superstițiile, ritul și ritualul funerar folosite. Acest lucru demonstrează că s-a produs o profundă sinteză etno-culturală, care a făcut ca deosebirile dintre diferite triburi și uniuni tribale de origine geto-dacă, care asimilaseră și diverse grupuri de populații străine să dispară.

Războaiele daco-romane din anii 101-106, crearea provinciei romane Dacia în anul 106 și aducerea de coloniști romani au constituit punctul de plecare al unei noi sinteze etno-culturale pe aceeași vatră locuită de mai bine de două milenii de geto-daci; această nouă sinteză a dus la formarea poporului român.

Cercetările arheologice din ultima vreme au infirmat acele teze care căutau să conteste continuitatea și autohtonia poporului român pe pămîntul vechii Dacii. Asemenea cercetări au arătat că geto-dacii romanizați au continuat să trăiască alături de noii veniți, coloniști și soldați romani. Amintim, spre exemplificare, așezările și necropolele din sec. II-III e.n., de la Soporul de Cîmpie (jud. Cluj), Obreja (jud. Alba), Locusteni (jud. Dolj) etc. Materialele arheologice descoperite în aceste locuri, ca și în multe altele, arată că avem de-a face cu daci romanizați. Subliniem faptul că la Slimnic, jud. Sibiu, a fost descoperită o așezare care atestă o continuitate de locuire neîntreruptă (la început dacică și apoi daco-romană) din sec. II î.e.n. pînă în sec. III e.n. Prezența populației dacice este atestată și în orașe (Apulum, Napoca, Sucidava etc.) și chiar în castre; peste tot, ceramica dacică apare alături de produsele romane.

Persistența populației dacice este indicată și de toponimia și hidronimia (numele de ape) din Dacia romană, care au rămas în cea mai mare parte dacice. Astfel, marea majoritate a orașelor din Dacia și-au păstrat numele autohtone: **Apulum, Napoca, Potaissa, Alburnus, Tibiscum, Dierna, Drobeta**; de asemenea, localitățile terminate în geticul **dava: Sucidava, Buridava, Cumidava, Piroboridava, Capidava.** Semnificativ este și faptul că fosta capitală a Daciei a căpătat în timpul stăpînirii romane numele de **Ulpia Traiana Sarmizegetusa,** ca o recunoaștere oficială a prezenței dacilor în fosta reședință a regilor daci.

În ceea ce privește hidronimia, notăm că denumirile rîurilor mai importante și-au conservat, de asemenea, originea lor dacă: **Donaris** (Dunărea), **Alutus** (Oltul), **Maris** (Mureșul), **Samus** (Someșul), **Ordessos** (Argeșul), **Pyretos-Porota** (Prutul) etc. De la cine ar fi preluat romanii aceste denumiri dacă populația dacică ar fi fost exterminată în timpul războaielor din anii 101-106, așa cum susțin roeslerienii?

Identificarea culturii daco-romane pe tot cuprinsul Daciei constituie rezultatul cel mai concret și mai prețios al continuității geto-dacilor alături de romani, factori fundamentali ai etnogenezei poporului român.

Cercetările arheologice efectuate în special în ultimele două decenii, arată că populația daco-romană a continuat să locuiască neîntrerupt teritoriul Daciei și după retragerea aureliană, atît în vechile orașe daco-romane cît și în mediul rural. Mai mult, în sudul Daciei, de-a lungul Dunării, stăpînirea romană, reîntărită în timpul lui Constantin cel Mare, a durat pînă în sec. VI e.n., așa cum atestă descoperirile de la Sucidava (Celei), Drobeta-Turnu Severin și din alte locuri, iar Dobrogea a rămas romană pînă la începutul sec. VII e.n.

Deși administrația romană s-a retras în 271, schimburile economice și culturale cu imperiul au continuat neîntrerupt, moneda romană circulînd în toată Dacia. Populația daco-romană de rînd n-a regretat plecarea autorităților romane, deoarece în lipsa lor n-a mai avut de plătit impozite și alte dări. Semnificative în acest sens, sînt informațiile păstrate la scriitorul antic **Salvianus,** care spune: **„într-un glas se roagă țăranii romani**

să-i lase a trăi cu barbarii...“. Iată, deci, motive în plus pentru care oamenii pămîntului nu şi-au părăsit ţara.

Dar roeslerienii n-au susţinut numai dispariţia geto-dacilor şi apoi a daco-romanilor din Dacia Traiană, ci şi a dacilor liberi, rămaşi în afara graniţelor Imperiului roman. După aceşti istorici, zona extracarpatică a Daciei, ca şi vestul ei, ar fi rămas pradă „barbarilor“, locul autohtonilor fiind luat, în primele secole ale erei noastre, de populaţii sarmatice (iazigii, roxolanii, alanii) şi de neam germanic.

Aceste aserţiuni au fost infirmate de cercetările arheologice, care au dovedit că dacii liberi au locuit intens, în sec. II-IV e.n., şi teritoriul dacic neîncorporat Imperiului roman. Se cunosc astăzi circa 400 aşezări şi necropole aparţinînd dacilor liberi. Cultura materială a acestora ne este cunoscută în vestul Daciei prin aşezările de tip Sîntana-Arad şi Medieşul Aurit în sudul ţării (Muntenia), prin cultura Militari-Chilia în est, între Carpaţi şi Tyras (Nistru) prin cultura carpică, iar în nord-est, în părţile Bucovinei şi Galiţiei, prin cultura Lipiţa, ai cărei purtători au fost costobocii[1]. Unitară în ceea ce priveşte fondul autohton dacic, cultura materială a dacilor liberi a fost puternic influenţată de romani. Descoperirile arheologice arată că în sec. II-III e.n. nu sarmaţii şi goţii au dominat zona extracarpatică a Daciei, care nu făcea parte din Imperiul roman, ci **carpii**[2], cei mai puternici dintre dacii liberi. Pentru a ilustra acest lucru, notăm că pe teritoriul Moldovei dintre Carpaţi şi Prut se cunosc morminte sarmatice în numai 38 puncte, iar vestigii ale carpilor în circa 230 locuri.

Săpăturile arheologice pe care le-am efectuat în ultima vreme la Stolniceni-Rm. Vîlcea, ca şi unele descoperiri mai vechi, cum sînt cele de la Cipău-Gîrla (jud. Mureş), arată că, după retragerea administraţiei romane din Dacia, cei care au pătruns pe teritoriul fostei provincii au fost dacii liberi din est (carpii) şi cei din vest, şi nu goţii, aşa cum au susţinut unii cercetători străini.

Sensibili şi receptivi la influenţa romană, într-o măsură mai mare decît alţi „barbari“, dacii liberi au asimilat treptat numeroase grupuri de populaţii migratoare. Pătrunzînd pe teritoriul fostelor provincii romane Dacia şi Scythia Minor, ei au revitalizat elementul daco-roman şi l-au făcut să reziste şi să iasă victorios din confruntarea cu neamurile germanice şi alţi migratori. Ei au cunoscut şi romanitatea şi „barbaria“, optînd, pînă la urmă, în favoarea celei dintîi.

Problema continuităţii populaţiei autohtone la nord de Dunăre, în sec. IV-VI e.n., este indisolubil legată de continuarea procesului de romanizare a întregului teritoriu carpato-danubian, deoarece procesul de romanizare nu a încetat odată cu părăsirea Daciei de către autorităţile romane, ci s-a continuat pînă spre sfîrşitul sec. VI şi începutul sec. VII, cînd sinteza daco-romană poate fi socotită încheiată prin apariţia poporului român.

[1] Vezi **Magazin istoric**, nr. 4/1976.
[2] Vezi **Magazin istoric**, nr. 2/1976.

Avanpremieră editorială

VIAŢA COTIDIANĂ LA TRACI

H. M. DANOV

Istoricul bulgar Hristo M. Danov s-a născut la Plovdiv, în anul 1908, şi a făcut studii de istorie veche şi filologie clasică la Universitatea din Viena. Din anul 1946 funcţionează ca profesor la Catedra de istorie universală veche a Universităţii din Sofia. A participat la numeroase reuniuni şi congrese internaţionale şi este autor al mai multor lucrări.

Studiile sale l-au făcut cunoscut şi apreciat în cercurile ştiinţifice de specialitate. Ultima lucrare — Tracia veche, **în curs de apariţie în limba română la Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică din Bucureşti — se ocupă mai ales de istoria tracilor de la sud de Dunăre, conţinînd însă şi unele referiri la tracii nord-dunăreni. Lucrarea, o sinteză valoroasă, este bazată pe ultimele cercetări.**

Pentru cititorii revistei Magazin istoric **am selectat cîteva fragmente din capitolul intitulat:** Unele aspecte ale dezvoltării culturii spirituale la vechii traci, de la sfîrşitul sec. IX pînă la începutul sec. V î.e.n.

Titlul şi subtitlurile aparţin redacţiei.

Prof. C. VELICHI

Să strălucească mereu prin bravura lor

Anumite pasaje din Homer sînt o dovadă convingătoare, că vechii greci, ca educatori, n-au avut motive să manifeste dispreţ faţă de vecinii lor traci. Nu există nici un fel de indicii şi nici argumente convingătoare pentru a se crede că în acea vreme (perioada democraţiei militare) ar fi existat diferenţieri esenţiale în ceea ce se putea numi atunci educaţie la aristocraţii greci şi la tracii de rang nobil. Şi la unii şi la ceilalţi grija principală se îndrepta spre creşterea şi îngrijirea copiilor în aşa mod, încît să se dezvolte sănătoşi şi căliţi, pentru ca după aceea, să-şi însuşească în primul rînd arta militară şi darul vorbirii (retorica de mai tîrziu), precum şi unele cunoştinţe muzicale. Numai astfel, atît la eleni cît şi la traci, tinerii nobili erau în stare să corespundă exigenţelor aristocraţiei din perioada democraţiei militare: „să strălucească

mereu prin bravura lor și să întreacă pe ceilalți semeni în luptă".

Unii conducători de triburi trace sînt prezentați în eposul homeric ca personalități care, prin structura lor morală și culturală, nu se deosebeau cu nimic de cei eleni. Astfel, pe cîmpul de bătălie de sub zidurile Troiei, elenii luptau contra șefului trac Acamante, ce le amintea, nu numai prin prestanță, ci și prin bărbăție, de zeul războiului, Ares. În **Iliada** sînt clar subliniate bărbăția și calitățile militare și ale altor căpetenii trace, ca, de exemplu, Peiroos sau Rhesos. În același timp trebuie evidențiate manifestările de vitejie ale tracilor de rînd, mai cu seamă cînd luptau pentru apărarea pămîntului și a vetrelor lor.

Tot la Homer găsim indicii că, în afară de bravura și bărbăția manifestate în luptă, tracii posedau și elementele de bază ale unei educații morale, manifestată pregnant în umanitatea și grija față de acei străini, bolnavi sau răniți, căzuți pe pămîntul lor. În acest sens este caracteristic episodul legendar al lecuirii zeului Hefaistos, care căzuse pe pămîntul lor și se rănise la picior.

Cu toată bogăția ținuturilor vechi trace care, comparate cu cele elene, făceau poeților greci timpurii o impresie uneori exagerată, traiul tracilor din vremea aceea nu era chiar atît de ușor. Iată de ce părinții, în special tații, se îngrijeau ca progeniturile lor de sex bărbătesc să fie crescute și educate ca ostași viteji, rezistenți, și, în același timp, apți pentru muncă. În sarcina agricultorilor cădeau mai ales treburile aratului, semănatului, adunării recoltei, creșterii vitelor, construirii locuințelor, într-un cuvînt, grija pentru satisfacerea necesităților de bază ale vieții. Pentru toate aceste activități erau pregătiți cei care trăiau la sate. Diferențierile sociale, oricît de pronunțate ar fi fost în vremea aceea, nu puteau anula cerința ca și fiii de nobili să-și însușească unele deprinderi necesare efectuării lucrărilor agricole de bază.

Micii gospodari

Cele mai timpurii date despre modul de viață al tracilor și al populațiilor vecine cu ei se datorează lui Herodot.

În familia tracă, tatăl îi îndruma pe băieți spre o variată activitate fizică încă de la vîrsta de 5-6 ani și pînă la intrarea lor în perioada adolescenței. De dezvoltarea și educarea fetelor se ocupa mama. Remarcăm, ca o trăsătură esențială a dezvoltării societății trace, faptul că fata era învățată să execute, la rînd cu băiatul, chiar și cele mai grele munci din agricultură și creșterea vitelor — cele două ramuri de bază ale economiei vechilor traci. Tinerii erau obișnuiți de mici să aducă apă, să taie și să care lemnele din pădurea apropiată, să muncească pe ogor. Cei care trăiau în vecinătatea rîurilor, lacurilor sau mărilor, erau învățați să pescuiască sau să vîneze delfini. Ilustrative în această privință sînt pitorețtile descrieri versificate ale poetului grec Oppianos (sec. II e.n.), referitoare la pescuit și la vînarea delfinilor de către traci în Marea Neagră și în Marea Egee. Mai înainte, Herodot descrisese nu mai puțin pitoresc pescuitul cu coșuri, practicat de locuitorii așezărilor lacustre de pe lacul Butkovo. Pescuitul era o meserie, dar după greci și o artă, ale cărei procedee și metode se transmiteau la vechii traci din generație în generație.

Creșterea cailor la traci includea „dresajul" și „călăria" (prima expresie se găsește foarte des la Homer, cînd vorbește despre traci). Grija pentru aceste îndeletniciri constituia o parte importantă în educația prin muncă a băieților și, în primul rînd, a tinerilor nobili traci. Dintr-o odă a marelui liric grec Anacreon, dedicată frumosului său armăsar trac, aflăm

„Divinul cîntăreț" Orfeu

că nobilii traci își învățau de mici copiii să dreseze caii lor de rasă, frumoși și iuți, și să-i călărească cu iscusință.

Un epitet pentru femeile trace: harnice

Rolul educativ al muncii, și anume al muncii fizice, a fost menționat pentru prima dată în literatura greacă veche. Hesiod este primul autor care, în vestitul său poem **Munci și zile,** a exprimat ideea că munca nu este rușinoasă, numai lenevia fiind aceea care înjosește pe om. O concepție similară despre muncă o aveau și tracii, în special masele oamenilor de rînd. Trecuse abia un secol de cînd Hesiod își scrisese poemul **Munci și zile** și Herodot caracteriza femeile peone și trace drept **ergatides,** adică „muncitoare", „harnice". Acest epitet nu a fost folosit pentru nici un popor din antichitate de către vreun alt autor grec.

Cu toată hărnicia ei proverbială, situaţia femeii la vechii traci era, aşa cum arată izvoarele antice, foarte grea. Ca fată, era total supusă tatălui ei, iar ca soţie, bărbatului care o cumpăra aproape ca pe o sclavă. Femeile ţăranilor traci se aflau într-o situaţie şi mai grea. Importante din acest punct de vedere sînt mărturiile unui filozof şi scriitor din prima jumătate a sec. IV î.e.n. Este vorba de Platon. În **Legile** sale, el subliniază că la traci, ca şi la alte triburi şi popoare negreceşti, femeia era obligată să muncească pămîntul, să păzească turmele de vite şi să execute o parte din cele mai grele munci domestice.

Ţinînd seama de toate acestea, este mai uşor să înţelegem, pe de o parte, concepţiile pesimiste ale unor triburi trace faţă de viaţă şi, mai ales, faţă de soarta noului născut, iar pe de alta, dispreţul faţă de moarte. Herodot relatează, de exemplu, că la trausi, un trib trac care locuia la est de cursul mijlociu al rîului Nestos, exista obiceiul de a-i jeli pe nou născuţi şi a-i ferici pe cei care mureau. Erau jelite poate mai ales fetele, rudele pruncului adunîndu-se şi înşirînd toate nenorocirile, relele şi suferinţele care îl aşteptau în viaţă. Cei morţi erau fericiţi, deoarece moartea punea capăt chinurilor şi suferinţelor lor pe pămînt. Fără a mai face alte paralele, amintim doar că şi aztecii din Mexic aveau asemenea obiceiuri.

Curse de care şi cîntece

Un rol important în educaţia pe care o primeau fiii vechilor traci în copilărie şi în primii ani ai adolescenţei îl aveau jocurile. Despre aceste îndeletniciri ale copiilor din Tracia nu avem relatări scrise. Dar din dansurile şi jocurile de război ale adolescenţilor şi ale tinerilor bărbaţi, care mimau în mare măsură pregătirea de război, lupta, ofensiva, atacul, defensiva, uciderea inamicului etc.,

Imagine inspirată din principalele ocupaţii ale vechilor traci: agricultura şi creşterea vitelor

Protectoare a femeilor, zeiţă a lunii şi a pădurilor, Bendis avea, la traci, atributele cu care grecii o investiseră pe Artemis, iar romanii pe Diana

s-ar putea presupune că una dintre distracţiile preferate ale copiilor la vechii traci era jocul „de-a soldaţii".

La traci, instruirea vlăstarelor nobile pentru a deveni luptători încercaţi şi, în special, conducători de care de luptă trebuie să fi decurs într-o formă asemănătoare celei la care a fost supus Antioh fiul lui Nestor[1] pentru a cîştiga cursa de care organizată de Ahile în jurul rugului pe care urma să fie ars trupul lui Patroclu[2]. Este unul din cele mai vechi exemple — poate chiar unicul în literatura greacă — reprezentînd o ilustrare clară a celui mai însemnat element din educaţia copiilor şi tinerilor nobili greci în acea epocă. Tot după Homer, şi regele trac Rhesos, ca şi ceilalţi basilei traci, posedau pînă la desăvîrşire arta de a-şi conduce carele ferecate cu aur. În consecinţă, nu este greu de admis că la nobilii traci pregătirea de luptă decurgea în forme foarte asemănătoare celor arătate în **Cîntul XXIII** al **Iliadei.**

Un rol important în educaţia copiilor şi tinerilor nobili greci îl aveau arta oratorică (retorica) şi muzica. Numeroasele mărturii din poemele homerice constituie o bază suficientă pentru a putea considera că şi tinerii nobili traci erau iniţiaţi în arta retoricii. De exemplu, nobilul peon Asteropaios care, după propriile lui cuvinte, se născuse pe malul largului rîu Axios (Vardar), a dat dovadă de nu mai puţină iscusinţă retorică decît adversarul său Ahile. Deprinderea conducătorilor de triburi trace de a se purta în societate şi de a se exprima adecvat în ocazii oficiale şi solemne rezultă din operele unor autori mai tîrzii. Această abilitate presupune însă tradiţii şi exerciţii cu rădăcini într-o perioadă anterioară. Astfel, o deprindere remarcabilă de a se manifesta firesc şi în forma cuvenită faţă de soliile străine se constată

[1] Nestor — erou favorit al lui Homer, important personaj al războiului troian.

[2] Patroclu — unul dintre eroii **Iliadei,** ucis într-o luptă împotriva troienilor.

în cuvîntarea prin care regele trac Seuthes II s-a adresat generalului Atenian Xenofon înainte de a începe tratativele cu acesta. Aceeaşi abilitate, deşi într-o altă formă de exprimare, apare şi în cuvintele cu care se adresează lui Seuthes II unul din tracii de rînd, atunci cînd aduce darurile în timpul banchetului dat în onoarea lui Xenofon şi a ofiţerilor săi.

De o deosebită apreciere se bucura la traci muzica, adică cel de-al treilea element important al educaţiei copiilor şi a tinerilor greci. Numeroase sînt ştirile cuprinse în lucrările scriitorilor antici, greci şi romani, despre minunatul cîntăreţ trac Orfeu, despre predecesorul său, Thamyris, precum şi despre vestitul muzicant Linos care, după o veche tradiţie scrisă, ar fi fost fratele lui Orfeu. Faima de care se bucura muzicantul trac Linos „dăruit de zei" cu arta de a cînta la harfă, o aflăm din scrierile şi legendele greceşti. Potrivit acestora, Linos a fost profesorul de muzică al lui Hercule şi al fratelui său Iphicles. Hercule, însă, s-ar fi arătat „nereceptiv", deoarece nu-i plăcea muzica. Ba mai mult, înfuriindu-se odată peste măsură, pentru că nu putuse reda ceea ce i se predase, l-a ucis pe nefericitul său profesor de muzică, după cum spune legenda, lovindu-l în cap cu lira.

Potrivit relatării lui Xenofon, luptătorii traci îşi executau dansul de luptă „naţional" intonînd cîntecul regelui Sitalkes, şeful statului odrişilor[1], pe vremea cînd acesta atinsese culmea întinderii şi puterii lui. Tracii cunoşteau însă şi acţiunea liniştitoare a muzicii. După cum afirmă oratorul şi istoricul grec Theopompos, geţii, rudele şi vecinii direcţi ai tracilor [de sud], aveau obiceiul să trimită soli, pentru tratative de pace, care recitau textul mesajului în sunete de citeră. Nu există nici o îndoială că acţiunea înnobilatoare şi liniştitoare a muzicii a fost utilizată şi în educaţia copiilor vechilor traci, aceştia posedînd, uneori în cea mai înaltă măsură, arta muzicală. Oare Orfeu, „divinul cîntăreţ" trac, n-a fost în stare să facă pînă şi arborii să-şi plece vîrfurile în faţa sa, să mişte pietrele şi să îmblînzească animalele sălbatice cu cîntecele acompaniate la liră?

La vechii traci muzica nu se reducea doar la arta lui Thamyris, a lui Orfeu, a lui Linos şi a altor „născuţi din zei" — în realitate cîntăreţi şi muzicanţi pe jumătate mitici — ci era, înainte de toate, larg răspîndită printre numeroasele triburi. Multe mărturii transmise din antichitate ne încredinţează că tocmai tracii din popor erau aceia care preţuiau arta muzicală, străduindu-se, după posibilităţi, să contribuie la perfecţionarea ei. Euphorion, unul din poeţii de vază ai epocii elenistice, ne relatează contribuţia la dezvoltarea muzicii a acestor oameni umili. De la el ştim că doi traci din tribul maedilor, anume Seuthes şi Rhonakes, au născocit un fluier ciobănesc cu o singură ţeavă (flaut, caval). Euphorion fiind unul dintre poeţii cei mai citiţi în epoca elenistică, această relatare are o deosebită importanţă.

[1] Vezi **Magazin istoric**, nr. 7 şi 8/1976.

DIN URARTU ÎN DANEMARCA —PRIN TRACIA

T. G. E. POWELL

Cercetătorul englez T.G.E. Powell (1916-1975), pînă de curînd profesor la Universitatea din Liverpool, este cunoscut pentru preocupările sale în problemele preistoriei europene din mileniile II şi I î.e.n. şi, mai cu seamă, pentru studiile de arheologie celtică. Căutînd răspunsuri pentru originea unor elemente răsăritene în arta celtică, Powell a studiat arta ahemenidă şi cea din regiunile tracice, susţinînd punctul de vedere după care lumea tracă (inclusiv geto-dacă) a jucat un rol determinant în transferarea către occident a unor stiluri artistice proprii Asiei Mici. În acest sens, cercetătorul englez a studiat şi materiale descoperite pe teritoriul patriei noastre.

În lucrarea pe care o prezentăm mai jos, From Urartu to Gundestrup: the Agency of Thracian Metal-Work **(„De la Urartu la Gundestrup prin intermediul orfevrăriei tracice"), Powell încearcă să explice caracterul şi originea elementelor stilistice predominante în compoziţia decorului de pe faimosul cazan de bronz de la Gundestrup (Danemarca). Cunoscută de multă vreme, descoperirea de la Gundestrup — datînd de la sfîrşitul secolului II sau începutul sec. I î.e.n. — a suscitat un viu interes şi nu mai puţine discuţii asupra originii unor elemente de vădit caracter arhaic oriental (animale fantastice etc.), a iconografiei — cu paralele în zona din jurul Mării Negre — care nu poate fi nicicum explicată prin arta celtică, greco-celtică sau celto-romană. După Powell, cazanul descoperit la Gundestrup este punctul terminus al unei lungi evoluţii de elemente de stil şi de motive cu punct de pornire în arta regatului antic Urartu, regat distrus de către asirieni pe la mijlocul sec. VIII î.e.n. În urma acestui eveniment, meşterii şi negustorii urartieni s-au dispersat în toată Asia Mică, iar tehnica lor artistică şi stilul lucrărilor lor a ajuns, prin intermediul neguţătorilor greci şi etrusci, în Europa. Înaintarea spre apus a Imperiului persan, respectiv cucerirea Anatoliei şi pătrunderea perşilor în Peninsula Balcanică, a contribuit, de asemenea, la transmiterea unor elemente din arta orientului. Acest fapt este acceptat de mulţi cercetători moderni. Meritul lui Powell este de a fi accentuat rolul preponderent al culturii trace, atît în receptivitatea faţă de această artă, cît şi ca factor intermediar în transmiterea spre apus a stilurilor orientale.**

În cele ce urmează, reproducem din lucrarea lui Powell fragmente ce prezintă, după părerea noastră, un interes pentru grupuri mai largi de cititori de la noi. Pentru a conserva coerenţa textului în urma acţiunii de selecţionare a fragmentelor am făcut unele omisiuni şi adaptări.

Titlul aparţine redacţiei Magazin istoric.

Dr. Alexandru VULPE

Înainte de sfîrşitul sec. VI î.e.n. a avut loc un eveniment care a dat o nouă vigoare stilurilor artistice orientalizante din lumea greacă şi „barbară"[1] din sud-estul Europei. Cadrul acestui eveniment îl constituie marea expediţie a lui Darius I împotriva sciţilor, din 513-512 î.e.n., înfiinţarea pe teritoriul tracic, ca urmare a acestei expediţii, a satrapiei persane a Traciei şi, în cele din urmă, sfîrşitul ocupaţiei ahemenide, sub Xerxes, în 480-479 [...]. În orice caz, cei 30 ani de prezenţă ahemenidă şi prada îmbelşugată trecută prin mîinile „barbarilor" cu prilejul retragerii lui Xerxes au stimulat noi idei creatoare.

Printre cele mai importante piese ahemenide din Tracia este amfora de argint avînd mînerele decorate cu animale înaripate găsită în tumulul „Kukuva mogila" de la Duvanli, în Bulgaria. Acest vas este de pe vremea lui Xerxes, chiar dacă a fost îngropat ceva mai tîrziu [...]. Să examinăm şi descoperirile dintr-un bogat mormînt „barbar" de la Agighiol, din Dobrogea. Dumitru Berciu a prezentat recent natura şi conţinutul acestei descoperiri, scoasă la lumină în 1931. Este vorba prin excelenţă de un mormînt princiar tracic, depus într-o cameră de piatră la baza unui tumul. Scheletul unei femei şi a trei cai însoţesc pe cel al ilustrului defunct. Atenţia noastră este însă atrasă acum de o pereche de cupe de argint şi de un coif de asemenea de argint, pe toate trei fiind reprezentate, în mod distinct, dar într-un stil greoi, o serie de animale anticipînd reprezentările de pe cazanul de la Gundestrup. O pereche de cnemide de argint, de un tip cunoscut în Tracia, şi ceramica greacă cu figuri roşii datează mormîntul pe la 400 î.e.n. Aceste piese de argint de la Agighiol[2], împreună cu un coif aproape identic aflat la Detroit şi o cupă păstrată la New York, ambele probabil din acelaşi mormînt sau dintr-un altul aflat în vecinătate, înmănunchează aproape toate elementele decorative necesare pentru crearea unor scene ca cele ce ornamentează cazanul de la Gundestrup. O altă piesă îndeaproape legată de cele precedente este coiful de aur de la Poiana Coţofeneşti (Prahova), recunoscut de mult timp ca un exemplar de netăgăduit pentru explicarea stilului animalier al reprezentărilor de pe cazanul amintit mai sus.

Aceste opere de orfevrărie tracă, inspirate evident dar, totuşi, indirect din arta ahemenidă, vădesc o oarecare înrudire cu ea, mai mult decît cu cea greacă, etruscă sau scită, de asemenea produse ale influenţei orientalizante. Dintre toate piesele pe care le avem la dispoziţie, cupele de argint se pretează cel mai bine la stabilirea unui diagnostic. Atît în ceea ce priveşte forma lor, cît şi subiectul decorului ele pot fi comparate cu cupele înalte de aur şi de argint de la Amlaš, Marlik şi cu alte descoperiri iraniene, datînd din sec. IX sau VIII î.e.n. Aceste vechi piese de metal, cu o formă suplă şi lucrate îngrijit, animalele ce le decorează, naturale şi mitice, redate prin ciocănire şi avînd blănurile executate cu mare fineţe prin cizelare, chenarele cu motive abstracte, toate trăsăturile lor caracteristice ne pun la dispoziţie o impresionantă serie de prototipuri. Dar, în veacurile ce s-au scurs între confecţionarea acestor piese şi a celor de la Agighiol, stilul a fost mult deteriorat [...]. Nu se poate, totuşi, nega îndemînarea meşterilor care au lucrat piesele de artă tracă [...]. Prezenţa persană a contribuit, aşadar, la formarea unei arte indigene, exemplificată la Agighiol, în a cărei structură se regăsesc stiluri vechi iraniene.

[În continuare, Powell schiţează evenimentele şi faptele care au dus la contactul lumii trace cu celţii, explicînd astfel transmiterea elementelor orientalizante spre nord-vestul Europei.]

Scordiscii şi boii [de neam celtic] au putut juca un rol în această acţiune, dar izvorul tradiţiilor de prelucrare şi modelare a argintului, precum şi stilul orientalizant au rămas în mîini tracice. Importantă pentru sec. II-I î.e.n. este dezvoltarea argintăriei dacice, sau geto-dacice, caracteristică zonelor carpatice şi istropontice ale arheologiei româneşti. În general, această argintărie reprezintă o dezvoltare a unei practici mai vechi a tracilor sudici, care s-a schimbat continuu sub influenţa elenistică şi a devenit, în ceea ce priveşte stilul şi reprezentarea, o parte integrantă a culturii pontice [...]. Ritonul de argint de la Rahmanli, împodobit cu o friză de satiri dansînd şi cu foi de iederă, datează din sec. III î.e.n. Această piesă a fost descoperită în Bulgaria. La nord de Dunăre s-a găsit, la Poroina (Mehedinţi), un riton tot de argint, de un mai pronunţat stil „barbar", avînd reprezentate femei şezînd sau în picioare. Ambele piese ar putea fi folosite în explicarea decorului de pe cazanul de la Gundestrup.

[...] Am considerat necesar să trecem în revistă aspecte ale stilului animalier şi ale orfevrăriei pe o perioadă mult mai lungă — de aproape şase secole — decît ar fi părut necesar pentru a aprecia fondul pe care s-a creat cazanul de la Gundestrup. Complexitatea problemelor privind cronologia ariilor culturale şi condiţiile de creaţie este de aşa natură, încît o relaţie vagă cu unele piese mai vechi nu ne poate mulţumi, fiind necesară o cercetare exhaustivă a tuturor elementelor constituente. Putem data cazanul de la Gundestrup pe la 100 î.e.n. Făurirea lui s-a petrecut într-un loc unde versiunile trace ale vechii arte orientalizante erau încă vii. Patria acestor meşteri trebuie localizată în Europa carpato-dunăreană.

---

[1] Autorul foloseşte această denumire pentru popoarele antice din afara lumii greco-romane.

[2] Vezi **Magazin istoric**, nr. 4/1976.

Începuturi de civilizație în sud-estul Europei

M. GARAŠANIN (Iugoslavia),
I. NESTOR (România)

Situația geografică a Peninsulei Balcanice și a zonei sud-est europene[1] a făcut ca, din timpurile cele mai îndepărtate, ele să joace rolul de intermediar între Orientul Apropiat, Europa Centrală și regiunile de stepă. În felul acesta, aici s-au format civilizații complexe, dar care au știut să-și mențină trăsăturile specifice, strict individualizate.

Cum s-a născut metalurgia?

Datele despre începuturile civilizației umane în sud-estul Europei nu sînt încă suficiente, deși ele s-au îmbogățit în cursul ultimilor ani, datorită amplei dezvoltări a investigațiilor și studiilor, urmate de numeroase săpături efectuate în România, Bulgaria, Iugoslavia. Au fost, astfel, descoperite locuințe paleolitice, fie ele sub formă de grote sau adăposturi în aer liber, pe aproape întreg teritoriul care ne interesează. Perioada cea mai cunoscută din întreaga preistorie a sud-estului este neoliticul așa-zis clasic, în cadrul căruia distingem mai multe mari complexe de civilizație, precum și un număr de grupuri regionale.

Cronologia relativă a marilor complexe balcanice: Karanovo, în Tracia (cu varianta sa Azmak), Starčevo, în bazinul Moravei și în Voivodina (cu variantele sale periferice Körös, în Ungaria, și Criș în Oltenia, Transilvania și Moldova), Vinča aproximativ pe același teritoriu cu cel al grupului Starčevo, arată limpede că ele sînt mai vechi în sud-est decît în nord-vest (de exemplu Karanovo față de Starčevo etc.), ceea ce se confirmă, de altfel, și prin înrudirea grupurilor balcanice cu civilizații anterioare, ca cele din Anatolia și din Orientul Apropiat. În ceea ce privește cronologia absolută a neoliticului, care ridică probleme deocamdată nerezolvate, reconsiderarea amănunțită a metodelor cu carbon radioactiv (C 14)[2] va aduce precizările necesare. În orice caz, descoperirea de la Tărtăria (jud. Hunedoara)[3], unde au fost găsite, într-un strat din faza veche Vinča, tăblițe de lut cu caractere considerate de unii specialiști ca fiind sumeriene, este menită, după părerea noastră, să spună un cuvînt important în această problemă.

Pînă spre sfîrșitul mileniului III, evoluția neoliticului balcanic a decurs fără conflicte importante declanșate din afară, deci mai mult sau mai puțin pașnic. Pe teritoriul actual al României ea poate fi urmărită în diferitele faze ale culturilor Boian și Gumelnița, aceasta din urmă caracterizată prin ceramica sa pictată cu grafit. În această epocă, modificări sensibile s-au petrecut doar în regiunea egeeană, unde neoliticul a fost înlocuit printr-o civilizație dominată de tendința spre urbanizare, de folosirea metalului și de tipuri ceramice puternic influențate de Anatolia. Aceste grupuri de civilizații — cicladicul și minoicul vechi în Creta, bronzul vechi în Macedonia, helladicul vechi în Grecia ș.a. — sînt atribuite epocii bronzului.

De altfel, în această perioadă metalul își face apariția, pentru întîia oară și în interiorul Peninsulei Balcanice. Cum s-a născut metalurgia în aceste ținuturi? Întrebarea constituie obiectul unor discuții implicînd diferite ipoteze. Una dintre ele se referă la căutători de zăcăminte, veniți din alte părți. Totuși, de la bun început, în regiunile noastre s-a dezvoltat o metalurgie locală: primele obiecte din metal (aramă sau aur) aparțin unor tipuri primitive care permit ipoteza unei geneze spontane. Primele ustensile din aramă — topoarele în formă de cruce — au fost găsite mai cu seamă în zona carpatică, ele putînd fi considerate produse locale, dacă ne gîndim la bogatele zăcăminte de la Baia de Aramă, Bor ș.a. Produsele importate au avut aici doar un rol secundar (ne referim la unele tipuri de pumnale de origine pontică).

Pentru prima oară — numele unui popor

Această evoluție pașnică a fost întreruptă spre sfîrșitul mileniului III[4], prin incursiunile unor elemente etnice noi, cu care a început o perioadă de tulburări, lungă de cîteva secole. Dar acești nou veniți n-au nimicit nici populațiile autohtone, nici civilizația lor agricolă și sedentară, evident superioară. Este cert că aceste noi elemente etnice au aparținut marii ramuri indoeuropene. Incursiunile lor să fi fost, după cum consideră cei mai mulți cercetători, prima mare deplasare a indoeuropenilor, formînd în simbioză cu elementele autohtone baza populațiilor atestate istoric mai tîrziu? Sau poate, după cum afirmă unii lingviști eminenți (printre care Vl. Georgiev, din R.P. Bulgaria), în Peninsula Balcanică au existat indoeuropeni într-o epocă mult mai veche, chiar în neoliticul timpuriu?

În această perioadă se poate vorbi pentru prima oară de un popor, cel al grecilor, care se pare că au locuit în sudul Peninsulei Balcanice de pe la începutul mileniului II. De

[1] Textul articolului se publică într-o formă prescurtată. Titlul și subtitlurile aparțin redacției **Magazin istoric.**

[2] Vezi **Magazin istoric,** nr. 5/1972.

[3] Vezi **Magazin istoric,** nr. 3/1972.

[4] Majoritatea cercetătorilor consideră astăzi că aceste evenimente au avut loc cu cel puțin o jumătate de mileniu mai devreme.

unde au venit ei rămîne, însă, încă o problemă neelucidată.

În epoca bronzului se constată o accentuată fărîmițare a numeroaselor grupuri locale aparținînd complexelor de civilizații existente în neolitic. Repartiția inegală a zăcămintelor miniere a provocat, fără îndoială, modificări considerabile în echilibrul dintre diferite grupuri și elemente etnice, iar noile condiții economice au necesitat, la rîndul lor, o specializare mai pronunțată a activităților umane. Evoluția sud-estului european în această epocă s-a produs din nou, într-un cadru intern, fără zguduiri declanșate din afară. Marile complexe de civilizație din perioada la care ne referim sînt cele din răsăritul Balcanilor, cuprinzînd teritoriul Traciei și regiunile pînă în vecinătatea liniei Morava-Vardar, cele din apus, de dincolo de această linie, și cele nordice, complexul balcano-carpatic. Spre sfîrșitul sec. XIII î.e.n., epoca de evoluție relativ liniștită a fost întreruptă din nou, mișcările de populații cuprinzînd întreaga zonă a sud-estului european. Este vremea prăbușirii civilizației miceniene și cretane, a dispariției așezărilor epocii de bronz din Macedonia, a nimicirii Imperiului hitit. Astăzi, arheologia ne îngăduie să urmărim, într-o anumită măsură, evenimentele istorice despre care ne vorbesc și surse scrise și al căror reflex poetic îl constituie poemele homerice istorisind distrugerea Troiei. De atunci datează depozitele de obiecte metalice — podoabe, ustensile, arme — precum și giuvaeruri, încredințate pămîntului în acea perioadă tulbure.

Populațiile muntene din interiorul Peninsulei Balcanice n-au fost luate prin surprindere de mișcările survenite întîi în regiunile imediat învecinate. Mai mult, ele însele au participat la aceste mutații. Așa se explică înrudirea dintre obiectele metalice descoperite în Grecia după prăbușirea civilizației miceniene și cele din vestul Balcanilor, datînd din jurul anului 1000 î.e.n., sau identitatea dintre elementele de civilizație din Troia de după distrugerea sa în epoca homerică și unele descoperiri din Dobrogea (Babadag).

O nouă perioadă de liniște marchează începutul epocii fierului propriu-zis. Căci se pare că fierul a fost cunoscut în urma contactelor cu civilizația anatoliană și mai ales cu cea hitită, care știau să utilizeze acest metal. Civilizațiile de atunci ne sînt încă prea puțin cunoscute. În Tracia, în regiunea carpatică și în cea a Dunării de Jos putem urmări o continuitate în evoluția din epoca premergătoare, de tranziție, spre cea a fierului propriu-zisă. Ea se constată în grupurile regionale Vîrtop, Basarabi[1] și în cel mai recent, Ferigile (România). Este o evoluție caracterizată prin dezvoltarea relațiilor comerciale și culturale cu lumea greacă, începînd cu sfîrșitul sec. VII î.e.n., și prin fondarea unor colonii grecești pontice, simbioză ce se manifestă, între altele, în mormintele tumulare indigene din regiunea Histriei, precum și în bogatele descoperiri de la Duvanli, în Tracia, în frescele din mormîntul de la Kazanlîk[2], în tezaurul de aur de la Panaghiurište etc. Influențele grecești se fac simțite și în produsele locale, mai ales în ceramică.

[1] Vezi **Magazin istoric**, nr. 8/1976.
[2] Vezi **Magazin istoric**, nr. 7-8/1968.

Marile populații paleobalcanice

Începînd cu epoca fierului, sîntem în posesia unor date istorice mai precise privind sud-estul european și Peninsula Balcanică. În Tracia și la Dunărea de Jos a luat naștere, din sec. VI î.e.n., o artă tracă cu puternice influențe ale stilului animalier scit. Din aceeași perioadă datează formarea primelor state autohtone: cel al odrișilor[3], în Tracia, și cel al dacilor. Din punct de vedere arheologic, este important de remarcat că influența greacă s-a făcut simțită mai puțin în regiunile îndepărtate ale Daciei, unde s-a format o civilizație mai individualizată, a cărei epocă de înflorire se situează spre începutul erei noastre și pe care o cunoaștem mai ales prin intermediul fortificațiilor daco-getice de la Grădiștea Muncelului. O evoluție similară s-a produs în vest, în zona locuită de iliri, unde s-a format Imperiul ilir; de atunci datează fortărețele ilire Meteon (Medun), în apropiere de Titograd, în Iugoslavia, Akrolisson (Lješ), Guitani în Albania ș.a.

Continuitatea civilizației din epoca fierului, pînă la dominația romană, ne permite să-i identificăm pe purtătorii acestei civilizații cu marile populații istorice paleobalcanice: ilirii la vest, tracii [de sud] și dacii [tracii de nord] la nord. Granița dintre iliri și traci poate fi fixată, cu aproximație, în zona Moraviei și a Vardarului, firește, cu unele fluctuații. Repartiția etnică corespunde, în linii mari, complexelor de civilizații din epoca anterioară, cea a bronzului.

În istoria popoarelor paleobalcanice, invazia celților nu pare să fi jucat un rol prea important. Nici arheologia și nici lingvistica nu ne oferă date despre celții menționați de Iustin, care ar fi traversat Iliria. În vestul Balcanilor, elementul celtic se manifestă doar prin cîteva produse importate, și acestea rare, sau prin imitații, mai ales în aspectul podoabelor. Ne sînt mai bine cunoscuți, din punct de vedere arheologic celții scordisci care, izgoniți din Delfi în 279 î.e.n., au ajuns în Serbia. Descoperiri recente — necropola Rospi Cuprija, lîngă Belgrad — confirmă datele izvoarelor istorice: celții s-au contopit cu populațiile autohtone, formînd, în cursul ultimelor trei secole dinaintea erei noastre, o civilizație mixtă. În zona balcano-carpatică, descoperirile celtice sînt, de asemenea, rare. În ceea ce privește regatul celt din Tylis, în Tracia, atestat istoric în sec. III î.e.n., pînă în momentul de față nu există confirmări arheologice ale rolului său.

Schițat în linii generale, acesta este tabloul istoric al Peninsulei Balcanice și al sud-estului european din timpurile cele mai îndepărtate și pînă în perioada de dezvoltare a populațiilor paleobalcanice dinaintea dominației romane.

[3] Vezi **Magazin istoric**, nr. 7 și 8 /1976.

Dicţionar istoric

Pe teritoriul de astăzi al României s-au succedat, de-a lungul mileniilor, corespunzător legilor obiective ale dezvoltării istorice, orînduirile sociale cunoscute pe plan universal, acumulîndu-se o bogată civilizaţie materială şi spirituală. O importanţă deosebită a avut organizarea statală traco-dacică, ce a atins punctul culminant în perioada regatului lui Burebista şi al lui Decebal.

Programul Partidului Comunist Român de făurire a societăţii socialiste multilateral dezvoltate şi înaintare a României spre comunism.

NEAMURI ŞI TRIBURI TRACICE

agriani
albocensi
aletoi
ansamensi
appiarensi
apuli
apsinthioi
arsietai
artaci
asti
ausdecensi (usdecensi)
bebrici
beni
berecynti
bessi
bettegeri
biefi
bisalti
bistoni
bitini
bottiai
brianti (priantti?)
brigi
brisi
buri (buridavensi)
caeni
carpi
carpodaci
caucoensi
ceiagisi
celegerri
ciconi
coilaletae
coralli
corpili
costoboci
cotensi
crestoni
crobizi
crusaei
daci (v. geto-daci)
dantheleti
darsi (darsai)
derroni
digerri
dimensi
diobessi
dioi
dolonsi (dolongi)
drosi
drugeri
edoni
geti (getae, v. geto-daci)
harpi
hypsalti
iai
maedobithyni
moesi (mysi)
mygdoni
napei
nipsaioi (tranipsioi)
obulensi
odomanti
odrisi
oinensi
oitensi
olizoni
orresci
paiopli
paiti
panaioi
piarensi
piefigi
piengeti
pieri
pirogeri
pliasti
potulatensi
pradavensi
ratacensi (racatensi)
rondaioi
saboci
saci
sapei
sargeti
satri
serdi
siensi
sindi
singi
sithoni
suci
terizi
thunati
tilati
tini
trausi
treri
tribali
tynteni
tyrageti
uti
zaieli
zbaleoni
zerani

Izvoarele literare şi inscripţiile antice atestă prezenţa pe teritoriul patriei noastre a numeroase triburi şi neamuri trace, între care cele mai însemnate au fost cel al geţilor şi al dacilor. Aceşti traci nord-dunăreni erau şi ei împărţiţi în triburi: apuli, buridavensi, piefigi, siensi, biefi, terizi ş.a. Încă înainte de mijlocul mileniului I î.e.n., aceste triburi au început să se constituie în uniuni tribale, care au alcătuit apoi marele regat al lui Burebista — conducător get socotit, în vremea sa, „cel dintîi şi cel mai mare dintre regii din Tracia". Cu Burebista, s-a inaugurat în istoria geto-dacilor o perioadă de mare unitate politică şi culturală, pe bazele căreia s-a înălţat regatul lui Decebal, asigurînd, mai apoi, continuitatea şi unitatea populaţiei daco-romane şi romanice, şi, în ultimă instanţă, unitatea poporului român.

Iată, în continuarea Dicţionarului istoric[1] **cîteva neamuri şi triburi trace care au locuit pe teritoriul ţării noastre.**

S.G.

Piefigii

Printre neamurile din Dacia menţionate de Ptolemeu în **Geografia** sa se întîlneşte şi numele piefigilor. Toţi istoricii sînt de acord în a le atribui o origine certă geto-dacică. V. Pârvan (**Getica**) i-a localizat în Cîmpia munteană, aproximativ în fostul judeţ Vlaşca şi în actualele judeţe Ilfov şi Ialomiţa, iar mai recent,

[1] Vezi **Magazin istoric**, nr. 1-8/1976.

R. Vulpe i-a plasat pe valea Argeşului, în jurul aşezării getice de la Popeşti (jud. Ilfov), identificată de acelaşi autor cu „oraşul" Sornum, menţionat de Ptolemeu.

După toate probabilităţile, neamul piefigilor este unul şi acelaşi cu marea uniune de triburi getice din secolele III-I î.e.n., determinată pe baza studiului monedelor geto-dacice de tip Vîrteju-Bucureşti[1]. Începuturile ei pot fi urcate în timp pînă în vremea regelui Dromichete, cînd geţii se afirmă prin victoriile repurtate în două rînduri asupra armatei lui Lisimah. În perioada imediat premergătoare lui Burebista, uniunea de triburi getice din mijlocul Munteniei — foarte probabil acel neam al piefigilor — reprezintă cel mai important centru economic şi politic din toată Dacia. Acest nucleu getic va constitui dacă nu principalul, unul din principalele puncte de sprijin ale lui Burebista în opera sa de unificare a tuturor geto-dacilor.

Potulatensii

Neam dacic, pomenit de asemenea de Ptolemeu printre cele care locuiau în Dacia. După opinia lui V. Pârvan, acest neam ar fi populat părţile de nord ale Olteniei şi zona deluroasă din vestul Munteniei. În parte, localizarea potulatensilor coincide cu aceea a uniunii de triburi corespunzătoare monedelor geto-dacice de tip Adîncata-Mînăstirea, întîlnite mai frecvent în estul Olteniei şi nord-vestul Munteniei (a doua jumătate a sec. II î.e.n.).

Siensii

Alături de celelalte populaţii din Dacia, pe care acelaşi geograf antic le înregistra pe la mijlocul sec. II e.n., sînt menţionaţi şi siensii. După calculele lui V. Pârvan, siensii ar fi locuit de-a lungul rîurilor Ialomiţa şi Buzău, adică în partea de nord-est a Munteniei, corespunzătoare judeţelor Buzău şi Brăila. Cercetările numismatice recente, bazate pe o mai bună cunoaştere a monedelor geto-dace de tip Dumbrăveni şi Inoteşti-Răcoasa, au dus la identificarea unei importante uniuni de triburi getice, care se întindea de la rîul Buzău şi pînă pe cursul inferior al Siretului. Această uniune de triburi ar putea fi constituită de neamul siensilor care, în acest caz, trebuie să fi ocupat o zonă mai mare faţă de cea propusă de V. Pârvan. Important de amintit în această privinţă este faptul că, încă din sec. III î.e.n., geţii din această regiune, siensii de atunci sau de mai tîrziu, au jucat un rol deosebit de însemnat în viaţa politică şi economică a oraşelor greceşti de pe coasta de vest a Mării Negre.

Ratacensii

Sînt pomeniţi, de autorul citat mai sus, în grupa neamurilor din părţile centrale ale Daciei. Au fost consideraţi fără rezerve de origine dacică şi plasaţi în platoul transilvănean dintre Tîrnave şi Someş (V. Pârvan, **Getica**). În ultima vreme, ei au fost identificaţi cu uniunea de triburi dace de pe valea Mureşului şi a Tîrnavelor, întinzîndu-se spre sud pînă la Carpaţi. Această uniune de triburi corespunde monedelor de tip Rădulești-Hunedoara, Aiud-Cugir şi Petelea, precedînd, în timp, momentul unificării de către Burebista.

Albocensii

Ptolemeu menţionează pe albocensi printre neamurile care locuiau în părţile de sud-vest ale Daciei. Originea lor dacică nu este pusă la îndoială. Se crede că numele lor provine de la localitatea Alboca, localizată în sudul Banatului de azi.

Predavensii

Vorbind despre neamurile din centrul şi vestul Daciei, autorul **Geografiei** pomeneşte şi pe predavensi, de asemenea de origine dacică. Ei pot fi localizaţi la nord de Mureşul inferior, pînă aproape de Crişuri, ceea ce îi identifică pe predavensi cu purtătorii monedelor dacice de tip Toc-Cherelus, care, la sfîrşitul sec. II şi începutul sec. I î.e.n., au locuit în părţile din dreapta Mureşului de Jos.

Ceiagisii

Printre ultimele nume de triburi dace întîlnite în **Geografia** se află şi neamul ceiagisilor. Ei sînt amintiţi alături de piefigi şi se apreciază, după cercetările lui V. Pârvan (**Getica**), că ar fi locuit la sud de potulatensi, adică în sud-vestul Munteniei şi sud-estul Olteniei (cursul inferior al Oltului).

C. PREDA

Clio anunţă

Peripeţiile unui inel

Printre numeroasele vestigii ale trecutului (unelte, arme, podoabe), descoperite recent de arheologul P. Diaconu, la Păcuiul lui Soare[2], din apropierea com. Ostrov, jud. Constanţa se află şi un mesager din îndepărtata Chină. Este vorba despre un inel de bronz — cu o inscripţie chinezească — din sec. XIII.

Este greu de precizat în ce împrejurări a putut ajunge un asemenea obiect pe meleagurile noastre. Va fi fost adus odată cu marea invazie a tătarilor? Nu este exclus. După cum este posibil ca inelul să fi ajuns aici prin intermediul numeroşilor negustori ce străbăteau în această vreme Europa şi Asia, Păcuiul lui Soare fiind unul dintre importantele centre comerciale din răsăritul continentului.

Cochetărie acum două milenii

Străbunele noastre se fardau? O descoperire recentă făcută de dr. Gh. Bichir, la Pădureni, jud. Vrancea (aşezare carpo-dacică din sec. II-III e.n.) confirmă acest lucru. Printre obiectele găsite aici se află şi două splendide... pudriere, confecţionate din tablă de bronz, dintre care una fin cizelată cu dăltiţa şi ciocanul. În interiorul acestora — un praf extrem de fin, de culoare roz, preparat — aşa cum s-a constatat prin analiza de laborator — din mărgean ars.

G. D.

[1] Vezi **Magazin istoric**, nr. 5/1976.

[2] Vezi **Magazin istoric**, nr. 11/1974.

MIRCEA CEL BĂTRÎN, OȘTENI VITEJI —

Dr. N. GRIGORAȘ

Doi voievozi[1] pe care istoria i-a așezat alături nu atît pentru că au fost contemporani, ci mai ales pentru modul cum au gîndit și făptuit istoria acelor ani, pentru moștenirea lăsată de ei urmașilor. Parafrazîndu-l pe Grigore Ureche, putem spune că ei au fost primii domnitori „așezați", adică stăpînitori autoritari ai unor țări în care procesul de organizare social-economică și politică a statului feudal, în laturile sale esențiale, fusese încheiat. Ridicînd pe o treaptă superioară lupta pentru independență a înaintașilor, Mircea cel Bătrîn și Alexandru cel Bun au sporit prestigiul internațional al țărilor lor, transformîndu-le în factori de seamă ai politicii europene.

Tradițiile unității

Cu forțe unite, românii au îndepărtat dominația străină, și, opunîndu-se ingerințelor din afară, și-au creat state de sine stătătoare[2], colaborînd strîns și continuu în domeniul politic, economic și cultural. Elementele esențiale de unitate (neam, limbă, cultură, obiceiuri, religie etc.) și-au pus amprenta puternică și specifică asupra evoluției celor trei țări române astfel încît, deși nevoit să trăiască multă vreme în state diferite, poporul român și-a făurit o istorie unică. Crearea statelor feudale românești nu trebuie confundată cu o acțiune de împărțire mecanică a poporului român în state izolate, a căror istorie să se dezvolte paralel și fără nici un fel de legături. Tocmai conștiința unității de neam și limbă, apărută de foarte timpuriu[3], a călăuzit faptele și gîndurile multora din bărbații destoinici ai istoriei noastre, dictîndu-le și impunîndu-le direcții de acțiune ce vizau interesele generale ale tuturor românilor, pe care evenimentele istorice i-au pus permanent în fața acelorași nevoi și primejdii.

Referindu-se la politica externă a domnilor români la sfîrșitul secolului XIV, Nicolae Iorga aprecia că Mircea cel Bătrîn și Petru I Mușatinul[4] au fost primii domnitori care, în mod conștient, au inițiat o politică a „blocului românesc", avînd ca țel păstrarea independenței în împrejurări internaționale tot mai dificile. Apărarea neatîrnării prin eforturile unite ale tuturor românilor a devenit, în acei ani, ca și în perioadele următoare, un mod de acțiune, de manifestare plenară a capacităților militare și politice românești.

În momentul în care Mircea cel Bătrîn ocupa tronul Țării Românești (1386), centrul și sud-estul european erau zgu-

[1] Vezi **Magazin istoric**, nr. 3/1967, 2/1973 și 4/1975.

[2] Vezi **Magazin istoric**, nr. 1/1969; 4, 9/1970; 11/1971; 1/1972.

[3] Vezi **Magazin istoric**, nr. 10, 12/1969; 10/1970.

[4] Vezi **Magazin istoric**, nr. 11/1974.

ALEXANDRU CEL BUN

DIPLOMAȚI ISCUSIȚI

duite de puternice convulsii, în urma cărora presiunea otomană va produce căderea rapidă a statelor balcanice, la începutul ultimului deceniu al sec. XIV, amenințînd direct țările române. Situația s-a agravat și prin noua conjunctură creată după moartea lui Ludovic cel Mare, în 1382, cînd cele două părți componente ale marelui regat angevin — Ungaria și Polonia — au redevenit regate separate, cu o politică externă caracterizată mai ales prin momente de puternică rivalitate. Disputa dintre cei doi moștenitori ai fostului regat angevin — Sigismund de Luxemburg al Ungariei și Vladislav Jagello al Poloniei — a vizat, uneori mărturisit, alteori tacit, și țările române.

În condițiile unor relații internaționale extrem de complicate și primejdioase pentru independența țării sale, Mircea a dovedit o deosebită capacitate de sesizare a fenomenelor politice în esența lor și, apreciind cu luciditate raporturile de forțe, a dus o politică externă activă, realistă. El „a trebuit — cum remarca P.P. Panaitescu — să se adapteze la o lume ce se schimba mereu și de care depindea adesea viața și libertatea țării sale. Mircea stă la început, la începutul apărării seculare împotriva turcilor, la începutul politicii de rivalitate pentru țările noastre între puternicii vecini creștini. De la el începînd se fixează politica noastră externă în cadrele ei".

După victoria obținută în 1389 de oștile Semilunii la Kossovo (Cîmpia Mierlei)[1] și apoi ocuparea țaratului bulgar de la Tîrnovo (1393), Mircea și-a dat seama că țara sa era direct vizată de primejdia otomană. În consecință, el a luat o serie de măsuri militare, dar, paralel cu acestea și în sprijinul lor, a făcut apel la arma diplomației. Trimișii voievodului român au început tatonările pentru o eventuală apropiere de vecinii săi, pe care spera să-i atragă în lupta de stăvilire a expansiunii otomane. Prin intermediul celuilalt domn român, Petru I al Moldovei — poate chiar la sugestia acestuia — Mircea a căutat să se apropie de Polonia, sperînd într-o îmbunătățire ulterioară a raporturilor cu Ungaria și realizarea unei cooperări militare antiotomane cu Sigismund de Luxemburg.

La sfîrșitul toamnei anului 1389, Manea și Roman Herescu — soli ai lui Mircea — soseau la Suceava. De aici, însoțiți de spătarul Drăgoi, unul din sfetnicii lui Petru I, au pornit spre Polonia unde, la Radom, s-au întîlnit cu reprezentanții lui Vladislav Jagello. În urma discuțiilor purtate, la 10 decembrie 1389, s-a redactat textul unui „legămînt de prietenie nestrămutată", în baza căruia ambele părți se obligau să se ajute în cazul unui atac din partea lui Sigismund și a oricăruia dintre supușii regelui maghiar. Cît privește un atac din partea altor dușmani ai celor doi suverani, tratatul prevedea ca cele două părți semnatare să-și acorde ajutor „după buna plăcere a liberei sale voințe". Această alianță a fost confirmată în ianuarie 1390, la Lublin. Tratatul de la Radom a fost încheiat în condiții de

[1] Vezi **Magazin istoric**, nr. 11/1975.

deplină egalitate și a constituit, indiscutabil, un succes diplomatic pentru Mircea, deși efectele sale nu au fost pe măsura dorinței domnului român: noul său aliat se afla prea departe, o intervenție rapidă și eficace a polonezilor la Dunăre împotriva iminentului atac otoman fiind greu de realizat. Pe de altă parte, voievodul muntean nu era interesat într-o alianță îndreptată contra lui Sigismund, ci, dimpotrivă, voia să folosească bunele relații cu Polonia spre a-l determina pe suveranul maghiar să-și îndrepte atenția spre Dunăre unde puterea otomană devenea tot mai amenințătoare.

Pentru un front comun

În fața acestei presiuni, Mircea avea nevoie de ajutorul lui Sigismund. O nouă solie muntеană a sosit la Suceava pentru a se întîlni, în cursul lunii martie 1390, cu emisarii polonezi, încercînd să obțină o anume „libertate de acțiune" pentru Mircea în relațiile cu Ungaria. Textul unui nou tratat, redactat la 17 martie 1390, arată că, după ce delegații au „dezbătut cu de-amănuntul", au găsit și introdus „niște articole care vor întări și mai tare unirea". Este vorba îndeosebi de prevederea expresă, conform căreia „prezisul domn, regele Poloniei, să nu înceapă și să nu pornească nici o ceartă și nici un război în contra regelui Ungariei și a supușilor lui fără a înștiința mai întîi domnului nostru Mircea Voievod și sfatului lui toate calitățile în parte ale acelor certi și războaie și fără a fi acelea aprobate...". La rîndul său, Mircea se angaja să facă cunoscut orice element nou survenit în relațiile sale cu Ungaria (alianță, război, pace), care trebuia să fie confirmat și întărit de regele polon. În acest fel, Mircea dădea o interpretare mult mai largă alianței cu Polonia și mai ales voia să elimine prevederile restrictive față de Sigismund, de la care nădăjduia că va putea primi mai curînd ajutoare. Din motive necunoscute, în tratatul încheiat un an mai tîrziu (6 iulie 1391) între cele două părți, nu se mai face nici o referire la actul întocmit la Suceava în martie 1390. Faptul ni se pare, însă, important și vom întîrzia asupra lui pentru că, logic măcar, ne va ajuta să înțelegem o altă inițiativă diplomatică a domnitorului român. Mai multe izvoare menționează, pentru anii 1391-1393, un tratat (capitulație) încheiat de Mircea cel Bătrîn cu sultanul Baiazid I. Avînd în vedere conținutul acestui tratat, ca și mobilurile politicii externe ale lui Mircea, el n-ar fi putut face acest pas decît în condițiile în care, în fața presiunii otomane tot mai accentuate, nu putea conta pe ajutorul nici unui aliat de nădejde. În urma încercării nereușite de a elimina prevederile restrictive ale alianței sale cu Polonia în ceea ce privește raporturile cu regatul maghiar, Mircea a simțit nevoia unui răgaz, a unui element de siguranță la granița sa dunăreană. Tratatul încheiat cu Baiazid I[1] răspundea pe deplin acestor deziderate: Mircea cel Bătrîn se învoia să plătească un tribut anual de 3 000 galbeni, în schimbul căruia țara sa își păstra întreaga organizare de stat, guvernîndu-se după propriile sale legi și instituții, păstrîndu-și prerogativele esențiale ale politicii externe. Acest tratat a reprezentat unica soluție a acelui moment istoric.

În tot acest timp, Petru I Mușatinul se dovedise un pion de nădejde al politicii de front comun antiotoman, de menținere a unui echilibru în relațiile cu Polonia și Ungaria. După moartea sa, tronul Moldovei a fost ocupat de Roman I (1391-1394) care, în linii esențiale, a continuat politica înaintașului său. Domnia lui Roman a fost de scurtă durată: în toamna anului 1394, tronul a fost ocupat de Ștefan I fiul său, care, însă, a urmat altă linie politică.

Preocupat să țină departe primejdia otomană și solicitat de locuitorii Dîrstorului (Silistra), domnul muntean a trecut Dunărea în cursul anului 1394, provocînd usturătoare

[1] Vezi **Magazin istoric**, nr. 3/1975 și I. Ionașcu, P. Bărbulescu, Gh. Gheorghe, **Tratatele internaționale ale României. 1354-1920**, București, 1975, p. 13.

înfrîngeri garnizoanelor otomane. În toamna aceluiași an, la 10 octombrie, la Rovine[2], el a zdrobit trupele lui Baiazid într-o bătălie rămasă celebră. Cu toată victoria obținută, Mircea n-a putut evita ocuparea vremelnică a țării de către otomani; adversarii săi interni au și impus un nou domn, în persoana lui Vlad, intrat în istorie cu porecla Uzurpatorul. Lipsit de ajutoare, Mircea s-a retras în Transilvania, unde, la 7 martie 1395, a încheiat la Brașov un tratat de alianță cu regele Ungariei.

Alianța dintre cei doi suverani avea ca obiectiv primordial lupta împotriva primejdiei otomane. Termenii tratatului puneau cele două părți pe picior de egalitate, prevăzîndu-se clauze precise privind modul în care trebuia acționat în eventualitatea unui conflict cu Imperiul otoman.

În ceea ce privește Polonia, Mircea n-avea posibilitatea, în acele clipe, să riposteze față de noua orientare a regelui polon, care, în ciuda tratatului care-i unea, se grăbise să-l recunoască domn pe Vlad Uzurpatorul. Deocamdată, pînă la sfîrșitul anului 1396, el a depus eforturi spre a-și redobîndi tronul și a reinstaura ordinea în țară. În septembrie 1396, Mircea s-a aflat, alături de Sigismund și alți principi apuseni, la Nicopole. În ciuda dorinței sale, n-a participat la luptă, încheiată dezastruos pentru tabăra creștină. Cu oastea nevătămată, s-a retras în țară și, împreună cu ajutoarele venite din Transilvania, l-a înfrînt și l-a luat prizonier pe

[2] Vezi **Magazin istoric**, nr. 1, 10/1971, 12/1974.

Vlad. Mircea a rămas singurul stăpînitor al țării; în toamna anului următor, a zdrobit o nouă oaste otomană care atacase în sud, găsind apoi răgazul să-și consolideze domnia.

Nu se împăca, însă, cu situația din Moldova, unde în toamna anului 1399, la moartea lui Ștefan I, reizbucniseră tulburările legate de succesiunea la tron. În fruntea trupelor sale, Mircea a pătruns în Moldova, impunînd ca domn pe Alexandru, fiul lui Roman I. Încă din primii ani de domnie, el s-a dovedit un mare ctitor de țară; a reușit să elimine fricțiunile interne și a desfășurat o rodnică activitate economică, culturală și organizatorică. Bucurîndu-se de sprijinul țării sale, Alexandru — „voievod de sine stătător a toată țara românească a Moldovei și a malului mării" — devenit pentru supușii săi **cel Bun**, a păstrat tronul pînă la moarte, vreme de 32 ani[1].

Arbitru între fiii sultanului

Curînd, însă, evenimentele internaționale i-au pus pe domnitorii români în fața unor noi și complicate situații. După înfrîngerea lui Baiazid, în 1402, la Ankara[2], Imperiul otoman a intrat într-o perioadă de acută criză, provocată de luptele pentru tron ale fiilor săi. În anii următori, au reizbucnit și vechile rivalități dintre Sigismund de Luxemburg și Vladislav Jagello. Mircea și Alexandru cel Bun și-au reconsiderat imediat pozițiile. Profitînd de slăbirea vremelnică a presiunii otomane, domnul muntean și-a pus în practică un plan îndrăzneț, vizînd alungarea turcilor din Europa. El a simțit că prin intervenția sa în disputa dintre moștenitorii tronului lui Baiazid, pericolul otoman va putea fi ținut departe de hotarele sale: dar, înainte de a acționa în acest sens, a dorit să se asigure de colaborarea unuia dintre vecinii săi puternici. Și cum Sigismund era ocupat cu problemele germane, Mircea a făcut demersuri pentru reînnodarea bunelor relații cu Polonia. În aceeași idee, l-a îndemnat și pe Alexandru cel Bun să-și revizuiască poziția față de regatul polono-lituanian.

La 12 martie 1402, Alexandru cel Bun a încheiat un tratat cu Polonia, acțiune pornită mai ales din dorința domnului moldovean de a-și consolida domnia, prin eliminarea pericolului înscăunării ca domn a lui Ivașcu (unul din fiii lui Petru I), aflat în Polonia. La rîndul său, în 1403, la Giurgiu, Mircea cel Bătrîn a încheiat cu Vladislav Jagello un nou tratat, care confirma vechile tratate, dar ale cărui stipulații erau formulate în termeni generali și nu mai erau „îndreptate împotriva unui anumit dușman, respectiv împotriva regelui Ungariei așa cum erau cele încheiate pînă acum". Pentru cîțiva ani, Mircea a devenit personalitatea cea mai de seamă a sud-estului european. După ce și-a reînnoit alianța cu Polonia, avînd sprijinul militar și politic al lui Alexandru cel Bun, el a reluat ofensiva antiotomană. El a reușit să-i alunge pe turci din Dobrogea și a acordat un sprijin consistent răscoalelor antiotomane din Balcani. În 1406, în timpul întîlnirii pe care a avut-o cu Sigismund, la Severin, a discutat detaliile unei noi coaliții antiotomane.

Cum regele Ungariei întîrzia să dea curs celor stabilite, domnitorul român s-a hotărît să preia inițiativa și să intervină direct în disputele pentru tronul sultanilor. El a chemat în țară pe unul dintre fiii lui Baiazid — și anume pe Musa — ajutîndu-l să-l înlăture pe Soliman, care preluase tronul. Musa — sprijinit de detașamente muntene și contingente sîrbești comandate de Ștefan Lazarevici — a ocupat repede Adrianopolul și, în 1411, s-a înscăunat sultan.

Acțiunile lui Mircea fuseseră favorizate și de faptul că relațiile lui Alexandru cel Bun cu Polonia evoluaseră pozitiv, ostașii domnului moldovean fiind alături de polonezi în luptele pe care aceștia le-au dus împotriva cavalerilor teutoni. De altminteri, de comun acord cu Alexandru, Mircea a reconfirmat tratatul cu Polonia la 17 mai 1411, perseverînd în ideea, că, pentru a bara calea Semilunii spre inima Europei, era necesar un larg front de luptă al creștinătății.

Anul următor a reprezentat apogeul puterii domnitorului Țării Românești. Succesele sale au însuflețit lupta de eliberare a popoarelor balcanice, pe care domnul român a știut s-o alimenteze, folosind-o ca pe un element important al planurilor sale.

Pentru moment, agresiunea otomană în Europa părea înfrînată, prin ascendentul pe care Mircea îl avea asupra sultanului Musa. Dar, în anul următor, 1413, Musa a fost detronat și ucis de fratele său Mahomed, care a organizat imediat puternice atacuri peste Dunăre. În 1414, el a propus pace regelui polon și acesta, de comun acord cu Sigismund, a acceptat-o. Dîndu-și seama că o înțelegere între cei trei ar fi avut efecte dezastruoase pentru țările române, la începutul anului 1415, Mircea s-a hotărît să înnoiască pacea cu Poarta, pentru a face să înceteze atacurile la nordul Dunării. Dar și de astă dată n-a fost vorba decît de un scurt armistițiu, necesar domnului român pentru a-și reface forțele. În anul următor, refuzînd din nou să plătească tributul, el a trimis ajutoare militare pretendentului Mustafa. Încercarea acestuia de a-l înlătura pe Mahomed a eșuat; Mircea a continuat, însă, să sprijine tulburările interne din imperiu, susținînd de această dată răscoala religioasă cu puternic caracter social condusă de șeicul reformator Bedr-ed-Din. În cursul represaliilor organizate în nordul

---

[1] Vezi **Magazin istoric**, nr. 4/1975.
[2] Vezi **Magazin istoric**, nr. 8/1971.

Ilustrații de Anca Brucan

Dunării, trupele otomane au ocupat cetatea Giurgiu și au pătruns în Dobrogea, pe care au smuls-o din trupul Țării Românești și au luat-o în stăpînire (1417).

Mircea n-avea altă soluție, ajutoare nu-i veneau de nicăieri și atunci a cerut pace, făgăduind să plătească de aici înainte cu regularitate tributul. Mulțumit de aceste rezultate, dar și în imposibilitate de a reacționa în alt fel, sultanul a acceptat propunerea. Curînd, la 31 ianuarie 1418, înțeleptul și viteazul domn a decedat, lăsînd în urma sa exemplul unei vieți închinate luptei pentru independența țării. Timp de peste un deceniu, Alexandru cel Bun a rămas să vegheze și la independența țării sale, încercînd să reînvie — atunci cînd împrejurările păreau prielnice — vechiul front românesc antiotoman.

În cîteva rînduri, așa cum procedase și marele său vecin, Alexandru a încercat să pună în tronul țării surori un domnitor în stare să țină sus steagul luptei pentru independență. Aldea, ajuns domn între 1431-1436, și-a luat, ca semn al recunoștinței față de sprijinitorul său, și numele de Alexandru. Dar eforturile domnului moldovean de a menține Țara Românească ca element activ al luptei de neatîrnare nu puteau trece neobservate de otomani. De altfel, încă din 1420, profitînd de tulburările din Țara Românească provocate de succesiunea la tron, otomanii încercaseră să lovească Moldova prin ocuparea Cetății Albe, dar au fost bătuți și izgoniți de moldoveni.

Ca și Mircea cel Bătrîn, Alexandru cel Bun — prin politica sa internă și externă — a pus bazele acelui moment culminant al istoriei medievale românești pe care avea să-l reprezinte epoca lui Ștefan cel Mare. Moștenirea lui Mircea cel Bătrîn și Alexandru cel Bun a fost preluată și ridicată pe noi culmi de Iancu de Hunedoara, Vlad Țepeș și Ștefan cel Mare, ca și de alți iluștri voievozi; dintre ei, Mihai Viteazul a fost acela care, cu o energie nestăvilită, a adunat sub sceptrul său, pentru prima dată, toate teritoriile locuite de români.

Folclor și istorie

AL. DOBRE

Primul cîntec popular românesc atestat documentar, Cîntecul fetei care și-a pierdut caprele și le căuta prin munți plîngînd, *a suscitat interesul nu numai al folcloriștilor, ci și al istoricilor, date fiind mai cu seamă contingențele sale cu unele momente importante ale istoriei naționale.*

Întîia lui mențiune se datorează poetului maghiar Balint Balassa (1551-1594). Aflat ca prizonier de război în Transilvania, el a compus două poezii care puteau fi cîntate pe melodia unor cîntece populare românești. Unul dintre acestea se numea Ciobănița română își plînge oile rătăcite. *Următoarea știre despre același cîntec provine tot din Transilvania. Prezentînd intrarea triumfală a lui Mihai Viteazul în Alba Iulia*[1]*, cronicarul maghiar Szamosközy remarca, între altele, că fanfara ce însoțea oștile domnului român intona acest cîntec. Știrea constituie o dovadă incontestabilă că melodia circula și în Țara Românească, includerea sa în repertoriul muzicii militare voievodale atestînd larga sa cunoaștere de către oșteni.*

Și Constantin vodă Șerban (1654-1658), succesorul lui Matei Basarab la tronul Țării Românești, a folosit, la distanță de peste o jumătate de veac, aceeași melodie pentru oștile sale. Reproducînd relatări contemporane, Gheorghe Șincai povestește, în Hronicul *său, sosirea lui Gheorghe Rákóczi II și a lui Constantin Șerban la Dieta din Tîrgu Mureș, în toamna anului 1659, notînd că „musicul călăreților lui Constantin zicea nota fetei românești, cînd s-au perdut caprele și plîngînd le căuta pe munți".*

După toate probabilitățile, acest cîntec era cunoscut și în Moldova. O mărturie ceva mai tîrzie, a lui Ioan Neculce, ne îndeamnă spre această constatare. Într-una din legendele pe care cronicarul le-a reunit sub cunoscutul titlu O samă de cuvinte, *se află o întîmplare contemporană epocii lui Constantin Șerban. Ea conține o vorbă cu tîlc a lui Gheorghe Ștefan, domn al Moldovei (1653-1658): „Gheorghi Ștefan vodă, cînd era logofăt mare, au fost sedzînd odată în divan cu toiagul în gură. Iar Iordachi Cantacuzino cel bătrîn, vel vistiernic: Ce dzici în fluer, dumneata, logofete? Iar el au răspuns: Dzic în fluer, să mi se coboare caprile de la munte, și nu mai vin. El au răspunsu în pildă, și alții nu s-a priceput".*

Circumscris faptelor cunoscute, raportat la condițiile epocii precum și la circulația sa la curțile princiare din Transilvania, Moldova și Țara Românească, acest cîntec e una din nenumăratele și incontestabilele dovezi folclorice care atestă unitatea culturală a românilor în acea vreme. Adăugăm că, în perioada interbelică, melodia a fost înregistrată în Maramureș, unii dintre cei mai prestigioși folcloriști ai noștri socotind-o în legătură cu motivul mioritic, atît de specific folclorului românesc.

E încă o dovadă că întreg folclorul — creație colectivă, mesaj și stare de spirit a poporului nostru — a fost întotdeauna un element care a unit din punct de vedere spiritual simțămintele neamului, circulînd ca un curent tonic, susținător al unor idealuri, în ciuda unor vremelnice despărțiri teritoriale.

[1] Vezi *Magazin istoric*, nr. 5/1975.

Tristeţile muzeî Clío

Urgenţe pe hîrtie

În Măineşti-Balş, judeţul Olt, există o biserică „Sfinţii Voievozi", construită în 1805 pe locul fostului schit Măineşti, ridicat de ispravnicul Matei Bîrzeanu şi închinat, încă în 1743, ca metoh Episcopiei Rîmnicului. Pictura, înfăţişînd şi portrete ale unor vechi familii oltenești ce s-au remarcat în apărarea hotarelor ţării, datează din 1810.

Din păcate, construcţia se află, aşa cum se poate vedea şi din imaginea alăturată, într-o stare avansată de degradare: acoperişul spart, zidăria dărîmată, toate acestea conferind lă-

caşului un aspect dezolant. În plus, inscripţiilor de valoare istorică ce însoţesc picturile, li s-au adăugat alte „inscripţii" ale celor ce au ţinut cu orice chip să-şi imortalizeze trecerea lor prin aceste locuri.

Au existat numeroase intenţii de reparare a clădirii. Într-o adresă a Direcţiei Monumentelor Istorice, de exemplu, se menţiona că „problema reparării şi consolidării schitului Măineşti din Balş, jud. Olt, va fi avută în vedere la executarea planului nostru de intervenţii urgente *pe anul 1970". „Urgenţele" au rămas, din păcate doar pe hîrtie. Spre dezamăgirea iubitorilor de istorie care, pe bună dreptate, se întreabă dacă promisiunea de acum şase ani n-ar putea deveni realitate ...urgentă.*

Ioan I. DIACONU

Clio anunţă . Clio

Enigma statuilor pascuane

„Jeep-ul se angajează pe un drumeag care taie un sol arid, presărat cu bolovani de piatră negricioasă; după ce ajungem la o bifurcaţie, cotim pe un alt drum, care merge de-a lungul oceanului, şi, în curînd, sosim la primul aku *— o platformă din lespezi mari de piatră care evocă un* tumulus *galoroman, cum întîlneşti, uneori, în Franţa. Este* aku-ul *Vaihu, unde sînt mormintele membrilor tribului cu acelaşi nume. Din această necropolă, altădată sfîntă, se mai observă doar o rămăşiţă. Un enorm bust de piatră, căzut de pe soclul său, se odihneşte întins pe pămînt. Mai încolo, aproape de plajă, stă rostogolită pălăria statuii".*

Descrierea aparţine cercetătorului francez Louis Castex, care a făcut o vizită în Insula Paştelui pentru a studia tainele celebrelor statui, a căror provenienţă şi semnificaţie sînt încă controversate în lumea oamenilor de ştiinţă. Este vorba, după cum se relata şi într-un articol apărut în revista noastră (nr. 10/1971), de aproximativ 300 statui finisate şi încă alte 100 neterminate, înalte de 3 pînă la 10 m şi care cîntăresc 5-20 tone. Pe capul fiecărei statui se află un fel de „pălărie", care măsoară pînă la 2 m, şi sînt din tuf roşu, poros, mai uşor de lucrat. Unele seamănă cu o cască, altele cu un turban ori cu o coamă stufoasă.

Majoritatea statuilor au fost dăltuite în cariera de la Ranararaku şi transportate cu mijloace încă necunoscute, la o mare distanţă, deşi sînt atît de grele. „Pălăriile" au fost confecţionate în cariera situată în craterul fostului vulcan Punapan, după care au fost rostogolite pînă la locul unde statuile au fost aşezate pe aku-uri.

Dar ce sînt aku-urile? *Castex consideră că este vorba de necropole ale populaţiei insulei. Aici au fost descoperite un fel de cavouri, de unde au fost scoase la iveală schelete omeneşti înfăşurate în rogojini. Cei mai mulţi cercetători înclină să creadă că statuile aşezate pe* aku-uri *erau imaginea strămoşilor decedaţi, deveniţi după moarte divinităţi venerate de urmaşi.*

Alfred Metraux, conducătorul unei expediţii franco-belgiene care a stat în Insula Paştelui în anii 1934-1935, consideră că între sanctuarele din Insula Paştelui şi cele din alte insule ale Polineziei sînt mari similitudini, statui cu aceeaşi semnificaţie existînd în Insulele Marchize, Reivawae, Tahiti şi Moreea. Metraux consideră că, din diferite motive, o populaţie de navigatori a plecat din Asia meridională spre Pacific şi, înaintînd spre est, a ajuns în Insula Paştelui, în Marchize şi în alte zone ale Polineziei.

I.D.

Februarie – martie 1866:

ATITUDINEA MARILOR PUTERI FAȚĂ DE EVENIMENTELE DE LA BUCUREȘTI

Abdicarea domnitorului Alexandru Ioan Cuza — și mai ales condițiile pașnice în care s-a produs acest act politic — a marcat trecerea spre o nouă etapă în vederea întăririi statului român, a afirmării independenței sale. „Nici el — [Cuza — n.a.] spunea istoricul francez Paul Henry — nici un alt prinț autohton n-ar fi putut să meargă mai departe". Și ce însemna acest „mai departe"? Foarte clar ne spune același istoric, care, în 1930, a publicat lucrarea Abdicarea prințului Cuza și urcarea pe tronul României a dinastiei Hohenzollern, **cuprinzînd documente internaționale semnificative pentru înțelegerea acestui moment, deosebit de important în istoria luptei poporului român pentru cucerirea independenței sale depline: „**Independența [subl. n.] **în special și unirea la tronul moldo-valah a provinciilor românești iredente [...] nu puteau fi luate în considerare decît după răsturnarea completă a statutului principatelor și numai un străin putea să aibă îndrăzneala și ajutoarele diplomatice necesare pentru a se gîndi în mod serios la aceasta".**

Așa cum rezultă și din documentele publicate în numerele trecute, după ce realizase pași importanți în direcția afirmării independenței, Cuza se văzuse izolat și nesprijinit pe plan internațional, ceea ce l-a dus la concluzia necesității abdicării, în interesul superior al poporului său. Deși dorită de puterile garante, părăsirea scenei politice românești de către Cuza a surprins prin modalitatea realizării ei. Elementul cel mai neașteptat pentru aceste puteri a fost menținerea fermă a Unirii principatelor. Rapiditatea cu care cele două Adunări din București (Adunarea Electivă și Senatul) au votat încredințarea tronului românesc unui principe străin (Filip de Flandra, fratele regelui Leopold II al Belgiei) a pus în imposibilitate atît pe candidații interni — și erau destui — cît, mai ales, pe cei din exterior de a iniția vreo acțiune, cît de cît serioasă spre a-și impune candidatura. Comentariul publicației Revue des deux mondes[1] **din 1 martie 1866 era elocvent în privința situației politice create în România: „Revoluția — așa numește autorul abdicarea lui Cuza — a fost nu numai moderată; ea a fost abilă [...] Votul în favoarea contelui de Flandra este un vot de excludere a prințului înrudit cu casa imperială din Rusia, ducele de Leuchtenberg [...]. Această alegere indica deja două lucruri: că românii voiau un străin, și că nu voiau ca prințul să aparțină unui stat vecin. Ei afirmau în felul acesta programul lor tradițional de căutare a alesului lor în Occident".**

Prințul Filip de Flandra, solicitat ca suveran al României de către Adunarea Electivă și Senatul de la București — fără să domnească, fără chiar să confirme acceptarea onoarei care i se făcea de către români — s-a aflat formal în fruntea țării timp de mai multe săptămîni.

În acest timp s-a produs o puternică intensificare a tratativelor diplomatice între puterile garante, în vederea stabilirii unei atitudini comune față de evenimentele din România.

Elementul cel mai caracteristic pentru poziția marilor puteri față de unirea românilor și de statul lor care înaintase atît de impetuos pe calea organizării sale moderne, îl constituia ideea posibilității de a se reveni la separarea principatelor și, mai ales, de a se lua în considerare trecerea lor sub altă suzeranitate, de data aceasta a Austriei, drept compensație pentru renunțarea de către Habsburgi la stăpînirea asupra Veneției.

În primul moment, mai multe puteri garante au considerat abdicarea lui Cuza un bun pretext pentru a retrage toate cuceririle obținute de poporul român în direcția realizării unității și afirmării sale de sine stătătoare, într-un stat organizat pe baze moderne. În mod formal, Turcia, Austria și chiar Anglia recunoscuseră unirea numai pe durata domniei lui Cuza. Ele considerau deci că abdicarea acestuia le dădea dreptul să pună din nou în discuție atît principiul unirii cît și al autonomiei interne depline, care se materializase în cei șapte ani de guvernare a lui Cuza. Dar încercarea de a destrăma unirea se dovedea a fi împotriva a însăși evoluției istorice. Pe acest temei, ambasadorul francez la Petersburg, Pèrigord Talleyrand arăta: „nici o frontieră între cele două principate, adesea nici măcar un rîuleț; o simplă linie geografică îi despărțea și se poate spune că nu este nici o diferență între un moldovean și un valah după cum nu este între un tver și unul din Novgorod [...] Aceleași greutăți s-au abătut asupra ambelor principate; aceleași binefaceri le-au ajutat să se ridice; căci, istoric vorbind, ele sînt unite de mult, la bine ca și la rău".

Spre a înțelege, însă, mai bine complexitatea situației internaționale din acel moment, trebuie să amintim că procesul istoric al luptei pentru unitate și independență națională avea loc atunci nu numai la români, ci și la alte popoare. Evenimentele din România nu se desfășurau izolat de frămîntările politice, sociale și militare din Europa. Imperiul habsburgic, de pildă, între hotarele căruia se aflau multe naționalități, avea de înfruntat atît lupta acestora pentru a se elibera, cît și presiunea unor puteri ale căror interese se ciocneau cu cele ale Austriei. Așa se explică de ce, în corespondența diplomatică dintre diferite cabinete europene se vînturau idei și proiecte din cele mai bizare privind „compensarea" Austriei pe contul principatelor, în schimbul Veneției, la care trebuia să renunțe în favoarea Italiei. Desigur, proiectul nu avea nici o șansă de realizare, dar faptul că această idee a putut încolți în mințile diplomaților epocii, ne ilustrează sugestiv substratul politicii marilor puteri. Ciocnirile lor de interese se rezolvau de regulă, prin încălcarea independenței statelor mici, printre care și a României.

Cunoscute oamenilor noștri politici, aceste proiecte au trebuit luate și ele în considerare la orientarea cursului evenimentelor din februarie 1866. Soluția „prințului străin" — și evident nu a oricărui „străin" — adop-

---

[1] **Revue des deux mondes,** publicație periodică bilunară, înființată în 1829 la Paris. Inițial, s-a ocupat numai de literatură. Mai tîrziu, a publicat și lucrări de filozofie și de știință, apoi a abordat probleme de politică — **n.r.**

tată cu hotărîre de factorii politici răspunzători din România, era menită să bareze eventualele hotărîri ostile poporului şi statului român.

Trebuie precizat că, evenimentele în cadrul cărora se înscriu abdicarea lui Cuza şi alegerea prinţului Filip de Flandra, erau legate, în primul rînd, de poziţia internaţională a tînărului stat român — din ce în ce mai greu de susţinut în faţa unor puteri ce încercau să-şi menţină sau să-şi extindă influenţa şi dominaţia asupra poporului român. În acest context, marile progrese, pe linia întăririi unităţii şi poziţiei de completă autonomie internă, realizate sub domnia lui Cuza, ies şi mai pregnant în evidenţă.

Din documentele schimbate între guvernele puterilor garante se pot remarca anumite schimbări de poziţie, determinate în primul rînd, de hotărîrea fermă a poporului român de a-şi apăra Unirea, de a continua lupta pentru cucerirea deplinei independenţe. Astfel, guvernul englez s-a manifestat mai puţin ostil faţă de principiul aducerii unui prinţ străin pe tronul românesc. Guvernul de la Petersburg, care sprijinise ideea unirii principatelor în 1858, sperînd că în fruntea statului unit se va afla un prinţ-guvernator rus, dezamăgit în aşteptările sale şi de cursul afirmării independenţei promovat de Cuza, în 1866 s-a arătat ostil Unirii, cerînd să se revină la separarea principatelor. Austria a respins, de la început, ideea de a ceda Veneţia, apreciind că se află în imposibilitate de a obţine un „aranjament" în detrimentul statului român. De altfel, peste cîteva luni Austria a pierdut Veneţia, în urma războiului cu Prusia şi Italia.

Fără îndoială, perspectiva venirii unui prinţ german pe tronul României (după 14/26 martie 1866) a imprimat un anume curs poziţiei Prusiei, deosebit de flexibilă în perioada de tatonări. Un istoric german al timpului, Max Dunker, aflat în relaţii de prietenie cu familia Hohenzollernilor aprecia chiar în acele săptămîni însemnătatea internaţională a constituirii statului român, ca un precedent şi pentru unitatea naţiunii germane. „Prusia — scria el, la 8 aprilie 1866 principelui Carol-Anton de Hohenzollern — trebuie să încerce a susţine, în marginile posibilităţii, constituirea naţionalităţii româneşti, care se doreşte la Paris, pentru a atrage, de va fi cu putinţă, pe împăratul Franţei spre constituirea naţiunii germane. Pentru concesiunea făcută i s-ar cere un contraserviciu". Deşi politica împăratului Napoleon III nu va confirma pe istoricul german, mărturia acestuia subliniază încă o dată însemnătatea internaţională a constituirii statului român unit în 1859 şi a luptei sale pentru cucerirea independenţei depline.

Corespondenţa diplomatică dintre cabinetele puterilor garante a precedat tratativele directe — ca şi în situaţiile anterioare — în cadrul conferinţei plenipotenţiarilor. Şi de data aceasta, sediul conferinţei a fost Parisul; primele trei şedinţe s-au amînat succesiv, nici un guvern nedorind să-şi divulge poziţia chiar din primul moment. Abia în şedinţa a patra, din 23 martie/ 4 aprilie 1866 au început să se precizeze poziţiile.

Reproducem, după Monitorul oficial, Actul Adunării Elective şi Senatului, care, după ascultarea proclamaţiei Locotenenţei domneşti (vezi numărul trecut al revistei) au ales ca domn pe Filip de Flandra. Documentele publicate în continuare sînt reproduse în traducere după lucrarea istoricului francez Paul Henry (L'abdication du prince Cuza et l'avénement de la dynastie de Hohenzollern au trône de Roumanie, Paris, 1930, p. 186, 190, 191-194, 196-197, 200, 201-202, 203-206, 214-216, 217, 231-232, 255-258, 261-263). Ele reflectă contradicţiile de interese dintre puterile garante, intenţiile ostile ale celor mai multe dintre ele faţă de statul român, înainte de a-şi formula atitudinea în cadrul dezbaterilor conferinţei plenipotenţiarilor de la Paris.

N. COPOIU

MONITORUL, JURNAL OFICIAL AL PRINCIPATELOR UNITE ROMÂNE

Duminică, 13/25 februarie 1866

D. D. senatori şi deputaţi, chemaţi prin apel nominal unul după altul, jurînd credinţă noului domn ales, au subscris următorul act.

„Anul 1866, luna Februariu 11 zile. Senatul şi Adunarea Electivă a României întrunite au ales şi au aclamat în unanimitate de domn stăpînitor al Principatelor-Unite-Române, conform dorinţelor exprimate de Adunările ad-hoc din anul 1857, pe Alteţa Sa Regală Filip-Eugeniu-Ferdinand-Maria-Clement-Balduin-Leopold-Georges, Comite de Flandra şi Duce de Saxonia, sub numele de Filip I".

Membrii Adunării Elective[1]

Ajarici I., Alecsandrescu Alecu, Alecsandrescu Alex., Alecsandrescu I., Angelovici M., Aninoşiano C., Anuşi I., Aricescu C., Aurel P., Băbeanu I., Baciu I., Balaici Ct., Baltă Gh., Berlescu C., Bildirescu D., Boerescu C., Borănescu Al., Borănescu Ct. Al., Brătăşeanu I.T., Călinescu I., Călinescu N., Călinescu Sc., Caloiu N., Canano C., Caputineanu M., Caramalîu C., Cariagdi I., Catargiu N., Cazanacli N., Chelaru Al., Chintescu C., Chiriţoiu C., Chiţoi C., Cincu A., Ciriţoiu T., Clinceanu Em., Cociu A., Constandache N., Constantinescu I., Cordali P., Corlătescu Alex., Cosmescu Cr., Costinescu Alecu, Crăctescu I., Crăznaru C., Cuza Gr., Darvari C., Dimonisie C., Diodosescu St., Dobre P., Dobriceanu N., Drok M., Evdochim I., Fotea I., Frumuşanu D., Furduescu T., Gaiţă S., Gavrilescu I., Gheorghescu T., Grădişteanu P., Gugiu V., Gusti D., Hrisoscoleu Alex., Holban Gh., Iamandi C., Iliescu C., Ionescu M., Ionu I., Ipceanu T., Jeorj V., Lahovari N., Lambrino N., Lambrino Sc., Lehliu Gh., Litinschi D., Lupescu Gh., Lupu N., Matcaşu D., Mărgăritescu C., Meleghi D., Mihăescu M., Mircea I., Mîrzea I., Morait I., Murguleţ C., Nănăescu S., Negri C., Negulici D., Nicoleanu Gh., Niculescu I., Niculescu Iosef, Niculescu V., Obedeanu V., Olănescu Ct., Olănescu Gh., Paplica M., Paraschiv D., Pâcleanu N., Pereţ P., Perieţeanu H. N., Perieţeanu Sc., Petrescu I., Pisoschi V., Poenaru N., Polizu C., Popescu M., Popescu T., Predescu M., Prodan C., Racoviţă C., Radăşanu P., Radu Referendaru, Rădulescu D., Râmniceanu I., Robescu Ct., Robu I., Roibu I., Romaşcu

[1] Lista este reprodusă după ziarul **Trompeta Carpaţilor**, Bucureşti, 20 ianuarie 1866.

I., Roşca I., Rufu M., Sergiescu M., Sgoanţă D. D., Simeon N., Singurof N., Staniu S., Stănescu P., Stănulescu Gh., Străjescu Al., Stroici M., Şoimescu I., Ştefănescu N., Tacu N., Tell Cr., Tetorian P., Teulescu P., Theodor G., Titurov I., Timpeanu T., Trandafir R., Turnescu N., Ţigara C., Ulis Cr., Vasiliu T., Vălănescu I., Vernescu C., Vlişoreanu D., Voinescu Sc., Vuluţă Al., Zaharia V., Zalomit I., Zătreanu N., Zisu D.,

Membrii Senatului[1]

Andronescu C., Balş T., Belu B., Bibescu N., Bosianu C., Cananău S., Cantacuzino C., Carp P., Casmir T., Catargiu A. St., Catargiu C., Cerchez C., Cogălniceanu M., Cornescu C., Costaforu G., Cotescu C.A., Creţulescu I., Creţulescu N., Creţulescu Sc., Crupenski Em., Docan N., Eliad N., Filipescu C., Filipescu I.I., Florescu I., Gazan T., Gherman N., Ghica G., Ghica L., Herescu C.N., Horozov N., Hurmuzachi C., Iacovache C., Iacovache Leon, Lahovari C., Leng I., Manu S., Marghiloman I., Miculescu Gr., Milo N., Penescu B., Plagino A., Pleşescu M., Radu G., Roset Sc., Roseti B.N., Solomon I., Steege L., Stoica St., Strat D., Sturza B., Şoimescu M., Teriachiu A., Vasilescu C., Văsescu A., Vispescu C., Vitzu I., Vlădoianu B., Vlădoianu C.

Ambasadorul Franţei la Londra, La Tour d'Auvergne către Drouyn de Lhuys, ministrul de Externe al Franţei

24 februarie 1866

... Evenimentele care se petrec la Bucureşti au stîrnit o surpriză generală la Londra. Se pare că în sferele oficiale este aprobată hotărîrea contelui de Flandra de a refuza rangul oferit prin votul Senatului şi al poporului de la Bucureşti. De fapt, nu avem informaţii precise asupra împrejurărilor care au dus la răsturnarea prinţului Cuza şi lordul Clarendon [ministrul englez de Externe] aşteaptă rapoartele consulului general al Angliei pentru a aprecia situaţia în cunoştinţă de cauză. După părerea d-lui ambasador al Rusiei, care se arată foarte impresionat, de această problemă ar trebui să se ocupe conferinţa care urmează a se întruni, în curînd, la Paris pentru a ratifica actul Comisiei europene a Dunării.

Ambasadorul Austriei la Londra, Apponyi către Mensdorf, ministrul de Externe al Austriei

26 februarie 1866

...Miniştrii englezi cunoşteau atît de puţin textul stipulaţiilor [Conven-

[1] Lista este reconstituită după **Dezbaterile Senatului** din 15 mai 1865.

ţiei de la Paris] din 1858 privind principatele, încît erau pe punctul să declare că dacă celelalte puteri consimţeau la alegerea contelui de Flandra, dinspre partea Angliei nu s-ar face nici o obiecţiune. Refuzul prompt al Alteţei Sale Regale a prevenit această declaraţie cam prematură şi compromiţătoare. Baronul de Brunnow [ambasadorul Rusiei la Londra] a fost cel care i-a amintit lordului Clarendon textul articolului 13 din Convenţia de la 1858, care cere ca orice candidat la domnie să fi fost născut din tată valah sau moldovean, să fi atins vîrsta de 35 ani, să domicilieze în principate de 10 ani şi să fi făcut parte din Adunările legiuitoare"[2].

Ambasadorul Turciei care a venit în aceeaşi zi la Foreign Office a cerut în numele Porţii ca stipulaţiile Convenţiei din 19 august 1858 să fie respectate şi ca puterile ce o semnaseră să le urmărească cu scrupulozitate. Dl. Musurus [ambasadorul Turciei la Londra] insinua, de asemenea, că intrarea unui corp de armată turc pe teritoriul moldo-valah ar fi cea mai bună garanţie a menţinerii liniştii publice în principate, dar această soluţie nu fu agreată de cabinetul englez. Acesta din urmă recunoaşte, totuşi, de acord în această privinţă cu cabinetele de la Paris şi Petersburg, că evenimentele de la Bucureşti trebuie să trezească întreaga atenţie a puterii suzerane şi a semnatarilor Tratatului de la Paris şi ai Convenţiei din 1858. Cred că aici nu se vor face nici un fel de dificultăţi recunoaşterii faptului că este cazul, conform cu dorinţa Franţei, să se convoace conferinţa de la Paris în scopul de a se lua de comun acord măsurile necesare pentru menţinerea pe cît posibil a legalităţii.

[2] Vezi **Magazin istoric**, nr. 10/1975.

La Tour d'Auvergne către Drouyn de Lhuys

26 februarie 1866

Am primit depeşa telegrafică pe care Excelenţa Voastră a binevoit să mi-o adreseze pentru a-mi face cunoscut punctul de vedere al guvernului împăratului cu privire la evenimentele ce se petrec, în prezent, în Principatele Dunărene. La prima ştire a proclamării de către Senatul de la Bucureşti a contelui de Flandra ca prinţ al României, în consiliile Maiestăţii Sale britanice pare să fi existat o oarecare ezitare cu privire la atitudinea ce s-ar cuveni să fie luată faţă de o manifestare atît de neaşteptată în favoarea unui prinţ care, prin legături de rudenie şi de strînsă prietenie, este apropiat de casa regală a Angliei. Lordul Clarendon, de fapt, nu i-a ascuns unuia dintre colegii mei, că în cazul în care contele de Flandra ar fi consimţit să cedeze dorinţelor românilor şi să devină prinţ al României, sub suzeranitatea Porţii, Anglia nu ar fi făcut nici o obiecţiune la această alegere, bineînţeles, în cazul în care celelalte puteri garante şi-ar fi dat şi ele aprobarea. Refuzul formal al contelui de Flandra de a accepta oferta făcută, refuz ce era destul de uşor de prevăzut şi care a fost în general aprobat aici i-a redat, dacă mă pot exprima astfel cabinetului de la Londra, libertatea aprecierilor sale. Aşa cum m-am grăbit să vă anunţ prin telegraf, astăzi l-am găsit pe lordul Clarendon dispus să considere, de

acord cu Excelența Voastră, că problemele ridicate de evenimentele de la București sînt de resortul puterilor semnatare ale Tratatului de la Paris, și nu pot fi soluționate definitiv fără concursul și asentimentul lor. El a binevoit a recunoaște, în același timp, că reunirea unei conferințe ar fi cel mai bun mijloc pentru a se ajunge la o înțelegere. În sfîrșit, el s-a arătat în mod deosebit dornic să se pună de acord cu noi în toate demersurile sale. După ce mi-a făcut cunoscută invitația pe care a transmis-o reprezentantului Angliei la București de a păstra cea mai mare rezervă în declarații, mai ales în ceea ce privește noile candidaturi de prinți străini, cum ar fi cea a ducelui de Coburg, a ducelui de Leuchtenberg [pretendentul susținut de guvernul țarist] și probabil și a unui prinț italian, pe care românii n-ar întîrzia să le dea la iveală cînd ar cunoaște răspunsul negativ al contelui de Flandra, el mi-a împărtășit cîteva cuvinte dintr-o comunicare pe care i-o făcuse ambasadorul Turciei. Dl. Musurus, aflînd de alegerea, de către Senat și Camera deputaților a contelui de Flandra, a crezut de datoria lui să reamintească secretarului principal de Stat al reginei drepturile Porții asupra Principatelor Unite și obligația puterilor de a respecta clauzele Convenției de la Paris, care excludea de la domnie orice prinț străin. În plus, dl. ambasador al Turciei vorbind despre situația în care s-ar putea găsi guvernul său, nevoit, poate, a ocupa militar principatele pentru a menține liniștea, lordul Clarendon s-a grăbit să-i atragă atenția că o intervenție armată a Turciei nu ar fi justificată, întrucît în principate nu a fost tulburată ordinea materială, că pentru a fi legală ea [intervenția] ar trebui, în orice caz, să fi fost în prealabil autorizată de puterile semnatare ale Tratatului de la Paris și că, după toate aparențele, în împrejurările actuale, intervenția armată ar avea consecințe deplorabile. Mai mult, lordul Clarendon mi-a dat să înțeleg că avea oarecari temeri în legătură cu proiectele Rusiei care, masînd forțe militare destul de considerabile pe Prut, cu mult înainte ca evenimentele de la București să fi putut justifica o atare precauție din partea ei, a dat dovadă de o prevedere care s-ar putea să nu fie în întregime lipsită de intenții ascunse. Toate aceste considerente la un loc îl fac pe lordul Clarendon să dorească foarte mult o înțelegere deplină cu Franța care ar permite desigur să se prevină complicațiile de care se temea.

Spunîndu-mi că nu are încă știri despre părerea colegilor săi față de întrunirea unei conferințe, dar că aceasta i se pare cu totul indicată, lordul Clarendon a evitat să facă vreo aluzie la locul unde ar trebui să se țină conferința. Dorind să deslușesc motivele acestei rezerve, am crezut potrivit să nu-i ascund că ambasadorul Rusiei îmi vorbise el însuși, în ajun, despre posibilitatea și necesitatea de a încredința conferinței ce urma să se reunească în curînd la Paris pentru a ratifica actul Comisiei europene a Dunării, și examinarea problemelor ridicate de evenimentele de la București. Lordul Clarendon s-a arătat mai curînd favorabil acestei idei, dar a părut puțin surprins că sugestia despre care îi vorbeam venea din partea ambasadorului Rusiei și m-am crezut autorizat a conchide că discuția purtată de dl. de Brunnow cu lordul Clarendon, modificată fără îndoială după instrucțiunile primite de la Petersburg, nu fusese probabil întocmai aceeași cu cea purtată de colegul meu cu mine. Părăsind pe lordul Clarendon, l-am văzut din nou pe dl. ambasador al Rusiei și am putut să mă conving că, într-adevăr, felul său de a vedea sau cel puțin de a se exprima, nu mai era același. Dl. baron de Brunnow mi-a spus că, dacă conferința i-ar fi reunit la Paris, nu s-ar fi putut face ceva mai bun decît ca, imediat aceasta să fie pusă la curent cu chestiunea principatelor; dar el a făcut remarca că, din nenorocire, această conferință nu fusese întrunită, iar Rusia, foarte direct interesată în problemele ce urmau a fi dezbătute, nu avea ambasador la Paris, ca urmare a absenței baronului de Budberg, și că, în aceste împrejurări, puterile ar putea prefera o conferință la Constantinopol. Cît despre cabinetul englez, a adăugat dl. de Brunnow, nici nu i-ar putea da prin gînd să aibă loc o conferință la Londra, în timpul reunirii Parlamentului, mai ales într-un moment în care existența lui poate fi, dintr-un moment în altul, serios amenințată. Dl. ambasador al Rusiei a binevoit să exprime, de asemenea, părerea că terenul cel mai favorabil unei înțelegeri între puteri este cel oferit de Convenția din 1858; că ar fi înțelept ca succesorul prințului Cuza să fie ales din rîndul persoanelor care îndeplinesc condițiile de eligibilitate prescrise în articolele 12 și 13 ale numitei convenții; dar că el considera că e greu să se cadă de acord asupra alegerii unui prinț străin. Aceasta era, de altfel, după cum mi-a repetat-o de mai multe ori dl. baron de Brunnow, o apreciere cu totul personală, întrucît încă nu-i parvenise nici o indicație din partea curții sale...

Drouyn de Lhuys către La Tour d'Auvergne
27 februarie 1866

[Poarta cere aplicarea protocolului din 6 septembrie 1859][1]

...Nu ezit a spune că, după părerea mea, el [protocolul] nu corespunde exact împrejurărilor de față. Într-adevăr, prevederile sale nu cuprind totalitatea problemelor ridicate de răsturnarea prințului Cuza. El are în vedere acte de guvernare săvîrșite în afara clauzelor Convenției din 1858 și care ar putea fi retrase sau anulate în urma unei somații mai mult sau mai puțin amenințătoare a puterilor; dar el nu s-a pus într-o situație asemănătoare cu cea care atrage astăzi atenția guvernelor. De asemenea, nu înțeleg ce rol ar putea îndeplini împuterniciții în acest moment la București. Conform protocolului, ei ar fi însărcinați să pretindă ca măsura constituind violarea stipulațiilor din 1859 să fie abrogată. Care ar fi consecința practică a acestei dispoziții? Ce urmare i s-ar putea da? Într-un cuvînt, ce acțiune ar exercita prezența împuterniciților? Mă tem prințe, că ea nici măcar nu ar contribui la menținerea ordinei. În starea de spirit [prezentă] ea ar risca să aibă un efect cu totul contrariu și în loc să simplifice greutățile, mai degrabă le-ar complica. S-ar putea ivi unele incidente care să pună în joc demnitatea puterilor și care să dea naștere la dezbateri furtunoase pe care dinspre partea noastră am dori să le evităm...

[Firmanul din 1861[2] nu a fost acceptat decît cu unele rezerve, încît Conferința trebuie să-l aplice].

[1] În aprilie 1859, s-a întrunit la Paris Conferința reprezentanților puterilor garante pentru a discuta problema dublei alegeri a lui Cuza. Austria și Turcia au recunoscut îndoita alegere în cea de-a treia ședință a Conferinței de la Paris, în ziua de 6 septembrie 1859, formulînd o serie de condiții. Vezi **Magazin istoric**, nr. 4/1976.

Telegrama lui La Tour d'Auvergne către Drouyn de Lhuys
28 februarie 1866

Lordul Clarendon crede ca și dvs., că întrunirea Conferinței la Paris este necesară și urgentă. Lordul Cowley este deja prevenit. Cît despre dorința pe care o mărturisește Poarta de a trimite la București, conform protocolului din 6 septembrie 1859, un împuternicit otoman însoțit de delegați ai puterilor garante, lordul Clarendon ar fi dispus să o considere drept întemeiată, dacă aceasta ar fi și părerea celorlalte puteri. I-am atras atenția că Poarta acorda protocolului pe care îl invoca o putere pe care evident acesta nu o mai avea, că demersul pe care ea voia să-l facă la București ar fi mai mult compromițător decît folositor și că, în fine, ar fi preferabil să se lase în seama conferinței sarcina de a hotărî dacă era sau nu cazul să aplice protocolul din 6 septembrie 1859 în situația actuală. Lordul Clarendon mi-a cerut să-i dau timp ca să vorbească cu lordul Russel [prim-ministru al Angliei] înainte de a se pronunța definitiv asupra acestui punct. Vă voi face cunoscut răspunsul său de îndată ce-l voi cunoaște.

Drouyn de Lhuys către consulul francez la București, Tillos
29 februarie 1866

Nu aș putea aprecia adevăratul caracter al evenimentelor care au provocat abdicarea prințului Cuza, mai înainte de a fi luat cunoștință de raportul pe care trebuia să mi-l trimiteți și care nu va întîrzia, sper, să-mi parvină. Oricare ar fi aprecierea care se dă acestei mișcări și condiției oamenilor care au participat, ea este în mod evident de natură să ridice probleme de o extremă importanță și guvernul împăratului trebuie să se preocupe de ele atît în interesul păcii europene cît și în cel al principatelor.

Aceste probleme, domnule, legate de o stare de lucruri prevăzută anterior și reglementată prin Tratatul de la Paris și prin Convenția din 19 august 1858, sînt de domeniul dreptului public european și nu pot fi rezolvate altfel decît prin înțelegerea comună dintre curtea suzerană și celelalte puteri semnatare ale acestor acte. Acest fapt, se pare că nu l-au înțeles nici membrii guvernului provizoriu stabilit în prezent la București nici Adunările [legiuitoare] care își au sediul în acest oraș, proclamîndu-l

[2] „Firmanul de organizare administrativă a Moldovei și Țării Românești", prin care Poarta admitea unirea administrativă și politică a principatelor — **n.r.**

pe contele de Flandra ca domn al României. Trebuie ca să se știe deja la București că acest tînăr prinț și-a manifestat imediat hotărîrea de a declina onoarea ce i-a fost acordată; și se poate presupune că Alteța Sa Regală, exceptînd legăturile sale personale, a fost uimită de neconformitatea proclamării al cărei obiect a fost.

Ceea ce contează în primul rînd, domnule, și veți binevoi a nu ascunde punctul nostru de vedere în această privință, este că guvernul provizoriu al Moldo-Valahiei trebuie să fie bine pătruns de ideea că unica lui misiune este să asigure desfășurarea normală a serviciilor administrative și să vegheze la menținerea ordinii și a securității publice, așteptînd ca puterile întrunite în conferință să rezolve diversele probleme pe care le stîrnește tronul domnesc vacant.

Autoritatea exercitată în momentul de față la București, de persoane pe care evenimentele le-au învestit în mod provizoriu cu puterea, le este dată numai acestora în păstrare și sînt responsabile de ea în fața puterii suzerane și a curților garante; ele ar uzurpa drepturi ce nu le aparțin și și-ar tăgădui rolurile dacă ar căuta să rezolve singure probleme care sînt, repet, de ordin internațional.

Aceste persoane, ne-ar place să sperăm, se vor preocupa, înainte de toate, de prevenirea mișcărilor politice și a dezordinilor materiale care nu ar putea avea altă urmare decît să facă și mai dificilă opera conferinței, și pot să pună puterea suzerană în situația de a interveni, conform prevederilor [protocolului] din 6 septembrie 1859.

Vă rog domnule, să discutați în acest sens cu membrii guvernului și cu oamenii influenți cu care aveți legături. Este esențial ca ei să nu aibă nici o îndoială asupra sentimentelor și vederilor guvernului Maiestății Sale.

Circulara adresată de Drouyn de Lhuys reprezentanților diplomatici francezi din Hanovra, Hamburg, Copenhaga, Stockholm, Frankfurt, Dresda, Cassel, Weimar, Darmstadt, Carlsruhe, Stuttgart, München, Haga
1 martie 1866

Evenimentele care s-au produs la București ridică probleme a căror importanță nu poate fi tăgăduită; ele ating în adevăr actele constitutive de organizare date principatelor și sub acest aspect sînt incontestabil de competența guvernelor care au semnat aceste stipulații. De la Congresul de la Paris, de mai multe ori, deja cabinetele au trebuit să se ocupe de provinciile moldo-valahe, în special la conferința ținută la Paris în 1858, pentru a pregăti și încheia Convenția din 19 august al aceluiași an, și în 1859 pentru a ratifica dubla alegere a domnitorului numit totodată în Moldova și în Valahia. În aceste diverse împrejurări, ca și în alte probleme cu caracter mai restrîns care au fost tratate pe loc, a prevalat întotdeauna spiritul de conciliere și puterile au reușit să prevină orice complicație gravă. Aflînd despre criza care a izbucnit la București, guvernul împăratului nu a ezitat să creadă că este cazul să se recurgă, ca și în 1858 și 1859, la o deliberare comună. Cea mai mare parte a curților semnatare ale actelor Congresului de la Paris ne par a fi de pe acum de aceeași părere cu noi și ne place să credem că ele vor ști, ca și în toate celelalte ocazii precedente, să aplaneze prin înțelegeri neajunsurile care se impun solicitudinii lor.

Mensdorf către Richard Metternich, ambasadorul Austriei la Paris
1 martie 1866

Cred că trebuie să adaug la depeșa precedentă cîteva observații mai confidențiale. Așa cum Alteța Voastră a fost prevenită prin telegrama din 24 februarie [1866], că împăratul, augustul nostru stăpîn, ține în mod special ca guvernul său să meargă alături de cel al Franței în problema Principatelor Dunărene, față cu eventualitățile amenințătoare ce se profilează în Germania și în Italia[1] este de fapt, esențial, să rămînem în relații foarte amicale cu Franța, ba chiar mai intime în aparență decît sînt în realitate. Acest considerent este atît de important în momentul de față, încît trebuie, dacă e cazul, să-i sacrificăm sau cel puțin să-i subordonăm politica tradițională pe care am urmat-o pînă acum față de Turcia. După cum spuneam în depeșa precedentă, principiile și interesele noastre speciale ne fac să respingem în general cu putere orice măsură care este de natură a prejudicia integritatea Imperiului otoman. În împrejurări normale noi nu am ezita să ne pronunțăm pe dată și energic în favoarea separării principatelor și ne-am opune cu putere oricărui plan ce ar urmări sfărîmarea legăturii de suzeranitate existente între Poartă și Moldo-Valahia. Dar astăzi înțelegem că o asemenea atitudine ne-ar putea pune în dezacord complet cu guvernul francez și nu vrem să ne expunem acestei eventualități. Dorim, deci, să vă folosiți de influența ce o aveți pe lîngă guvernul francez pentru a-l menține pe cît posibil pe o linie de conduită conformă cu ideile noastre. Dar dacă-i veți găsi pe împăratul Napoleon III și pe dl. Drouyn de Lhuys hotărîți să mențină Unirea, vă autorizez să-i lăsați să întrevadă concursul Austriei. Am putea, chiar, dacă este cazul, să împingem condescendența față de vederile Franței pînă la acceptarea ideii de a ridica principatele la rangul de stat cu totul independent. Trebuie totodată să fie bineînțeles că suveranul acestui nou stat nu ar putea fi luat din nici o familie cunoscută ca dușmană notorie a Austriei, ca de exemplu Casa de Savoia, nici dintr-o familie îndeaproape legată de o curte a cărei influență exclusivă în aceste provincii slujește tot atît de puțin interesul Franței cît și cel al Austriei.

Chiar cu această rezervă, am prefera infinit mai mult să nu fie deloc nevoie să facem această concesie și vedem deci cu vie satisfacție din ultima dv. telegramă, că guvernul francez continuă să susțină principiul suzeranității Porții.

Mai este o combinație pentru care împăratul Napoleon n-ar trebui să-și închipuie că ne poate cîștiga. Mă refer la o eventuală ofertă a principatelor ca despăgubiri pentru a renunța la Veneția. Alteța Voastră știe fără îndoială care sînt în această privință sentimentele împăratului, stăpînul nostru august și sper că nu vom fi puși în ipostaza de a ne pronunța asupra acestui subiect.

Pînă aici nu este vorba decît de întrunirea unei conferințe ad-hoc care să se ocupe exclusiv de treburile principatelor. Totuși, avînd în vedere starea cam tulbure a Europei în alte privințe, nu ar fi imposibil să se ajungă pe nesimțite la ideea de a lărgi sfera acestei regiuni și de a-i da pînă la urmă proporțiile unui congres însărcinat să examineze situația generală. În cazul în care împăratul Napoleon sau ministrul său ar emite această idee, vă invit, prințe, să o primiți cu oarecare rezervă dar să nu o respingeți de la bun început.

În adevăr, noi înșine nu vom fi împiedicați, cum spuneam într-una din depeșele mele precedente, ca în ipoteza anumitor eventualități, să supunem deliberării puterilor, problema Schleswigului[2]. Am putea deci găsi chiar oarecari avantaje dacă această problemă ar fi, natural, ridicată de un congres a cărei competență s-ar extinde asupra tuturor treburilor Europei. Un singur motiv ne-ar împiedica să aderăm cu încredere la propunerea unui congres; este cel al Veneției, căci ar fi fără îndoială greu să excluzi dintru început această chestiune din programul reuniunii. Dacă am putea, totuși, să primim în această privință vreo garanție cît de cît pozitivă, principala noastră obiecție ar fi astfel îndepărtată și nu ar mai exista nici o piedică din partea noastră la realizarea uneia dintre ideile favorite ale împăratului Napoleon. Problema Veneției este foarte delicată pentru noi pe acest teren căci este un punct asupra căruia ar fi necesar să ne înțelegem dinainte, iar ideile împăratului Napoleon diferă în această privință mult prea mult de ale noastre pentru ca să ni se pară a fi posibilă o înțelegere altfel decît convenind să nu atingem deloc această problemă.

Las în seama tactului desăvîrșit al Alteței Voastre grija de a utiliza indicațiile pe care i le dau. Ele ar putea, sper, în orice caz, să aducă unele argumente folositoare pentru consolidarea stării satisfăcătoare a relațiilor noastre cu guvernul francez.

Ambasadorul francez la Petersburg Pèrigord Talleyrand către Drouyn de Lhuys
6 martie 1866

Căderea prințului Cuza, anunțată și dorită de multă vreme la Petersburg, a dat dreptate perspicacității unora și ranchiunii tuturor. Satisfacerea amorului propriu pe care le-a oferit-o evenimentul a fost trecătoare; încurcăturilor situației revenindu-le sarcina de a rechema de îndată pe fiecare la prudență și la discreție.

---

[1] Se referă la pregătirile războaielor austro-prusian și austro-italian din vara anului 1866 — **n.r.**

[2] În 1864 a avut loc războiul austro-prusian împotriva Danemarcei. În urma Tratatului de pace de la Viena (octombrie 1864), Danemarca a renunțat, în favoarea Austriei și Prusiei, la ducatele Holstein, Schleswig și Lauenburg. În august 1865 a avut loc Convenția austro-prusiană, prin care Holsteinul a trecut în administrația Austriei, iar Schleswigul și Lauenburgul în aceea a Prusiei — **n.r.**

De la prima mea întrevedere cu prințul Gorceakov am putut să-mi dau seama după rezerva ce o păstra, cît de mult era preocupat de linia de conduită ce trebuia să o adopte. Schimbul de telegrame, pe care am avut onoarea să-l fac cu Excelența Voastră, de la revoluția survenită la București, i-a făcut cunoscută impresia generală resimțită de vicecancelar și poziția pe care a adoptat-o imediat.

Prima grijă a guvernului rus a fost să recomande cea mai mare rezervă consulului său general la București, și să se informeze despre legăturile Porții. Răspunsurile guvernului otoman la această cerere curtenitoare lăsîndu-se așteptate ca urmare a neregulilor din serviciul telegrafic, prințul Gorceakov a găsit astfel un pretext pentru a întîrzia să se pronunțe asupra întrunirii conferinței, fie la Constantinopol, fie la Paris: telegramele, spunea el, nu erau de acord între ele asupra locului definitiv propus de Anglia și acceptat de noi. Ultima depeșă telegrafică a Excelenței Voastre și acceptarea de către cabinetul de la Constantinopol a propunerii lordului Clarendon au pus capăt acestor ezitări calculate și vice-cancelarul s-a hotărît ieri să ceară consimțămîntul împăratului Alexandru pentru întrunirea conferinței europene la Paris.

Anunțîndu-mi astăzi dimineață adeziunea suveranului său, prințul Gorceakov a revenit iarăși asupra aminărilor care îl făcuseră să întîrzie și asupra obligației de a aștepta, din curtuoazie, răspunsurile Porții; el a adăugat că cerînd Maiestății Sale Imperiale să însărcineze pe ambasadorul său la Paris să o reprezinte la conferință, a fost călăuzit în special de convingerea că o problemă rezolvată sub chiar ochii împăratului Napoleon nu putea să nu fie tratată cu considerentele cele mai înalte și cele mai proprii să ducă la o înțelegere. Baronul de Budberg [ambasadorul Rusiei la Paris] pleacă simbătă în Franța, perfect edificat asupra intențiilor guvernului său. Apropiata lui sosire a făcut să se considere inutilă autorizarea însărcinatului cu afaceri al Rusiei de a lua parte la o dezbatere în care nu ar fi putut juca decît un rol minor.

Am comunicat vice-cancelarului cele două depeșe pe care Excelența Voastră mi-a făcut onoarea de a mi le adresa, cu nr. 11 și 12. Ele nu au provocat nici o obiecțiune; pot spune chiar că au fost în asentimentul său, în afară de pasajul din cea de-a doua depeșă în care Excelența Voastră constată că drept răspuns la comunicarea firmanului din 6 decembrie 1861, care recunoaște doar un caracter viager dublei alegeri a prințului Cuza, reprezentanții Franței, Angliei, Rusiei, Prusiei și Italiei au revendicat pentru aceste puteri „posibilitatea de a examina de comun acord cu Poarta, în situația că tronul ar fi vacant, dacă este cazul să se mențină modificările succesive introduse în Convenția din 1858". Prințul Gorceakov pretinde că în mintea sa rezervele consemnate în depeșă nu se refereau atît la menținerea unirii, cît la măsurile de constrîngere pe care Poarta ar fi putut ajunge să le ia. El mi-a spus că ar avea oarecari scrupule, dacă s-ar prevala de un consimțămînt la obținerea căruia contribuise odată, pentru a cere astăzi transformarea lui într-un angajament definitiv. Am susținut că părerea noastră era diferită și că dacă Poarta fusese în drept să-și însoțească adeziunea cu anumite rezerve documentele noastre diplomatice ne-au rezervat deplina și întreaga facultate de a examina la obiect cazul prevăzut atunci cînd s-ar ivi. Prințul Gorceakov nu a insistat, orice discuție părîndu-i-se prematură, din moment ce conferința era chemată să discute numeroasele probleme legate de tronul domnesc vacant. Din partea mea nu aveam deloc de ce să-l grăbesc în această privință; fusesem informat, din sursă sigură, că Rusia nu va insista asupra separării principatelor decît atît cît să prezinte drept concesie o renunțare — dinainte hotărîtă. Prințul Gorceakov a încheiat întrevederea spunîndu-mi: „Ne vom plasa pe terenul Convenției din 1858 și al protocoalelor următoare, pentru a pretinde executarea lor întocmai".

Acești primi pași ai Rusiei lasă să se prevadă, domnule ministru, că ea va căuta să influențeze asupra hotărîrilor Divanului [turcesc] și să-l antreneze la nevoie, pe calea concesiilor, prin sprijinul interesat ce pare a fi dispusă să i-l ofere. Această atitudine nu poate întîrzia să se schimbe în fața unui acord între puterile occidentale, dacă vom avea fericirea să-l obținem.

Drouyn de Lhuys către La Tour d'Auvergne. Confidențial

6 martie 1866

Prințe, îmi faceți onoarea de a mă anunța prin depeșa voastră confidențială din 27 februarie că lordul Clarendon v-a vorbit despre o întrevedere în care am conversat cu dl. ambasador al Angliei despre aranjamentele teritoriale relative la principate și la Veneția. Am fost determinat să ating acest subiect de către lordul Clarendon însuși, care de altfel mi-a prezentat părerea lui ca avînd un caracter pur personal. Răposatul M. Grey fiind însărcinat cu afaceri îmi spusese și el că a primit de la lordul Russel o scrisoare particulară în care acesta se arăta favorabil acestei idei. Principalul secretar de Stat nu v-a ascuns deloc că ideea căpătase de mult atît aprobarea sa cît și a lordului Russel; dar a insistat asupra rezistențelor ce le-ar putea întîmpina pe moment, cel puțin din partea Austriei. Sîntem primii care să recunoaștem toate greutățile de care e cazul să se țină seamă. Noi, mai ales, nu uităm că cerîndu-i Turciei să facă un sacrificiu pentru ca aceste aranjamente să devină posibile, cabinetele ar trebui să se preocupe de despăgubirile la care ea ar avea dreptul, și că ar fi necesar în același timp să ne asigurăm că interesele și voința populațiilor de care se va dispune să nu fie în dezacord cu hotărîrile Europei. Dar ceea ce pare greu sau chiar imposibil în situația de față, s-ar putea schimba, dacă împrejurările înseși ar lua o altă întorsătură. Sîntem încîntați să știm că guvernul englez ar vedea cu satisfacție, dacă ar fi cazul, realizarea unui asemenea proiect și nu vom pierde deloc din vedere o sugestie pe care necesitățile politicii ar putea la un moment dat să o impună atenției puterilor.

Filip de Flandra

La Tour d'Auvergne către Drouyn de Lhuys. Confidențial

9 martie 1866

Am primit depeșa confidențială pe care Excelența Voastră mi-a făcut onoarea a-mi adresa, în 6 ale acestei luni, cu nr. 22. Am avut ocazia să vorbesc din nou cu lordul Clarendon despre aranjamentele teritoriale relative la principate și la Veneția. L-am întrebat dacă nu credea că obiecțiunile ridicate pînă acum de cabinetul de la Viena, ideii unui schimb al Veneției contra Principatelor Dunărene și-au pierdut mult din importanță în prezența unor grave eventualități care ar putea provoca teamă față de atitudinea respectivă a celor două mari puteri germane. Pentru a-l potoli și pentru a liniști, pe cît posibil, scrupulele sale, i-am spus că nici noi nu nesocotim greutățile pe care le va întîmpina acest proiect, că eram mai ales de părere că pentru a-i ușura realizarea, puterile ar trebui să se ocupe de despăgubirile care, la nevoie, ar trebui oferite Turciei ca și să se asigure ca interesele și voința populațiilor de care se va

dispune să fie în acord cu hotărîrile Europei. Lordul Clarendon mi-a repetat că ar fi, fără îndoială, foarte bucuros să vadă curtea de la Viena primind favorabil aranjamentul despre care vorbeam, dar că el rămînea convins că, oricare ar fi încurcăturile în care Austria ar putea să se găsească, noi nu ar trebui să ne închipuim că ea va da o mînă de ajutor în această privinţă. Posesia asupra Principatelor Dunărene ar pune-o în adevăr în conflict deschis cu Rusia, şi aceasta ar fi, în ochii împăratului Franz Joseph, ca şi în ochii miniştrilor săi, o eventualitate mult mai serioasă, mult mai de temut pentru Austria decît toate pericolele ce ar putea-o ameninţa din partea Italiei. În fine, populaţiile româneşti erau însufleţite de sentimente atît de ostile faţă de Austria încît nu se poate crede că ar consimţi la un aranjament de felul acesta. Pe deasupra, curtea de la Viena, îşi dădea ea singură seama de această situaţie şi era mai mult decît probabil, a adăugat lordul Clarendon, că dacă i s-ar oferi astăzi principatele, chiar cu titlu complet gratuit, ea tot nu le-ar accepta. Ministrul Italiei, fiind foarte recent însărcinat de către guvernul său să atragă atenţia cabinetului de la Londra asupra oportunităţii de a face demersuri la Viena în sensul indicat mai înainte, a întîlnit aceleaşi aversiuni şi a primit acelaşi răspuns. După ce se înţelesese cu mine, marchizul d'Azeglio [ministrul Italiei la Londra] a crezut prudent să nu insiste şi, pentru moment, să se mărginească a cere lordului Clarendon de a nu lua, în această problemă, în afară de conferinţă, faţă de Turcia sau de oricare altă putere, nici un angajament care ar putea, eventual, să împiedice bunele intenţii şi libertatea de acţiune a Angliei.

Apponyi către Mensdorf
24 martie 1866

Mă grăbesc să adaug cîteva detalii telegramei pe care am avut onoarea să v-o expediez astăzi dimineaţă.

L-am găsit pe lordul Clarendon foarte preocupat de întorsătura pe care o ia chestiunea principatelor, şi deşi pînă în prezent, nu mi-a împărtăşit nici cea mai mică îngrijorare faţă de acest subiect, el pretinde acum că de la bun început prevăzuse şi se temuse că această chestiune va deveni o „foarte mare problemă" şi că din acest motiv, de la întoarcerea sa la minister, nu a încetat să insiste ca prinţul Cuza să fie susţinut şi sprijinit, pentru a se evita o catastrofă ale cărei urmări erau uşor de prevăzut.

Mărturisesc că, în ce mă priveşte, nu-mi amintesc de această „insistenţă" şi de acest călduros sprijin dat ultimului domnitor. Îmi amintesc, dimpotrivă, că toate depeşele Excelenţei Voastre care tindeau precis către scopul pe care lordul Clarendon pretinde acum că l-ar fi avut totdeauna la inimă, erau primite de el cu o indiferenţă destul de nepăsătoare; că îl numea mereu pe Cuza „un tîlhar" cu care nu era nimic de făcut şi că nu a luat nici cea mai infimă iniţiativă pentru a-l menţine sau a-i preveni căderea.

De la evenimentele de la Bucureşti, lordul Clarendon mi-a vorbit mereu de aranjamentul prinţului străin ca despre un lucru cu totul în afara problemei, contrariu tratatelor, periculos şi care ar trebui îndepărtat cu orice preţ. Ultima limită a concesiilor părea să fie, după el, menţinerea Unirii sub un nou prinţ indigen.

Lucrurile s-au schimbat mult în aceste ultime zile şi mare mi-a fost mirarea găsind ieri pe înălţimea sa aproape resemnată să vadă prevalînd principiul prinţului străin. „Cabinetul francez, mi-a spus el, nu exclude această combinaţie, bazîndu-se pe voinţa unanimă a populaţiilor şi ceea ce sporeşte încă mai mult mirarea mea, este că consulul nostru general [englez] la Bucureşti, dl. Green, om de încredere şi corect în vederile sale, scrie că, orice li s-ar face principatele nu vor accepta niciodată altă soluţie decît aceea a unui prinţ străin şi nu vor alege pe altul, oricare ar putea fi hotărîrile conferinţei. Înţelegeţi că atunci cînd delegaţii [români] care sînt deja în drum spre Paris vor vedea că conferinţa nu este mai puţin unanimă, că Franţa îi încurajează şi că Prusia şi Italia, din respect pentru Franţa şi din alte motive pe care nu vreau să le examinez, preiau atitudinea ei, aceştia vor deveni din ce în ce mai intransigenţi, iar moldovenii şi valahii vor fi unanimi în a insista asupra îndeplinirii voinţei lor. Ce este de făcut atunci? Presupunînd chiar că conferinţa ar rămîne credincioasă stipulaţiilor tratatelor, ce alt mijloc ar avea ea de a-şi aplica hotărîrile, împotriva voinţei manifestată cu tărie a celor două principate, dacă nu ocupaţia militară? Şi cine s-ar însărcina cu aceasta, Rusia? Celelalte puteri nu ar consimţi. Nu vă pasă probabil că ar fi Austria, căci aveţi acum alte preocupări. Turcia? Dar atunci ar fi război civil; remediul ar fi mai dăunător decît răul, şi ne-am arunca orbeşte într-o serie de complicaţii şi de pericole incalculabile. Mă întrebaţi de care parte ne oprim. Mi-e, într-adevăr, destul de greu să vă răspund. Ce să faci faţă de 4 milioane de locuitori care nu-şi văd salvarea decît în alegerea unui prinţ străin, care resping cu încăpăţînare orice soluţie şi care ştiu foarte bine că vor sfîrşi prin a-şi impune voinţa împotriva Europei dezunite şi preocupată de alte interese. L-am întrebat pe prinţul de La Tour d'Auvergne care era candidatul francez. Ei mi-a dat cuvîntul de onoare că nu ştie. Împăratul şi Drouyn de Lhuys probabil că îl ştiu; acesta din urmă nu acţionează niciodată de bună credinţă şi l-am bănuit întotdeauna. Nu regret mai puţin sincer decît dv. că lucrurile au ajuns la acest punct, căci noi am susţinut întotdeauna împreună principiile conservatoare în această chestiune; dar nu văd într-adevăr mijlocul de a face să triumfe vederile noastre".

Argumentele pe care le-am putut susţine împotriva acestei atitudini resemnate şi pasive, care lasă să se calce în picioare tratatele şi angajamentele cele mai solemne, pentru a da cîştig de cauză intrigilor unora şi gîndurilor ascunse şi ambiţioase ale altora şi care, sfărîmînd integritatea Imperiului otoman, pregăteşte catastrofe ce trebuiesc spre binele tuturor întîrziate — aceste argumente nu au făcut decît o impresie slabă asupra lordului Clarendon, care recunoscîndu-le justeţea, nu vede mijlocul de a ieşi din impasul în care se găseşte. Anglia e în mod sigur în voia valurilor şi Excelenţa Voastră va gîndi probabil ca şi mine că nu mai este posibil să contăm pe ea pentru a rezista tendinţelor nesănătoase care par a precumpăni la Paris, şi care sînt încurajate de perfidia duşmanilor noştri.

PLANŞELE NOASTRE

① Trupele otomane conduse de sultanul Baiazid Fulgerul, la asediul unei cetăţi. Este vorba, potrivit precizării din enciclopedia **Le Million,** de cetatea Belgrad (miniatură otomană din Muzeul Topkapî, din Istanbul). Cîţiva ani mai tîrziu, Mircea cel Bătrîn a înfrînt la Rovine oştile temutului sultan **(Oşteni viteji, diplomaţi iscusiţi,** p. 20)

②③ Alexandru Macedon, întemeietorul oraşului (a) şi cîteva din valorile artistice, de o rară frumuseţe, dăruite lumii de centrul culturii elenistice — Alexandria: ţesătură (b), portrete sculptate în onix (c) şi (d) grup statuar cunoscut sub denumirea de „Fluviul Nil" **(Alexandria — metropola dintre două mări,** p. 52)

④ Moscova, 10 ianuarie 1775, Piaţa Bolotnaia: execuţia lui Pugaciov şi a tovarăşilor săi de luptă în faţa unei mulţimi uriaşe **(Sub steagul lui Emelian Pugaciov,** p. 44)

b

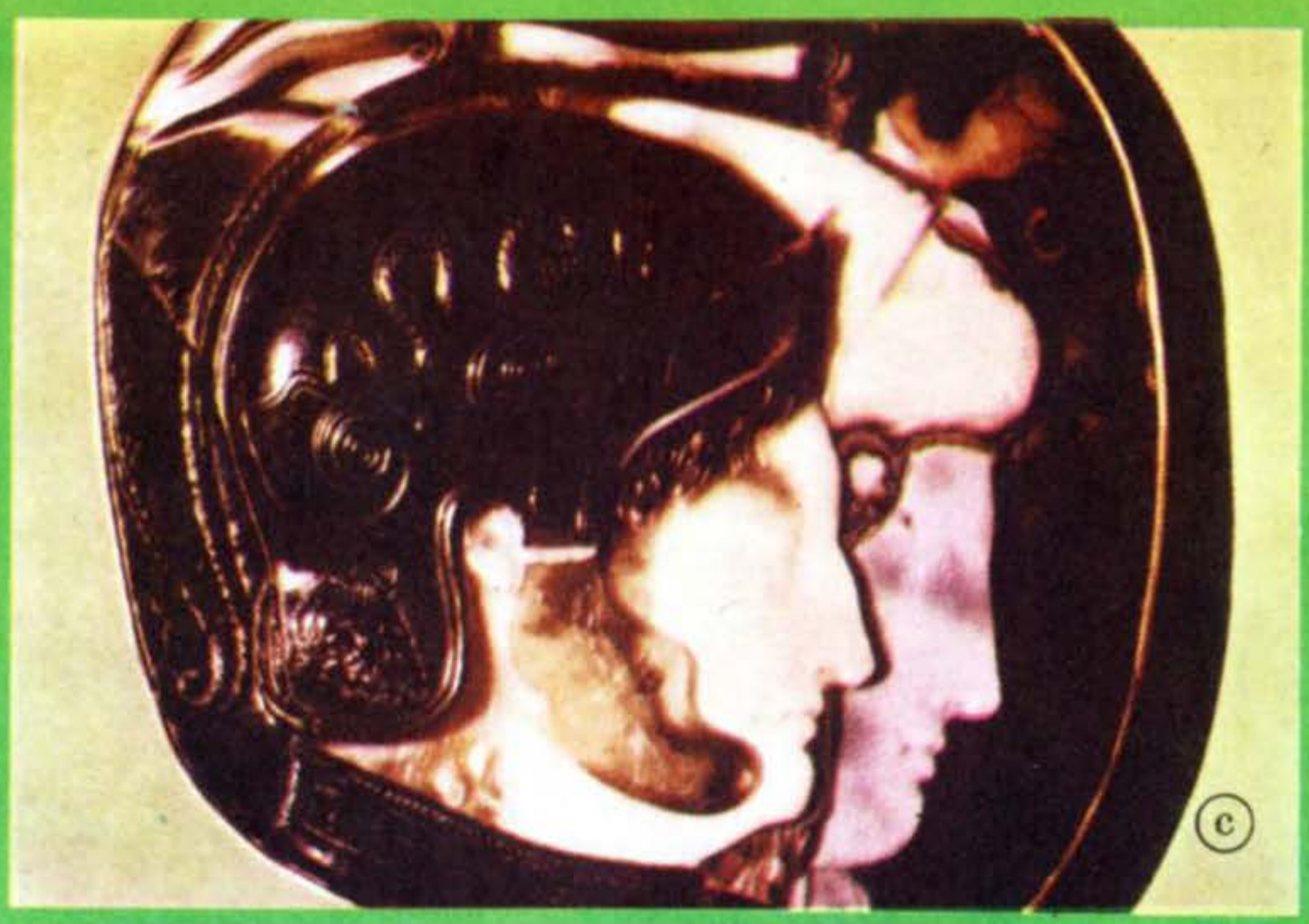

c

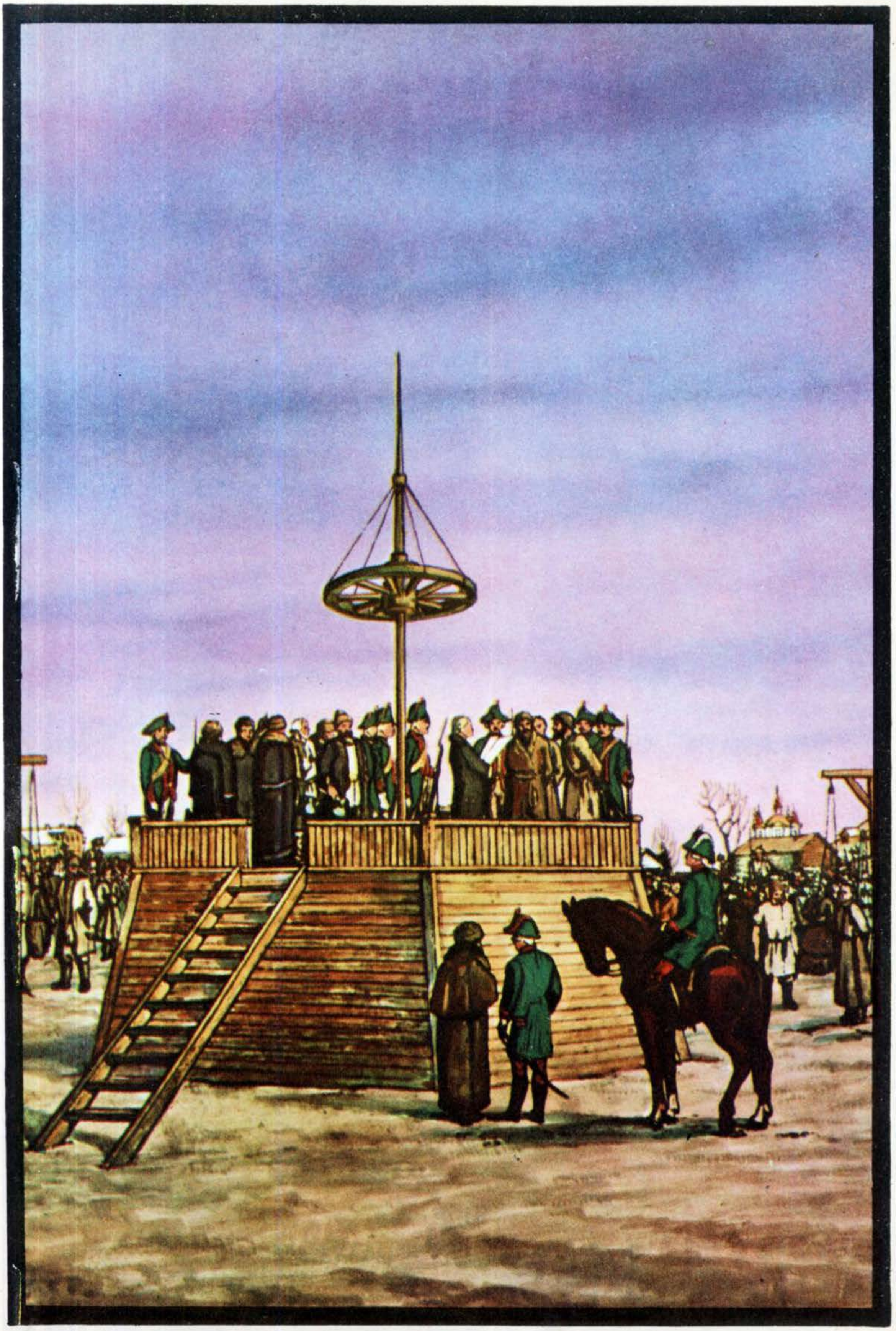

Revista turcă Hayat Tarih Mecmuasi despre Vlad Țepeș

În numărul său din iunie 1976, revista turcă **Hayat Tarih Mecmuasi**[1] *reproduce articolul academicianului Constantin C. Giurescu despre Vlad Țepeș, publicat de revista noastră în martie 1974. Urmărind viața zbuciumată a marelui voievod muntean din secolul XV, autorul explică pe larg personalitatea sa, stranie și controversată atît în aprecierile contemporanilor, cît și în judecata istoriei.*

Nu vom relua aceste explicații, la capătul cărora acad. Constantin C. Giurescu conchide că Vlad Țepeș ocupă „un loc de cinste și de mare însemnătate în Panteonul voievozilor români apărători de țară și iubitori de popor". Voim doar a sublinia semnificația deosebită a publicării acestui articol de către revista din Istanbul, în anul împlinirii a cinci veacuri de la moartea viteazului voievod român. Se știe că, preluînd cîrma Țării Românești în 1456, acest fiu al lui Vlad vodă Dracul și nepot al lui Mircea cel Bătrîn a alcătuit, cu adîncă chibzuință, clarviziune și realism, un vast plan avînd ca țel păstrarea libertății poporului român și asigurarea independenței țării.

Deplin conștient de greutatea luptelor care se anunțau, Vlad Țepeș a avut, asemeni lui Ștefan cel Mare și Mihai Viteazul, conștiința misiunii poporului român în această zonă, ca apărător al porților Europei creștine: „Dacă [...] am fi învinși — scria el regelui ungur — și mica noastră țară ar pieri, aceasta ar fi o mare nenorocire, nu numai pentru țara Măriei Tale, ci și pentru întreaga creștinătate". Cu toate cererile sale repetate de ajutor, Vlad a rămas să înfrunte singur armata otomană, de vreo zece ori mai numeroasă decît a sa. Și totuși, cînd însuși Mahomed II, cuceritorul Constantinopolului, a venit în Țara Românească pentru a-l zdrobi pe Vlad, abilitatea și vitejia acestuia l-au silit să se întoarcă, declarînd celor din jurul său „că nu poate lua țara unui bărbat care face lucruri așa mari și care, mai presus de fire, știe să se folosească astfel de domnia și supușii lui".

Fără să fie înfrînt pe cîmpul de luptă, Țepeș a trebuit, totuși, să se retragă, din cauza opoziției crescînde a boierimii, căreia i s-a adăugat o intrigă a negustorilor sași din Brașov; scrisoarea de trădare, plăsmuită de aceștia, l-a determinat pe Matei Corvin să-l aresteze pe Țepeș. După o lungă detențiune, și-a redobîndit domnia, dar pentru foarte scurt timp: în decembrie 1476, acest domnitor — unul dintre „generalii cei mai vestiți ce au comandat oștile românești", cum a scris Nicolae Bălcescu — și-a pierdut și tronul și viața. Faptele sale l-au transformat într-un erou de legendă; puternic impresionat de ele, marele poet francez Victor Hugo i-a făcut domnului român un loc în monumentala **Legendă a secolelor** *(La légende des siècles).*

Publicarea acestui articol al acad. Constantin C. Giurescu arată încă o dată că lupta secular a poporului român pentru o viață liberă, de sine stătătoare, e privită cu simpatie și înțelegere de către poporul turc, el însuși făuritor al unei noi vieți pe pămîntul străvechilor civilizații din Asia Mică. E deosebit de semnificativ faptul că presa turcă înfățișează cu obiectivitate, în paginile sale, multe file de istorie românească, istorie în decursul căreia — începînd din veacul XIV și pînă la războiul pentru independența noastră — n-au lipsit înfruntările armate. Dar acestea au fost lupte drepte, purtate de un popor întreg, împotriva unui imperiu care urmărea — ca toate imperiile, de altfel — dominația universală, exploatarea popoarelor în folosul unei minorități aristocratice. Dispariția imperiului asupritor de popoare a îngăduit și poporului turc stabilirea unor relații noi cu vecinii, cu foștii supuși ai Sublimei Porți, relații în cadrul cărora apelul la istorie și evocarea trecutului nu sînt menite a fi mijloace de învrăjbire, de trezire și întreținere a unor absurde tendințe de „revanșă", ci, prin cunoașterea unor pagini de istorie comună, pot și trebuie să constituie o adevărată cale de aur pentru înțelegere, prietenie și pace.

[1] **Hayat Tarih Mecmuasi** (director: Sevket Rado), apare lunar în 100 pagini și are cel mai mare tiraj printre periodicele de istorie din Turcia.

Cărți sosite la redacție

● **Octavian Toropu — ROMANITATEA TÎRZIE ȘI STRĂROMÂNII ÎN DACIA TRAIANĂ SUD-CARPATICĂ.**

Ed. Scrisul Românesc, Craiova, 1976, 218 pp., 17,50 lei: *istoria teritoriului cuprins între Carpați, Dunăre și Olt în perioada anilor 275-1025, în lumina descoperirilor arheologice, numismatice și epigrafice recente.*

● **Ion Sîrbu — ISTORIA LUI MIHAI VODĂ VITEAZUL, DOMNUL ȚĂRII ROMÂNEȘTI.**

Ediție îngrijită de **Damaschin Mioc;** *cuvînt înainte, de* **Ștefan Ștefănescu.** Ed. Facla, Timișoara, 1976, 568 pp., 60 lei: *reeditarea lucrării publicate acum șapte decenii (vol. I—1904, vol. II—1907) de istoricul bănățean, pe care N. Iorga îl socotea „unul din cei mai răbdători și conștiincioși printre aceia cari... s-au trudit să deslușească, pînă în amănunte, trecutul plin de exemple și făgăduieli pentru viitor, al acestui neam".*

● **Petre Constantinescu-Iași — ÎN ANII SOCIALISMULUI VICTORIOS.**

Ed. Politică, București, 1976, 208 pp., 8,25 lei: *articole interviuri, însemnări memorialistice publicate de autor între 1956-1974, în diferite ziare și reviste, printre care și* **Magazin istoric,** *nr. 1/1967, 1/1971, 11/1972, 8/1974.*

● **Constantin C. Giurescu — AMINTIRI VOL. I.**

Ed. Sport-Turism, București, 1976, 340 pp., 19,50 lei: *confesiunile cunoscutului istoric român, emoționante mărturii din primele patru decenii ale secolului nostru (***Magazin istoric** *a publicat în avanpremieră cîteva fragmente în nr. 6/1976).*

● **DOCUMENTE ROMANIAE HISTORICA. A. MOLDOVA. VOL. II.**

Volum întocmit de **Leon Simanschi** *în colaborare cu* **Georgeta Ignat** *și* **Dumitru Agache.** Ed. Academiei, București, 1976, 650 pp., 51 lei: *292 acte interne moldovenești din anii 1449-1486.*

● **Constantin Bușe — COMERȚUL EXTERIOR PRIN GALAȚI SUB REGIMUL DE PORT FRANC.**

Ed. Academiei, București, 1976, 204 pp., 15,50 lei: *importantele schimburi comerciale prin portul dunărean în perioada 1837-1883, locul acestuia în schimburile economice internaționale ale țării noastre.*

● **Octavian C. Tăslăuanu — SPOVEDANII.**

Ediție îngrijită de **Gelu Voican,** *prefață de* **Vasile Netea,** *note de* **Vasile Netea** *și* **Gelu Voican.** Ed. Minerva, București, 1976, 310 pp., 13 lei: *selecție din scrierile memorialistice ale scriitorului și omului politic transilvănean, de la a cărui naștere s-au împlinit o sută de ani.*

● *General-maior* **Gheorghe Enciu — „ZEFIRUL" TRANSMITE.**

Ed. Militară, București, 1976, 160 pp., 6,25 lei: *amintirile din războiul antihitlerist ale unui fost comandant de pluton de transmisioniști din cadrul Diviziei 3 munte.*

● **CRUCEA ROȘIE DIN ROMÂNIA. 1876-1976.**

Lucrare coordonată de general-colonel **Mihai Burcă, Gabriel Barbu** *și* **Ion Șerb,** București, 1976, 144 pp.: *omagiu închinat celor care au slujit și slujesc cu devotament idealurile și scopurile umanitare ale Crucii Roșii, cu prilejul Centenarului Societății de Cruce Roșie din țara noastră.*

● *Dr.* **Manuela Gheorghiu — FILMUL ȘI ARMELE.**

Ed. Meridiane, București, 1976, 352 pp., 14,50 lei: *prima monografie românească dedicată uneia din temele istorice fundamentale ale cinematografiei europene — aceea a păcii și a războiului.*

● **DOCUMENTE DIN ARHIVE IEȘENE.**

Ediție îngrijită de **Gh. Ungureanu, D. Ivănescu** *(coordonator),* **Virginia Isac.** Ed. Minerva, București, 1976, 352 pp., 22 lei: *cel de-al doilea volum al culegerii cuprinde 381 documente istorico-literare de la 25 personalități ale vieții culturale ieșene, printre care N. Gane, I. Nădejde, Al. Philippide, M. Sadoveanu, G. Călinescu.*

● **PAGINI DE ISTORIE.**

Lucrare elaborată de **Elena Dunăreanu,** Sibiu, 1976. *18 documente iconografice originale, imagini ale unor personalități sau evenimente legate de lupta pentru independență și unitate națională a poporului român, aflate în colecția iconografică a Bibliotecii Astra din Sibiu.*

● **Petre Radu, Dimitrie Onciulescu — CONTRIBUȚII LA ISTORIA DEZVOLTĂRII ÎNVĂȚĂMÎNTULUI DIN BANAT.**

Ediția a II-a, adăugită, Timișoara, 1976, 372 pp.: *momente și personalități reprezentative din trecutul școlilor bănățene.*

CRONICI ÎN PIATRĂ ALE INDEPENDENȚEI

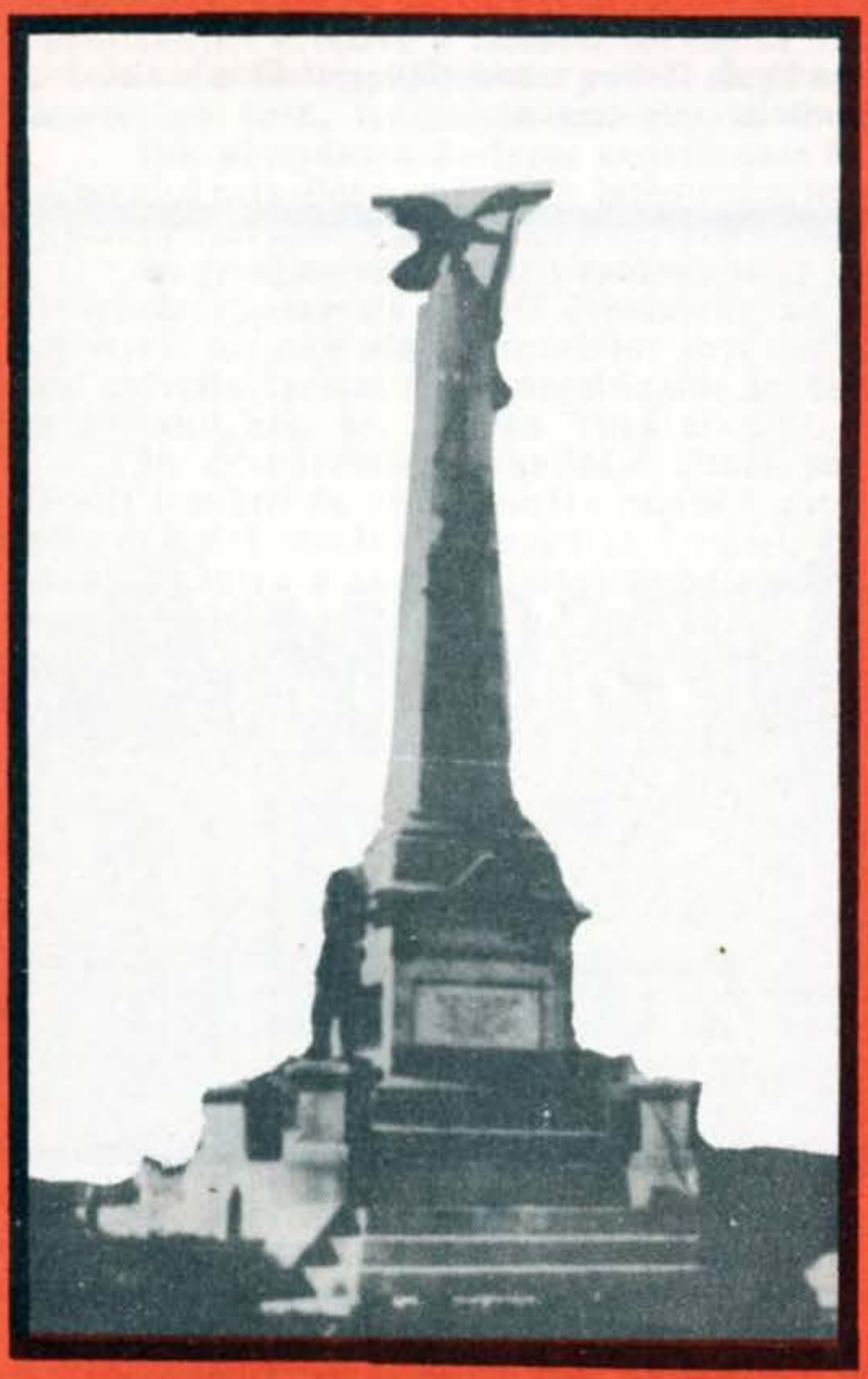

Celor care au reînviat vitejia strămoșească

Dr. FLORIAN TUCĂ

În toamna anului 1897, s-au inaugurat două monumente legate între ele prin semnificația evenimentelor pe care le comemorau: victoriile repurtate de oștile române împotriva trupelor otomane în două celebre bătălii ale poporului nostru pentru libertate și independență. Primul — operă a sculptorului George Vasilescu (1864-1898) — a fost înălțat la Ploiești, la 12 octombrie 1897, întru slava bărbaților viteji din Batalionul 2 vînători care au căzut eroic la datorie, în luptele din 30 august 1877 de la Griviţa. Al doilea — creație a sculptorului V. Hegel — a fost ridicat la Războieni pentru a aminti peste secole, așa cum glăsuiește inscripția, că **„la 26 iulie 1476, în acel loc, oastea română a apărat Moldova și existența nației române contra oștilor musulmane“.**

Monumentul ploieștean este alcătuit dintr-un obelisc de granit, în vîrful căruia se află un vultur cu aripile desfăcute, care ține în cioc un stindard; la fiecare colț al piedestalului se află cîte o statuie înfățișînd simbolic ostași din Batalionul 2 vînători. Inscripția are următorul cuprins: **„Eroilor de la Griviţa, care au reînviat vitejia strămoșească în războiul pentru independență la 1877“.**

Monumentul — actualmente așezat în parcul Gării de Sud — evocă faptele de arme ale ostașilor prahoveni ce au luptat în Batalionul 2 vînători, oameni ca soldatul Grigore Ion, care împreună cu caporalul Vasile Nica și sergentul Gheorghe Stan au capturat un steag otoman, locotenentul Dimitrie Nicolescu, maiorul, ulterior general, pe nume Al. Candiano-Popescu, fire contradictorie, dar care în clipe de grea cumpănă pentru țară a cerut să i se dea comanda vînătorilor și în rînd cu ei s-a avîntat în vijelioase asalturi.

În ziua de 30 august, laolaltă cu alte subunități care acționau în aceeași zonă, vînătorii prahoveni au intrat în luptă. Un ceas după ce porniseră în primul asalt, ei s-au repezit și mai hotărîți spre redutele otomane. Au parcurs aproximativ 200 metri și au fost opriți de focurile dușmane. Următorul asalt a fost și mai năpraznic. Nimeni și nimic nu le-a putut stăvili înaintarea. Către asfințit, vînătorii erau în șanțurile redutei, trecînd peste trupurile vrăjmașe, prin „glonț și sabie“. Asaltul vînătorilor a fost inserat în **Registrul istoric** al subunității cu următoarele cuvinte: „30 august. Zi de biruință și de slavă pentru al doilea de vînători [...] Batalionul a luat parte la asaltul Griviței cu un efectiv de nouă ofițeri și 550 grade inferioare [...]. Din acest efectiv pierderile consemnate la apelul ce s-a făcut sînt: morți, doi ofițeri — sublocotenentul Mihăilescu Vasile și locotenentul Dimitrie Nicolescu — și 112 grade inferioare; răniți: patru ofițeri — căpitan-adjutant Maican Atanasie, căpitan Cucoș Marin, locotenentul Georgescu și Albu — și 177 grade inferioare“.

Faptele eroice ale acestor ostași au fost evocate și în ziarul **Vocea Prahovei** din 12 octombrie 1897: „Vînătorii noștri ploieșteni — și toți oștenii — au apărat cu credință, cu statornicie și iubire patria; ei au dat strălucite dovezi că sînt urmași ai eroilor de la Rovine, de la Racova și Călugăreni...“

„Rezultat al luptei eroice a armatei române împotriva imperiului otoman, al voinței ferme de libertate și neatîrnare a poporului nostru, care și-a dovedit încă odată marea capacitate de luptă — dobîndirea independenței naționale a dat un nou și puternic imbold dezvoltării economice și sociale a țării, a exercitat o profundă înrîurire asupra întregii evoluții istorice a României pe drumul progresului social, a permis afirmarea tot mai viguroasă a poporului nostru ca națiune de sine stătătoare"

Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism.

Cavaleria românească în timpul războiului de independență (fotografie de Carol Popp de Szathmary aflată în fondurile Bibliotecii Centrale de Stat)

MEMORIA REGIMENTELOR

Afirmarea dreptului la independența de stat, moment în realizarea căruia s-au îmbinat curajul și înțelepciunea politică, s-a întemeiat pe întreaga dezvoltare a istoriei românești în condiții de autonomie, recunoscută prin tratatele cu Poarta otomană[1]. Actul proclamării independenței depline de stat de la 9 mai 1877[2] a premers intrarea țării în războiul devenit, astfel, războiul ruso-româno-turc.

Prin dîrzenia și jertfele sale (circa 10 000 morți și răniți), armata română a adus o importantă contribuție la victorie, acoperindu-se de glorie în marile bătălii purtate la sudul Dunării, pe teritoriul Bulgariei. Mobilizată în prima jumătate a lunii aprilie, armata de operații avea un efectiv de circa 58 700 oameni la care se adăugau efectivele serviciului de ordine și pază a graniței, ale miliției și ale gărzilor civice.

În iunie 1877, trupele rusești au forțat Dunărea pe la Zimnicea, fiind sprijinite cu foc de artileria română, aflată în dispozitiv de apărare pe linia fluviului. Înaintînd spre sud, în Bulgaria, armata rusă a continuat ofensiva împotriva celei otomane. Eșecul armatelor ruse în cele două bătălii pentru cucerirea cetății Plevna a determinat guvernul rus să solicite, cu maximă urgență, concursul armatei române.

La ordinul domnitorului Carol, comandantul suprem al armatei, unitățile române au trecut la rîndul lor Dunărea și la 30 august 1877 au început atacul general asupra Plevnei, armatei române revenindu-i misiunea de a cuceri, mai întîi, reduta de la nord de satul Grivița. După patru asalturi îndîrjite, cu toată rezistența acerbă întîmpinată, vitejii ostași români au reușit să pună stăpînire pe redută. Luptele de la Grivita au rămas înscrise în istoria poporului nostru ca pagini de neasemuit

[1] Vezi **Magazin istoric**, nr. 3/1975.
[2] Vezi **Magazin istoric**, nr. 5/1975.

eroism. Ostaşii şi ofiţerii români au făcut dovada unui înalt spirit de sacrificiu, stîrnind admiraţia opiniei publice din numeroase ţări ale lumii. După cucerirea Plevnei, armata română şi-a continuat cu succes înaintarea spre nord-vestul Peninsulei Balcanice, spre Vidin şi Belogragic, care formau principalul punct de sprijin al turcilor pe cursul mijlociu al Dunării. În cadrul operaţiilor din zona Vidinului, ostaşii români s-au remarcat în asaltul de la Smîrdan — glorificat de marele pictor N. Grigorescu în capodopera cu acelaşi nume.

Faptele de arme săvîrşite de ostaşii români au fost consemnate şi în Registrele istorice **ale regimentelor care au participat la război. Ele au o deosebită valoare documentară, fiind o oglindă fidelă a contribuţiei efective a fiecărei unităţi la victoria finală. Unele dintre aceste însemnări au fost redactate chiar în timpul luptelor, altele după terminarea războiului. Relatarea este extrem de succintă, surprinzînd însă, tocmai în laconismul ei dramatismul încleştării.**

Din abundenţa de fapte consemnate în documentele menţionate se desprinde imaginea vie a eroismului ostaşilor români, un tablou cuprinzător al vieţii de campanie: informaţii privind efectivul trupelor, operaţiile militare zilnice, pierderile, capturile, starea de spirit a unităţilor respective etc.

În preajma sărbătoririi centenarului independenţei, Editura Militară va publica, alături de alte lucrări consacrate acestui eveniment, un volum intitulat Itinerare eroice, **cuprinzînd extrase din** Registrele istorice **ale regimentelor care au participat la război. Volumul va apare sub îngrijirea unui colectiv format din general-maior dr. Constantin Olteanu, col. dr. Ilie Ceauşescu, col. dr. Vasile Mocanu, col. dr. Florian Tucă şi alţii.**

În avanpremieră, publicăm cîteva pagini din aceste registre care consemnează momentul trecerii Dunării de către armata română, prima jertfă românească pe pămîntul Bulgariei şi participarea armatei române la cucerirea Plevnei. În redarea textelor care urmează, s-a adoptat ortografia actuală; pentru a uşura înţelegerea, atunci cînd a fost nevoie, s-au introdus cuvinte suplimentare în paranteze drepte.

Ioana URSU

Trecerea Dunării şi înaintarea spre Plevna[1]

[...] S-a hotărît să se dea trupele necesare pentru ocuparea cetăţii Nicopole, ca astfel trupele ruse din acea cetate să poată deveni disponibile pentru mărirea forţelor destinate a ataca pe Osman Paşa, în poziţia defensivă de la Plevna.

S-a destinat pentru aceasta o brigadă de infanterie şi brigada de călăraşi Roznovanu, compusă din Regimentele 3 şi 8 călăraşi.

În consecinţă, s-a dat ordin Diviziei IV, în ziua de 12 iulie [1877] ca aceste 2 brigăzi să se ducă la Măgurele, punct hotărît de trecere, şi imediat să treacă Dunărea.

Trupele s-au adunat, însă trecerea nu s-a putut efectua imediat din cauza lipsei mijloacelor de transport care s-au dat în cele trei zile următoare.

La 16 [iulie] a trecut brigada de infanterie cu statul major şi comandantul Diviziei IV, precum şi Escadronul Bacău, sub comanda căpitanului Şeptilici.

Îndată după debarcarea acestor trupe, Escadronul Bacău a fost trimis în avanposturi din ordinul generalului [rus] Stolipin, comandantul cetăţii Nicopole[2].

La 17 iulie, acest escadron a primit ordin de a merge spre Plevna, pentru a se afla unde se află divizia rusă de cavalerie, comandată de generalul Laskarev. Escadronul a găsit divizia dincolo de Caitofeica şi a dus ştirea generalului Stolipin.

Tot la 17 iulie au trecut Dunărea în Bulgaria şi celelalte 3 escadroane în ordinea următoare: Roman, Neamţ, Suceava.

Imediat după trecerea Escadronului Roman din ordinul generalului Stolipin a fost pornit în avanposturi deasupra Nicopolelui, iar celelalte două escadroane au bivuacat pe malul Dunării spre Niçopole.

Încă din seara de 17 iulie, comandantul rgtului [regimentului] a primit ordin de la cdtul [comandantul] brigăzii de a se pune cu rgtul la dispoziţia colonelului rus Seniţchi, deoarece împreună cu cazacii, rgtul trebuia să facă recunoaşteri regulate şi serviciul de siguranţă înspre Plevna, în zona de teren cuprinsă între Osman şi Vid.

La 18, dimineaţa, Escadronul Roman şi Suceava au ridicat bivuacul de pe malul Dunării şi s-au întrunit cu celelalte două escadroane, ce se aflau d-asupra [la sud de] Nicopolelui.

Imediat după reconstituirea regimentului, după cererea colonelului Seniţchi, Escadronul Roman s-a trimis pe apa Osman, pentru a apăra podul de la satul Mişalnei, mai avînd misiunea de a supraveghea prin patrule şi valea Vidului.

Escadronul Roman a continuat serviciul său la Mişalnei, iar regimentul a stat în bivuac d-asupra Nicopolelui. Regimentul primeşte ordin de a porni cu restul de 3 escadroane la Mişalnei, unde lt-colonel Peretz va lua comanda tuturor trupelor aflate acolo cu care va face recunoaşteri forţate spre Plevna.

Regimentul a pornit de noapte şi a ajuns la ora 5 a.m. la Mişalnei, unde a găsit Escadronul Roman, un batalion din Rgtul 5 infanterie, maiorul Iarca şi resturile Regimentului rusesc Kostroma, cam 250 oameni, sub comanda unui maior, singurul ofiţer superior rămas în urma luptei de la 18 iulie de la Plevna.

De la 21 la 24 iulie, rgtul a avut misiunea a se lega prin posturi fixe cu Corpul 9 de armată rusă, staţionat între Plevna şi Trestenic, a face recunoaşteri forţate şi a patrula înainte în direcţia Plevnei, spre Bresleniţa, Kopriva şi Riben.

Escadronul Suceava a fost trimis la Gubeşti unde a schimbat un escadron de cazaci, comandat de căpitanul Gusev.

---

[1] **Fragment din Registrul istoric, al Regimentului 8 călăraşi. (Acest Registru istoric a fost publicat de general Radu Rosetti, în 1929).**

[2] **Susţinută de artileria română şi rusă de la Islaz, Flămînda şi Turnu Măgurele, care bombarda intens partea de nord a cetăţii, armata rusă a reuşit să cucerească Nicopole, la 4/16 iulie 1877 — n.r.**

La 23 iulie, Escadronul Suceava a fost din nou schimbat de cazaci şi s-a întors la Mişalnei.

Ruşii cer ajutorul românilor.

După cum s-a arătat, o brigadă de infanterie şi una de cavalerie au trecut Dunărea, numai în scop de a ocupa Nicopole, spre a lăsa liberă armata rusă, iar nu în scop de a opera cu armata rusă, care de la început a refuzat aceasta.

După pierderea şi celei de-a doua bătălii la Plevna[1], cu pierderi mari, o panică grozavă a cuprins întreaga armată rusă. Toţi fugeau strigînd: „Turcii!"

Generalul Krüdner cere Diviziei 4 română să treacă Dunărea, să coopereze şi să susţină armata sa bătută şi respinsă de la Plevna.

Comandantul Diviziei, generalul [Gh.] Manu refuză, spunînd că nu are ordin de la şefii săi.

Situaţia fiind critică şi aşteptînd dintr-un moment într-altul ca Osman Paşa să ia ofensiva, marele duce Nicolae, şeful suprem al armatei ruse, trimite următoarea telegramă:

„Alteţei Sale Domnitorului Carol

La Poiana

Vino în ajutorul nostru, treci Dunărea unde vei voi, cum vei voi, sub ce condiţiuni vei voi, dar vino grabnic în ajutorul nostru. Turcii ne prăpădesc. Cauza creştinătăţii este pierdută.

(ss) Nicolae"

A.S. Domnitorul, primind această telegramă[2] foarte îngrijorătoare şi pentru noi, dă imediat ordin, adică la 20 iulie, ca întreaga Divizie IV să treacă Dunărea la Nicopole şi să înainteze spre Plevna.

Acest ordin de înaintare spre Plevna se execută de îndată, căci după cum se vede din operaţiunile regimentului, chiar de la 21 iulie s-a pus în mişcare împreună cu celelalte trupe. Pînă la 24 iulie, întreaga Divizie 4 trecuse Dunărea, afară de o baterie şi o coloană de muniţiuni care au operat trecerea cîteva zile mai tîrziu.

Afară de Divizia 4, s-a hotărît a trece Dunărea Divizia 2 şi 3, formînd un corp de armată, iar Divizia 1 a rămas în Oltenia, corp de observaţie, formînd cu această ocazie o nouă ordine de bătaie.

Escadronul Suceava s-a mutat din Kopriva la Cecovo, iar statul major al regimentului şi Escadroanele Roman şi Bacău la Breslenişa unde au bivuacat.

Escadroanele au avut misiunea de a trimite recunoaşteri înainte şi forţate în direcţiunea Plevna, spre dreapta pînă în Vid, satul Catamenişa, care s-a recunoscut în ziua de 27 de Escadronul Roman, iar în stînga pînă la Verbiţa.

Escadronul Suceava a trecut din Cecovo spre Kreta.

Escadronul Bacău a trecut la Riben, unde a schimbat 2 escadroane de ulani ruşi, avînd misiunea a da avanposturi pe o linie foarte întinsă, adică a se lega la dreapta cu Escadronul Suceava, iar la stînga cu Escadronul Calişovaţ.

Escadronul Bacău a ocupat cu avanposturi linia dintre Riben şi Calişovaţ.

În timpul de la 1 august cînd Divizia 3 şi cea de rezervă operau trecerea Dunării pe podul provizoriu de la Siliscioara, Divizia 4 ocupa poziţiile hotărîte în jurul şi apropierea poziţiei de la Plevna, iar acest regiment în avanposturi la Riben şi Kreta, unde a stat pînă la 14 august, cu foarte mici modificări.

Ca fapt de notat în acest timp este o ieşire a cerchezilor[3] asupra avanposturilor Escadronului Bacău. Căpitanul Şeptilici, comandantul acestui escadron, punîndu-se în fruntea trupei, a atacat pe cerchezi, respingîndu-i şi urmărindu-i pînă dincolo de Cacimuniţa sub fortul Opanezului, pe care l-a descoperit cu această ocazie, precum şi un post pe Vid, ce se afla în acea direcţie.

Pentru acest fapt, căpitanul Şeptilici a primit mulţumirile comandantului diviziei prin Ordinul no. 1277, din 10 august 1877.

În noaptea de 13 spre 14 august, cerchezii au atacat vedetele noastre [soldaţi cavalerişti puşi ca santinele — n.r.] între Riben şi Calişovaţ. Mai mulţi cerchezi s-au apropiat de o vedetă din Escadronul Bacău, deschizînd foc asupra ei. Ambii călăreţi din vedetă au deschis foc, retrăgîndu-se, deoarece erau atacaţi de forţe superioare; garda mare înaintînd la auzul focurilor a întîlnit pe un soldat de vedetă, care a condus-o spre locul de unde veneau cerchezii. Aici au găsit mort pe al doilea călăreţ din vedetă, Lupu Andrei, traversat de un glonţ prin inimă, la cîţiva paşi de locul unde era aşezat ca vedetă. Acesta a fost primul ostaş român, mort pe cîmpiile Bulgariei.

Escadroanele Neamţ şi Suceava au părăsit poziţiile ce ocupau, respectiv la Uleuţi şi Kreta şi au ocupat: cel dintîi înălţimile din faţa Calişovăţului, iar cel de-al doilea lîngă satul Verbiţa, ambele cu misiunea de a da avanposturi în direcţia Plevnei.

Escadronul Neamţ legîndu-se la dreapta sa cu Escadronul Bacău şi în stînga cu Escadronul Suceava, iar acesta din urmă la stînga de Verbiţa cu avanposturile cavaleriei ruseşti.

Aceste poziţiuni au fost ocupate în zilele de 15 şi 16 august. Aceste schimbări s-au făcut în vederea mişcării trupelor ruseşti de sub comanda generalului Ianeutinschi, care a avut ordin să atace Lovcea, pe care a şi ocupat-o în ziua de 22 august.

Un escadron de cerchezi atacînd avanposturile în zona ocupată de Escadronul Roman, în faţa Cacimuniţei, căpitanul Persiceanu încalecă escadronul şi respinge [pe cerchezi] din cimitirul satului unde se baricadase, gonindu-i după o luptă cu focuri, timp de 1/2 oră. Un cerchez a rămas mort şi probabil că au avut şi răniţi, căci s-au găsit urme de sînge pe locul de luptă.

În noaptea de 19-20 august, cerchezii atacă avanposturile Escadronului Suceava. Călăraşul Iftimie Vasile, aflat în vedetă pe punctul de unde vine inamicul, trage focuri fără să

---

[1] Primul atac rusesc împotriva cetăţii Plevna, iniţiat la 8/20 iulie ca şi cel de-al doilea organizat la 18/30 iulie s-au soldat cu eşecuri — **n.r.**

[2] Cuprinsul exact al telegramei din 19/31 iulie este următorul: „Prinţului Carol al României, la locul unde se găseşte cartierul general român. Turcii, îngrămădind cele mai mari mase la Plevna, ne copleşesc. Rog a face fuziune, demonstraţie şi, dacă e posibil, trecerea Dunării pe care tu doreşti s-o faci. Între Jiu şi Corabia această demonstraţie e indispensabilă pentru a facilita mişcările mele, Nicolae" — **n.r.**

[3] Trupe formate din locuitori ai zonei caucaziene, aflată atunci în componenţa Imperiului otoman — **n.r.**

se retragă, ţinîndu-i pe loc, pînă a sosit garda mare, care i-a pus pe fugă. Soldatul Iftimie a avut, cu acest schimb de focuri palma stîngă traversată de un glonţ.

Spre a pune capăt atacurilor nocturne ale cerchezilor şi a-i intimida, Escadronul Suceava a făcut o recunoaştere agresivă asupra vedetelor turceşti, pe care le-a respins pînă în valea de sub postul [fortul] Bucov de unde, trăgîndu-se mai multe obuze, escadronul s-a retras spre Verbiţa.

Escadroanele Roman, Bacău şi Neamţ au părăsit poziţiile lor, care au fost ocupate apoi de Divizia 3 şi întreg regimentul a luat poziţie în aceeaşi zi, pe platoul din dreapta şi lîngă satul Verbiţa, avînd avanposturile de-a lungul crestei dealului din faţa întăriturilor Plevnei...

Marşul spre Verbiţa[1]

La orele 7 seara în ziua de 26 [august] regimentul primeşte ordin de a porni în marş în satul Verbiţa, aşa că, după 2 ore fiind gata, porneşte împreună cu toată brigada, afară de batalionul din Regimentul 11 dorobanţi.

La orele 1 noaptea brigada soseşte la Calişovaţ, după un marş foarte greu, căci noaptea era tare întunecoasă.

La Calişovaţ aflîndu-se restul diviziei (statul major şi Brigada 1), divizia se întruneşte întreagă şi la orele 4 dimineaţa porneşte la Verbiţa unde soseşte în ziua de 27 la orele 9 dimineaţa. Îndată însă ce trupele diviziei au început a se ivi pe platoul de miazăzi a satului, turcii încep a trage cu ghiulele din redutele Plevnei şi locul ales pe acest platou pentru bivuac se retrage mai înapoi unde se stabileşte.

Regimentul 9 dorobanţi însă se stabileşte în avanposturi dînd Batalionul 2 care se aşează pe marginea platoului, iar Batalionul 1 se trimite în susţinerea bateriilor de artilerie ce se aflau aşezate asemenea pe acest platou.

Tot în această zi se publică următorul Înalt Ordin de zi al M.S. Domnitorul dat încă din ziua de 20 august la Corabia.

„Înalt Ordin de zi no. 49

Oşteni!

A trecut anul de cînd lupta de peste Dunăre între turci şi creştini pune în primejdie hotarele noastre. Pentru a le apăra, ţara a făcut apel la voi; la glasul ei v-aţi părăsit căminul cu avîntul oamenilor care au cunoştinţă că de la devotamentul lor atîrnă fiinţa statului român.

Pe cît timp oştirile operau în depărtare şi noi nu eram ameninţaţi decît de năvălirea unor cete de jefuitori ne puteam ţine numai în apărarea terenurilor, acum însă se apropie de hotarele noastre şi dacă turcii ar fi învingători în războiul ce se apropie, este învederat că ar năvăli cu toţii asupra ţării, aducînd cu dînşii măcelul, prădarea şi pustiirea.

În aceste momente să scăpăm ţara de sălbăticia învingătorului, este de datoria noastră a merge să-i combatem chiar pe ţărmul lor.

Oşteni români! Voi ştiţi cît de mult a suferit patria voastră în timp de peste 200 ani, în care vi se răpise mijloacele de a mai apăra bărbăteşte pe cîmpul de bătaie drepturile voastre; faceţi dar să fîlfîie din nou cu glorie drapelul românesc pe cîmpul de bătaie unde strămoşii voştri au fost secoli întregi apărătorii legii şi ai libertăţii.

Înainte dar, oşteni români, înainte cu bărbăţie şi în curînd vă veţi întoarce în familiile voastre, în ţara voastră liberă prin voi înşivă, acoperiţi de aplauzele întregii naţiuni.

Dat în Corabia la Marele Cartier General al armatei,

la 20 august 1877.

(ss) Carol"

În ziua de 29 august, Batalionul I a fost schimbat din susţinerea artileriei şi trimis să-l schimbe pe al 2-lea din avanposturi, iar acest batalion se retrage în bivuac spre a se repauza.

Tot în această zi, regimentul primeşte ordin ca a doua zi dimineaţă să ia supa la orele 7 şi 30', a se pregăti imediat pentru a fi pus sub arme.

Lupta de la 30 august[2]

Prin Ordinul Diviziei III se hotărăşte ca în ziua de 30 august, Brigada I, compusă din Regimentul 8 linie şi 10 dorobanţi, este destinată a lua cu asalt reduta cea mare Griviţa 2, iar Regimentul 9 dorobanţi şi Batalionul 2 din Regimentul 2 linie, sub comanda colonelului Gramont ca rezervă să ocupe vîlceaua din faţa redutei, cu misiune de a observa mişcările inamicului şi a-l împiedica să ameninţe flancul drept şi linia de retragere a coloanei destinată a ataca reduta.

Pe la orele 12, regimentul se coboară de pe platoul Verbiţa în vîlceaua sus-zisă. Această vîlcea începe de la platoul ce se află d-asupra satului Griviţa şi se prelungeşte, coborîndu-se pînă în valea cea mare a Vidului.

Trupele sînt aşezate în această vîlcea în poziţiunile lor de către comandantul diviziei, dl. colonel Anghelescu.

Mai tot terenul este acoperit cu buruieni, iarbă, orz şi mure ce se ridică aproape pînă la pieptul oamenilor. Între această vale şi redută se află mai întîi un deal care, coborîndu-se repede, formează o a doua vale adîncă; de aci terenul ridicîndu-se din nou îndestul de repede formează alte coline pe care sînt aşezate Reduta 2 şi mai în urmă spre [rîul] Vid se află Reduta Bucova; această a doua vale, după cum se vede, nu era cunoscută de statul major al corpului de armată, iar dealul cel d-întîi era atît de înalt încît împiedica orice vedere din valea cea d-întîi.

Trupele de rezervă îndată ce au fost aşezate, sînt acoperite în partea dreaptă de o companie din Regimentul 2 linie, cu misiunea de a observa mişcările inamicului din această parte şi de a le comunica comandamentului coloanei. În aceste poziţiuni, trupele de rezervă au primit mai multe gloanţe care, veneau pe deasupra dealului din poziţiunile turceşti, căci turcii erau armaţi cu puşca Henri-Martin, care bătea la 1 800 m.

(Continuare în p. 43)

[1] Din **Registrul istoric** al Regimentului 9 infanterie.

[2] Este cunoscută în istorie sub numele de „a treia bătălie de la Plevna" — **n.r.**

O lume cu care românii aveau de mult contacte

VIRGIL CÂNDEA

La 4 iulie 1776, Liberty Bell **(„Clopotul libertății") din Philadelphia[1], vestea independența poporului american. În aceste două secole sărbătorite de curînd în S.U.A., coloniștii englezi care au înlăturat dominația anacronică a regelui și Parlamentului din Londra au favorizat, generație după generație, creșterea numărului lor cu imigranți veniți mai ales din diferite țări din Europa. Iată ce justifică trecerea, dincolo de orice lege demografică, de la o populație care acum un secol era cu puțin mai mare decît aceea a României de azi (în 1851 S.U.A. aveau 23 267 498 locuitori) la peste 200 milioane în zilele noastre. Serbarea Bicentenarului[2] este, așadar, și prilejul evocării modului în care s-a constituit poporul american. În rîndurile lui a intrat, în împrejurări istorice ce vor fi înfățișate mai jos, un număr însemnat de români. Ei au devenit, astfel, membri ai națiunii americane, dar, odată cu mîndria originii lor românești, și-au păstrat limba, credințele, obiceiurile, legăturile firești cu țara și cultura românească, educîndu-și urmașii în spiritul cultivării continue a acestor valori și tradiții.**

Oaspetele ardelean al lui Benjamin Franklin

În 1492, cînd Cristofor Columb acosta pe țărmul insulei Guanahani, inaugurînd era europeană a istoriei unui continent marcat pînă atunci de civilizații exotice — aztecă, maya, chibcha, inca — în țările române continua lupta seculară pentru apărarea fruntariilor lor și libera dezvoltare. Așadar, firește, evenimentul descoperirii unei noi părți a lumii, oricît de senzațional, a rămas o vreme pe plan secundar. Pe obișnuitele căi ale informației medievale, românii au luat act destul de repede despre marea descoperire spaniolă: Ferdinand de Habsburg, fratele lui Carol Quintul, suzeranul celor două Americi, purta războaie, către mijlocul veacului XVI, în Transilvania; în 1538, magnificul suveran din Madrid „în împărăția căruia soarele nu apunea niciodată" trimitea în solie la Petru Rareș pe episcopul de Lund; în oastea împăratului Carol luptase, înainte de aventura sa moldovenească, Despot vodă; fiului lui Carol Quintul, tristului Filip II îi adresase mesaje din Paris principele și umanistul român Petru Cercel. Toate aceste contacte favorizau, firește, informarea românilor despre ceea ce reprezenta pe atunci Spania sub raport geografic și economic: un imperiu imens, cu teritorii noi și bogate dincolo de Atlantic. Un secol mai tîrziu, Miron Costin, stolnicul Constantin Cantacuzino, Radu Popescu vornicul au inclus America în imaginea lor despre lume, oferind-o prin cronici cititorilor români. În același veac XVII, porumbul, tutunul, fasolea, îndată apoi cartoful, au ajuns, după un lung periplu peste ocean și pe ogoarele cultivatorilor noștri. Iar în epoca Școlii ardelene și a modernizării culturii românești, America a fost inclusă în inventarul curent de informații, dovadă manuscrisele păstrate sau cărțile tipărite din această epocă, în care era înfățișată Lumea Nouă.

O lume cu care românii aveau de mult contacte. Căpitanul John Smith, plecat în America cu vasul „Mayflower"[3] și întemeietor de fapt al coloniei engleze din Virginia (pe care Sir Walter Raleigh o numise astfel în cinstea Elisabetei, regina celibatară a Angliei), se lăuda în memoriile sale **Călătorii, aventuri și observații adevărate în Europa, Asia, Africa și America din 1593-1629,** că înainte de episodul său american luase parte la bătăliile din Transilvania pe timpul lui Radu Șerban; afirma că s-a luptat cu căpetenii tătare, și fiind luat prizonier de către turci la Turnu Roșu, ajunsese la Constantinopol, de unde a scăpat după multe peripeții. Istoriografia de azi a stabilit însă că John Smith nu a fost, în țările române, mai mult decît un simplu „călător cu condeiul". Dar nu e mai puțin adevărat că prin biografia acestui întemeietor al primei colonii engleze în Virginia, informații despre Transilvania și Țara Românească au ajuns în Lumea Nouă. Cîteva decenii după Smith, un sas din Daneș, localitate de lîngă Sighișoara, Johan Kelpius, ajungea în America, în Pennsylvania; făcuse frumoase studii în Germania și se remarcase ca filozof, teolog și poet. Peste un veac, în 1748, Benjamin Franklin avea un oaspete ardelean, Popa Samuel Damian, un ortodox, deci român — interesat de descoperirile savantului american în domeniul electricității.

Despre războiul american pentru independență, cititorii români au avut informații prin cele două traduceri (de la sfîrșitul sec. XVIII și din 1813-1814) ale **Manualului de istorie generală a lumii** de Julius August Remer (Viena, 1785-1786). Ziarul **Courrier de Mol-**

[1] Vezi **Magazin istoric,** nr. 11/1972.
[2] Vezi **Magazin istoric,** nr. 7/1975 și 1-6/1976.
[3] Vezi **Magazin istoric,** nr. 1/1976.

Philadelphia, 26 octombrie 1918: românii americani cer unirea Transilvaniei cu România, în cadrul unei entuziaste adunări la care participă și reprezentanți ai celorlalte naționalități asuprite din cadrul Imperiului austro-ungar

davie, care a apărut la Iași în 1790, a consemnat, de asemenea, în puținele sale numere, știri americane din perioada următoare cuceririi independenței. Manuale de istorie și geografie, alături de alte lucrări, apoi ziarele venite din Europa apuseană au înmulțit în prima jumătate a sec. XIX informațiile românești despre Statele Unite ale Americii.

Cu sufletul acasă

Exceptînd episodul Damian, sau informația privitoare la cîțiva marinari „din Muntenia și Moldova", care în 1840 au ajuns în portul New York, contactele româno-americane prin emigranți au început pe la mijlocul secolului trecut. Cercetări mai noi au stabilit că după 1850 existau în S.U.A. circa 150-200 cetățeni veniți din teritorii românești, ca rezultat al unei emigrații cu totul sporadice. Afluxul numeros de oameni din țările Europei de est și sud-est spre America a început abia după 1881. Astfel, în 1900 recensămîntul american a înregistrat 15 000 români, în 1910 aproape 90 000 (dintre care 24 000 născuți în S.U.A.), în 1920-103 000, iar în 1930-293 500 cetățeni, foști imigranți și urmașii lor, adică 0,24 la sută din populația S.U.A.

Majoritatea românilor stabiliți în S.U.A. și Canada erau originari din Transilvania, Bucovina și Banat și plecarea lor a fost determinată de condițiile de viață precare, de asuprirea națională și socială. Din Transilvania au emigrat și oameni de alte naționalități (maghiari, germani etc.), dar 50 la sută din totalul emigranților transilvăneni au fost români, fapt explicat deopotrivă prin numărul majoritar al populației românești în această provincie, dar și prin condițiile ei de viață mai aspre. În evaluarea fenomenului demografic româno-american, a transferului de oameni din zona Carpaților peste ocean, în mai toată America, trebuie avute în vedere și alte elemente determinante. Românii nu plecau în America de Nord cu sentimentul unei stabiliri definitive, ca cetățenii altor națiuni europene, ci al unei simple călătorii — pe care ei o nădăjduiau scurtă — pentru „muncă și străinătate". „Anul și mia" era lozinca obișnuită a primilor emigranți, dornici ca în condițiile avantajoase oferite de Lumea Nouă să adune suma necesară cumpărării de pămînt acasă, în Transilvania lor. Numeroși români care și-au realizat acest vis s-au întors acasă. Un studiu recent arată că, prin întoarcerea lor,

cu mijloace materiale sporite, s-a modificat stratificarea averilor țărănești în Transilvania. Odată cu desăvîrșirea unității de stat a României un număr însemnat de români americani au revenit în țară (peste 35 000 în anii 1920-1923).

Răspîndiți pe întreg cuprinsul Statelor Unite, românii sînt în marea lor majoritate concentrați în nord-estul țării, în New York, New Jersey, Pennsylvania, Ohio, Indiana, Illinois, Michigan și Wisconsin. Deși cei mai mulți emigranți erau plugari, ei s-au adaptat repede formelor de viață și muncă ale societății americane, intrînd în uzine — în special în industria siderurgică, electrotehnică și a automobilului — și în minele de cărbuni; aproape 90 la sută dintre românii americani erau, în 1930, stabiliți în orașe. Din primul deceniu al sec. XX, ei s-au organizat în comunități, în jurul parohiilor sau al societăților cu caracter național, cultural și de asistență socială federate în 1906 în Uniunea Societăților Românești din America, iar din 1928 în Uniunea și Liga Societăților Românești din America. Numele acestor societăți evocă sentimentele care-i însuflețeau pe întemeietorii lor, dorul lor de patrie, atașamentul față de istoria și cultura românească: **Ulpia traiană, Patria română, Independența română, Unirea română, Carpatina, Transilvăneana, Bucovina, Negru Vodă, Ștefan cel Mare, Avram Iancu, Nicolae Iorga** etc. Încă înainte de primul război mondial existau peste o sută de societăți ale românilor americani.

Aceleași sentimente le exprimau și titlurile ziarelor editate de compatrioții noștri de peste ocean: **Românul, Transilvania, Unirea, Tribuna română, Glasul vremii, Românul american** etc. Cuprinsul acestor publicații, ca și al articolelor, scrisorilor, versurilor populare (românii americani au creat o bogată poezie populară „de străinătate" sau „de pribegie") trimise ziarelor și revistelor din țară vădesc că timp de decenii acești oameni au trăit, cum se spune, „cu trupul departe și cu sufletul acasă". Prima generație a românilor stabiliți în America aveau particularitatea de a considera, cel puțin la începutul așezării lor acolo, că despărțirea lor de țară era vremelnică și ei au participat de departe, cu toate mijloacele — prin scris, prin acțiune politică și culturală, prin ajutor material — la luptele și eforturile din patrie, din România. Urmașii lor din a doua, a treia și a patra generație, integrați în națiunea americană, au păstrat aceeași sensibilitate pentru originea lor românească și este concludent în acest sens faptul că Statutul Uniunii și Ligii Societăților Românești din America cuprinde, alături de scopul organizației („menținerea conștiinței naționale și păstrarea iubirii față de țara românească și loialității față de Statele Unite ale Americii"), și prevederea că „limba oficială a relațiilor dintre membri și societăți, între societăți și oficiul central, între societăți și societăți **este și va rămîne pentru totdeauna limba română".**

Ostași și cărturari

Aducînd o contribuție însemnată la dezvoltarea societății americane, prin munca lor în industrie, agricultură și comerț, prin activitatea lor socială și culturală, românii din America s-au remarcat, deopotrivă, prin participarea lor la luptele în care S.U.A. au fost angajate, începînd cu războiul de secesiune (1861-1865) și pînă la cel de-al doilea război mondial. Unii eroi ai războiului de secesiune, ca Nicolae Dunca, Eugen Alcaz, Emanuel Boteanu, Gheorghe Pomuț s-au înrolat sub steagul înstelat înflăcărați de ideea nobilă a luptei împotriva sclaviei negrilor, pentru egalitatea între oameni, indiferent de rasa lor (robii țigani fuseseră eliberați în 1855 în Moldova și în 1856 în Țara Românească), pentru dreptul unei națiuni de a forma un singur stat, după pilda patriei lor care se unise în 1859.

Și din războiul hispano-american din 1898 a rămas faima unui erou român, moldoveanul Constantin Teodorescu, mecanic pe vasul „U.S.S. Maine", scufundat de spanioli în portul Havana, episod care a și generat acel conflict. Numele lui C. Teodorescu poate fi citit și azi pe monumentul din Cimitirul național Arlington (Washington).

În primul război mondial, la care S.U.A. au luat parte începînd din 1917, o legiune de voluntari români, în frunte cu Rudi Nan, s-a distins în luptele din Franța. La al doilea război mondial au participat peste 5 000 soldați americani de origine română și mai bine de 500 dintre ei au căzut pe cîmpurile de luptă. Comunitatea românilor americani a acoperit în 1944 costul vasului de război „George Pomuț", numit astfel în amintirea compatriotului lor distins în războiul de secesiune.

Viața socială și culturală americană a epocii contemporane este ilustrată de multe nume ale unor cetățeni originari din România: Peter Neagoe și Conrad Berkovitz în literatură; medicul George Palade, primul laureat român al premiului Nobel, în științele medicale; Mircea Eliade, romancier și specialist de reputație universală în istoria religiilor; istoricii Stephan Fischer-Galați, Radu Florescu, Kemal Karpat și N. Ursu; marele economist N. Georgescu Roegen; filologul Vasile Bârsan; biochimistul Emanuel Merdinger; regizorul Jean Negulescu; celebra cîntăreață de operă Beverly Hills, actorul de film Edward G. Robinson. În ultimele decenii, sculptorul C. Brâncuși, compozitorii George Enescu și Ionel Perlea, constructorul de avioane Henri Coandă — în perioada activității lor în străinătate — au afirmat, de asemenea, cu enorm succes, faima românească în viața culturală și științifică americană.

„O punte de legătură..."

Atașamentul românilor americani față de România, patria lor sau a părinților lor, s-a manifestat puternic în momentele cruciale ale istoriei noastre contemporane. Astfel, în 1917, cînd fruntași ai mișcării naționale Vasile Lucaciu și Vasile Stoica, după lungi

peripeții prin Siberia și Japonia au ajuns în Statele Unite pentru a afirma acolo voința românilor transilvăneni de a se uni cu România, ei au găsit un sprijin entuziast din partea românilor americani, care s-au asociat cu tot ce aveau — presă, relații, mijloace financiare — cauzei unității românești, la fel de sacră pentru ei. La Trenton, Cleveland, Detroit au avut loc atunci adunări politice pentru desăvîrșirea unității de stat a României, s-au editat ziarele **România** și **Libertatea**, s-au tipărit cărți de informare a opiniei publice internaționale asupra aspirațiilor românești. La 26 octombrie 1918, la Philadelphia, cu cîteva săptămîni înainte de 1 decembrie, românii americani au cerut unirea Transilvaniei cu România, într-o adunare care întrunea pe reprezentanții tuturor națiunilor din „temnița" habsburgică și care s-a desfășurat sub președinția cehului Jan Masaryk, a românului Vasile Stoica și a polonezului I. J. Paderewsky[1].

La 13 februarie 1919, reprezentanții „celor 180 000 de români din Statele Unite ale Americii, emigranți din Transilvania și ținuturile vecine, Banat și Bucovina", întruniți la Youngstown (Ohio), au adresat Conferinței de pace de la Paris o moțiune prin care cereau ca „poporul român, a cărui armată și legiuni încorporate în armatele aliate [se referă la legiunea voluntarilor români-americani — **n.a.**], au dovedit prin sîngeroasele lor sacrificii o voință unanimă, să fie reunit de astăzi înainte într-un singur stat și sub un singur guvern". Credincioși unor principii afirmate dintotdeauna de români, americanii de origine română solicitau, deopotrivă, ca „toate popoarele vecine [României — **n.n.**] să aibă dreptul de a se organiza în state naționale, în limitele granițelor lor etnice".

În anii următori desăvîrșirii unității de stat a României, cînd țara noastră își apăra drepturile împotriva unei campanii ostile, calomnioase, venită din partea foștilor dominatori, românii americani s-au integrat luptei de apărare a unității românești. Ei au chemat atunci, în Statele Unite, pe Nicolae Iorga, pe care îl priveau drept un purtător de steag al idealurilor și tradițiilor românești. După ce între anii 1921-1927, publicase în ziarul **America** cunoscutele **Scrisori către românii din America,** marele cărturar a fost invitat de clubul din Indiana Harbor, ce-i purta numele, cu prilejul împlinirii a douăzeci de ani de la înființare. În 1930 savantului român i s-a organizat în Statele Unite o vizită vrednică de valoarea sa: primire la Casa Albă de către președintele Hoover; contacte cu cele mai înalte așezăminte științifice americane; întîlniri cu reprezentanții tuturor așezărilor românești din S.U.A.; pretutindeni conferințe despre istoria și civilizatia românească întîmpinate de un public larg și cu viu interes.

În 1940, românii americani au publicat un protest solemn împotriva Dictatului de la Viena, care smulgea nedrept din trupul României o bună parte din teritoriul strămoșesc. Cîteva luni mai tîrziu, cărturarul Nicolae Iorga cădea sub gloanțe legionare și, în numele românilor americani, Theodore Andrica scria apoi în **The New Pioneer:** „Nicolae Iorga a fost una din figurile intelectuale proeminente nu numai ale României, dar și ale întregii lumi. Moartea sa prematură, în 1940, provocată de mîinile Gărzii de fier, a jefuit omenirea civilizată de unul din istoricii săi cei mai străluciți".

Între cei peste 200 milioane de americani care și-au sărbătorit în acest an independența națională, cîteva sute de mii de cetățeni originari din România reflectează, negreșit, la contribuția lor în făurirea națiunii americane. Incontestabil, ei au înalte titluri cu care se pot înfățișa la această aniversare a poporului american: eroi, oameni de cultură, savanți, anonimi muncitori pe marile șantiere industriale, fermieri.

În acest context istoric, reamintim cuvintele rostite de președintele României, Nicolae Ceaușescu, la Cleveland, în decembrie 1973: **„Mă voi adresa cetățenilor americani de origine română, spunîndu-le că sînt deosebit de bucuros că păstrează limba și cultura patriei în care s-au născut ei sau părinții lor. Ceea ce noi dorim este ca prezența cetățenilor americani de origine română să constituie o punte de legătură între România și Statele Unite. Cel mai bun lucru pe care îl puteți face este de a milita pentru a dezvolta această prietenie dintre România și Statele Unite".**

[1] **Vezi Magazin istoric,** nr. 8/1975.

MEMORIA REGIMENTELOR

(Urmare din p. 39)

Brigada I, coborîndu-se în valea Bucovului și neizbutind la atacul Redutei 2 Grivița, se retrage fără ca această mișcare să poată fi văzută de către Regimentul 9 dorobanți. Batalionul 3 vînători, ce ocupa poziții înaintate în legătură cu Divizia 4 și la dreapta sa, era destinat a proteja coloana de atac a Brigăzii I, în cazul cînd parte din această coloană se va retrage în acea direcție. Pe la orele 9.30, din ordinul d-lui comandant al diviziei, urcă dealul și-l ocupă în scopul de a susține retragerea Brigăzii I, dar care se găsește deja retrasă la sosirea regimentului.

În timpul mișcării regimentului, trupele sînt expuse continuu la focul infanteriei și artileriei inamice, din care cauză pe la orele 5 d.a.m. regimentul se retrage în vale spre est, conform ordinului diviziei, Batalionul 2 rămîne însă sub deal pe timpul nopții, ocupînd oarecari poziții la pantă [...]

Noaptea a fost foarte întunecoasă și ploioasă, încît profitîndu-se de această împrejurare mai în tot timpul nopții, oamenii din avantposturi au ridicat pe răniții Brigăzii I rămași pe cîmp, transportînd pe cei mai greu răniți și îndreptînd pe cei mai ușor spre bivuacul corpurilor lor, unde se aflau medicii spre a le face întîiele pansamente.

În această zi regimentul a avut 6 soldați răniți, din care unul de moarte, iar seara, înnoptat, mai cade rănit în avantposturi un ofițer și un soldat din Batalionul 2 [...]

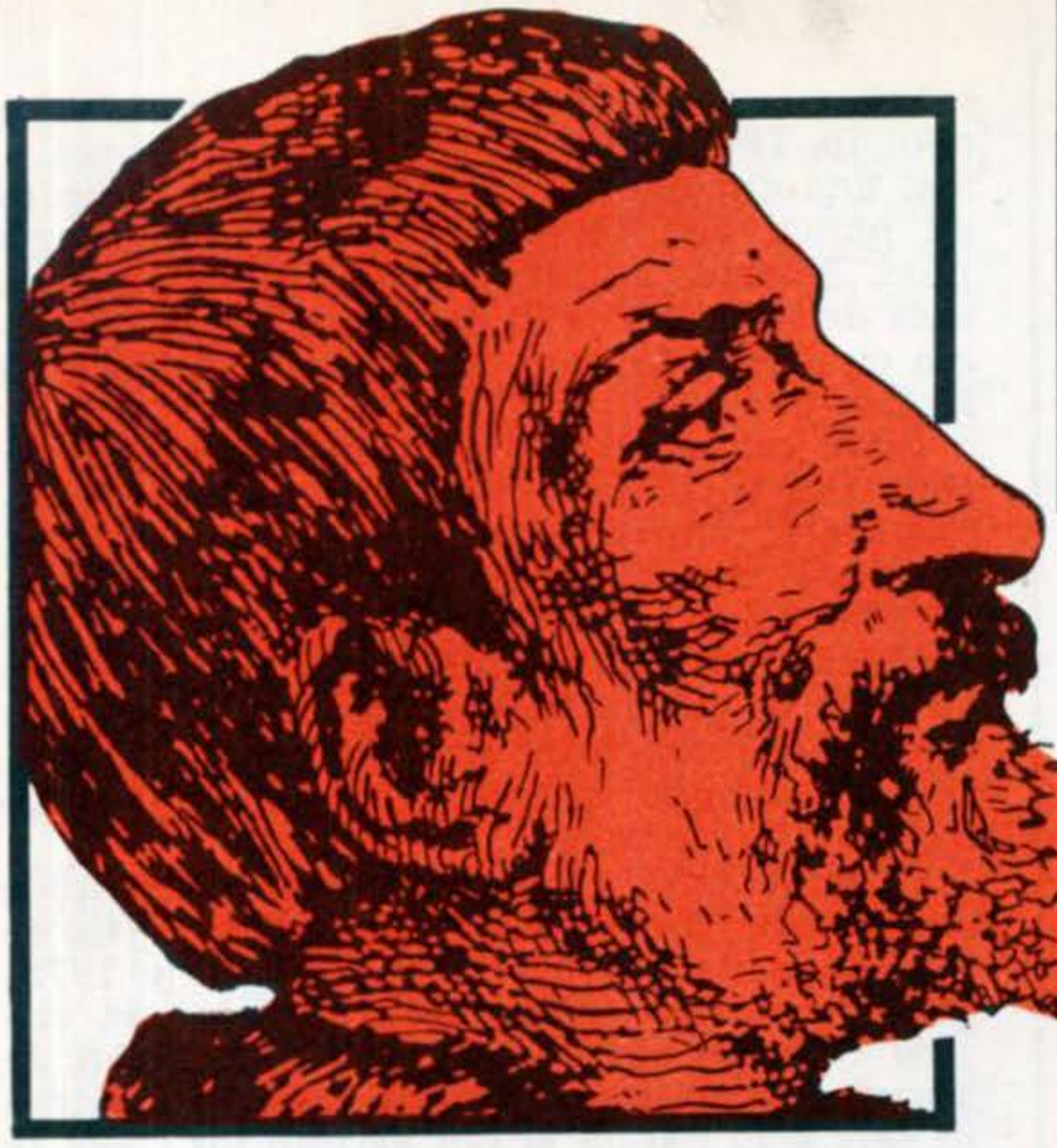

Articol primit prin
Agenția de presă „Novosti"

SUB STEAGUL LUI EMELIAN PUGACIOV

VIKTOR BUGANOV
Doctor în științe istorice (U.R.S.S.)

17 septembrie 1773. Cătunul Tolkaciov din gubernia Orenburg. Emelian Pugaciov, aflat în fruntea unui detașament de 80 oameni, adresează cazacilor, calmîcilor și tătarilor primul manifest, prin care le acordă „rîuri de la izvoare pînă la vărsare, pămînturi și fînețe și bani și plumb, praf de pușcă și pîine". De aici răsculații se îndreaptă spre orășelul Iaik. Așa începe războiul țărănesc din anii 1773-1775 împotriva asupririi feudale. Pe drum, noi și noi forțe se alătură răzvrătiților.

Ekaterina II se teme

În ultimul pătrar al secolului XVIII, situația țărănimii ruse devenise deosebit de grea. Moșierii dețineau putere absolută asupra țăranilor aflați pe proprietățile lor. O avalanșă de decrete din deceniul al șaptelea le acorda dreptul de a-i surghiuni, a le fixa domiciliu forțat și a-i trimite la ocnă. Șase zile pe săptămînă țăranii erau siliți să muncească pe ogoarele boierului; numai nopțile și zilele de sărbătoare puteau să-și lucreze petecul lor de pămînt. Stăpînii aveau dreptul de a-i vinde sau cumpăra, îi puteau dărui cui credeau de cuviință și chiar pierde la jocul de cărți; țărăncile erau obligate să-și desfete stăpînii în haremurile iobage. Cazacii de pe Iaik[1], în mare parte de origine nerusă, sufereau, în plus, de pe urma samavolniciei funcționarilor din fabrici și a persecuțiilor național religioase. Dar „mujicii viteji", cum îi numea democratul revoluționar Aleksandr Herzen pe cazaci — se ridicau tot mai des împotriva moșierilor. Sînt înregistrate tot mai frecvente acte de nesupunere: țăranii fug în masă spre periferiile țării, asasinează pe moșieri și slugile lor, incendiază conacele stăpînilor. Sec. XVII și XVIII sînt marcate de patru războaie țărănești de amploare: al lui Ivan Bolotnikov (1606-1607), Stepan Razin (1667-1671), Konstantin Bulavin (1707-1708) și, în fine, de cel mai zguduitor seism social al epocii — războiul țărănesc condus de „tătucul Emelian Vasilievici" (1773-1775), cum îi spunea poporul lui Pugaciov.

Mișcările țăranilor cuprind o zonă geografică vastă — din împrejurimile Moscovei pînă în Siberia vestică. Și mai înverșunați sînt cazacii de pe rîul Iaik. Guvernul Ekaterinei II trimite aici comisii de anchetă, pedepsește cu cruzime pe cei neascultători. Dar poporul așteaptă doar momentul prielnic pentru a dezlănțui răscoale. Anul 1772 înregistrează o mare revoltă în gubernia Orenburg, soldată cu uciderea atamanului Tambovțev și a generalului Traubenberg. Atmosfera devine din ce în ce mai încordată. Furtuna se apropie. Însăși împărăteasa Ekaterina II așteaptă cu teamă „nenorocirea ce urma să vină", cînd „răscoala tuturor iobagilor se va dezlănțui".

În anul următor, 1773, conducerea luptei cazacilor se află în mîna lui Pugaciov care își însușește numele împăratului Petru III, soțul Ekaterinei II[2]. În sec. XVII-XVIII, procedeul de a conduce lupta țărănimii sub numele unei personalități de rang imperial era destul de răspîndit. Numai în deceniile șase și șapte ale sec. XVIII, cinci conducători ai țăranilor și-au atribuit numele lui Petru III. Ultimul dintre ei este Emelian Pugaciov, un om curajos, energic, inteligent, cu bune capacități de organizator, cunoscător al stării de spirit a maselor asuprite. Dispunînd de o bună pregătire militară căpătată

[1] Vechea denumire, pînă în anul 1775, a rîului Ural.
[2] Nemulțumind o parte a nobilimii prin atitudinea sa de ploconire în fața spiritului militar prusac, Petru III, nepotul lui Petru I, a fost alungat de la tron și ucis, printr-o conjurație a ofițerilor de gardă. Moartea sa a slujit răspîndirii în rîndurile poporului — căruia în epoca feudală îi era proprie încrederea naivă în „bunul țar" — a zvonului că Petru III a fost îndepărtat din cauza intenției sale de a elibera țărănimea de regimul iobag, dar a scăpat de la moarte și își pregătește revenirea la tron.

în războiul de șapte ani (1756-1763)[1], unde a acționat în cadrul unei formații a cazacilor de pe Don, și în cel ruso-turc (1768-1774), unde a participat la asediul și cucerirea fortăreței Bender (1770) și a obținut pentru actele sale de vitejie gradul de sublocotenent de cazaci — Pugaciov se afirmă ca un conducător remarcabil al țărănimii asuprite.

Fortăreață după fortăreață

În decembrie 1771, tînărul cazac, în căutarea unei soarte mai bune, pleacă de pe Don pe rîul Terek, din Caucazul nordic, unde este ales ataman al cazacilor. Încep persecuțiile autorităților țariste, ceea ce îl determină să se răzvrătească. Este arestat, dar evadează. Apare la postul de graniță Dobreansk, unde află că s-au răsculat cazacii de pe Iaik, care au omorît un general. Cu scopul vădit de a ridica poporul la răscoală, se dă drept decedatul împărat Petru III. În noiembrie 1772, pentru a cunoaște starea de spirit a cazacilor de pe Iaik, pleacă într-acolo. Ajuns în orașul Iaik, îi îndeamnă pe localnici să fugă în Cuban. Arestat pentru acest act, este trimis la Kazan, unde după puțin timp este condamnat la exil în Siberia. La 29 mai 1773, însă, evadează, iar în august același an apare în stepele Volgăi. Acolo nu zăbovește mult și se reîntoarce în zona Iaikului, emițînd primele manifeste și ucazuri „imperiale" prin care acordă țăranilor „libertate veșnică", eliberarea de iobăgie, unelte agricole, arme etc.

La 18 septembrie 1773, detașamentul său, cu un efectiv de 200 oameni, se apropie de Iaik. Noi și noi forțe din rîndurile căzăcimii exploatate se alătură insurgenților. Numărul răsculaților se dublează. Dar Pugaciov nu reușește să ia cu asalt fortăreața, care dispune de o garnizoană puternică, de infanterie și artilerie ce lipsesc răzvrătiților. Emelian Vasilievici hotărăște să ocupe întăriturile de pe înălțimile Iaikului pentru a-și procura tunuri. Între timp, garnizoanele celorlalte fortărețe aflate pe rîul Iaik trec fără luptă de partea insurgenților; se predau astfel fortărețele orașelor Ilek (pe 21 septembrie), Tatișcevo (27 septembrie), Sakmarsk (2 octombrie) și altele. Numai la Tatișcevo, răzvrătiților li se alătură 600 cazaci și 500 bașkiri, precum și 1 000 soldați cu 13 tunuri. Ocuparea acestor fortărețe constituie un mare succes militaro-politic al lui Pugaciov. Armata răzvrătiților crește numeric de cîteva ori. „Împărate, speranța noastră, sîntem gata să te slujim cu devotament și credință", răsună pretutindeni angajamentul căzăcimii exploatate. Vestea despre victoria țăranilor atrage după sine mișcări ale populației asuprite din zona Uralului și Volgăi.

[1] Război purtat între Anglia, Prusia, Portugalia, și Franța, Austria, Rusia, Suedia, Saxonia și Spania. În urma lui puterea colonială a Franței a slăbit, a început supremația maritimă a Angliei, iar Prusia și-a consolidat preponderența în Germania. Vezi **Magazin istoric**, nr. 5/1974.

Ekaterina II

Înaintînd spre izvoarele rîului Iaik, Pugaciov se apropie de marele oraș Orenburg. În drum adresează soldaților, cazacilor, tătarilor, bașkirilor și calmîcilor, ucazuri iscălite cu numele țarului Petru III, pe care A. S. Pușkin le va caracteriza, mai tîrziu, drept „surprinzătoare modele ale elocinței populare". Ele ating „coarda cea mai sensibilă a sufletului oamenilor simpli de cele mai diferite categorii sociale și naționalități", după cum ne relatează cunoscutul istoric V. I. Semevski (1848-1916).

La 5 octombrie 1773, trupele răsculaților încep asediul Orenburgului. Orașul este bine întărit: dispune de o garnizoană de 3 000 oameni și 70 tunuri. Pugaciov are 2 500 luptători și 20 tunuri. Asaltul alternează cu duelurile artileriei. Dar fortăreața rezistă. „Tulburările" din Orenburg alarmează Petersburgul. Sînt emise primele ucazuri imperiale din cele aproape douăzeci pe care le va da Ekaterina II în tot acest război. Între 15 octombrie și 29 noiembrie, generalii V.A. Kar și A. N. Bibikov, trimiși cu trupe întărite spre fortăreață, primesc ordine ferme de „potolire a lui Pugaciov". În luptele din 8 și 9 noiembrie 1773, însă, detașamentele trimise de Pugaciov și conduse de tovarășii săi de luptă zdrobesc trupele lui Kar. Lupta de lîngă Orenburg, unde răsculații sînt conduși de însuși Pugaciov, se încheie și ea cu o victorie. Generalul Kar fuge. Și alte detașamente guvernamentale sînt înfrînte de insurgenți.

Simultan, Pugaciov desfășoară o energică activitate pentru organizarea forțelor insurecționale. Lîngă Orenburg se înjghebează armata principală sau marea armată. La 6 noiembrie în suburbia Berda a orașului Orenburg, cartierul general al lui Pugaciov, se înființează un Colegiu militar de stat care, pe lîngă problemele militare, îndeplinește și atribuții guvernamentale: judecă și san-

cționează, organizează administrația în teritoriile eliberate unde se instaurează o autoguvernare căzăcească. Sînt expediate în toate direcțiile ucazuri și manifeste. Detașamentele răsculaților eliberează orașe, sate, fabrici din Ural. Zeci de mii de insurgenți se înrolează în rîndurile armatei principale.

Fuga lui semăna cu o ofensivă

Guvernul ia măsuri grabnice pentru „stîrpirea acestui ticălos". Din documente ale epocii transpare neliniștea de care este cuprinsă țarina. Pentru a-și însufleți trupele și întreaga nobilime ea se proclamă „moșierița de onoare a Kazanului". O nouă grupare a armatei imperiale înaintează spre Iaik. Nobilimea locală organizează și ea detașamente înarmate care să lupte împotriva răzvrătiților. Ekaterina ordonă arestarea soției și copiilor lui Pugaciov care sînt întemnițați în închisoarea din Kazan. Sînt trimiși ucigași plătiți care să-l ucidă pe conducătorul răsculaților, dar aceștia trec în serviciul său. Sub steagul răscoalei se adună „neagra sărăcime" de diferite limbi și credințe. După cucerirea Orenburgului Pugaciov intenționează să se îndrepte spre Moscova și Petersburg. Dar, la sfîrșitul lui martie și începutul lui aprilie 1774, este înfrînt lîngă fortăreața Tatișcevo, iar alte detașamente ale sale sînt nimicite lîngă Sakmarsk și Ufa. Orenburgul respinge asediul. Lui Pugaciov îi rămîne numai un detașament de 500 oameni cu care se îndreaptă spre Ural. Nu-și pierde însă curajul. „Am oameni cît nisipul și știu că plebea mă va primi cu bucurie", spune el. Într-adevăr, alți ruși, bașkiri, tătari, muncitori de la fabricile din Ural și țărani completează rîndurile detașamentului său. Pugaciov cucerește uzine și fortărețe, luptă în primele rînduri. Chiar dușmanii îi admiră curajul. Însăși Ekaterina recunoaște că „este un om deosebit de curajos și hotărît". Pe urmele sale înaintează acum detașamentul condus de I. Mihelson. Căutînd să scape de urmărire, conducătorul războiului țărănesc se îndreaptă spre vest, către rîul Kama. Ocupă o serie de așezări urbane, iar la 12 iulie cucerește orașul Kazan. Dar, puțin după aceea, lîngă zidurile orașului este înfrînt de Mihelson. Fuge spre vest, în sus, pe Volga. Apariția sa pe malul drept al Volgăi ridică la luptă noi forțe. „Pugaciov se retrăgea, dar fuga lui semăna cu o ofensivă", caracteriza Pușkin această perioadă a războiului. Conducătorul țăranilor este întîmpinat de truditorii ogoarelor și de orășeni în sunetul clopotelor, cu pîine și sare. Kurmîș, Alatîr, Saransk, Penza și alte orașe trec de partea răsculaților. Sînt eliberați deținuții, avutul boierilor este confiscat și împărțit săracilor, sînt organizate instanțe de judecare a moșierilor și funcționarilor imperiali.

Între localitățile Dmitrievsk și Țaritîn, Pugaciov repurtează ultima sa victorie asupra trupelor țariste. Nu reușește, însă, să cucerească orașul Țaritîn. Atunci plănuiește să se înapoieze pe Donul natal, spre a ridica din nou pe cazaci la luptă. Dar la 24 august 1774, el suferă o ultimă și cruntă înfrîngere în luptă cu banda lui Salnikov, lîngă localitatea Ciornîi Iar de pe Volga. Cu un grup de cazaci din Iaik, Pugaciov gonește spre orașul de unde a început răscoala. I se pare că nu este pierdut totul, că va aduna forțe proaspete și va ridica din nou steagul luptei. Dar complotul este țesut. În septembrie 1774, cîțiva trădători îl arestează în stepă și îl predau autorităților. Peste cîteva zile este transportat în orașul Iaik, unde i se ia primul interogatoriu. De aici, păzit de un detașament, este expediat la Simbirsk, într-o cușcă de fier. La 10 ianuarie 1775, conducătorul războiului țărănesc este executat în Piața Bolotnaia din Moscova, în prezența unei mulțimi uriașe.

Mii de insurgenți sînt uciși, iar căzăcimea de pe Volga strămutată pe Terek. Noi legi consolidează autoritatea boierilor, le acordă noi privilegii, aparatul polițienesc este întărit.

Astfel s-a încheiat al patrulea război țărănesc, considerat cea mai puternică mișcare cu caracter social din Rusia feudală. El a fost înfrînt din cauza stării de fărîmițare a țărănimii, lipsei unei armate organizate, capabile să țină piept armatei regulate și bine dotate a guvernului țarist, absenței unui program politic clar și precis. În același timp, țărănimea și-a concentrat atacurile numai împotriva moșierimii, continuînd să acorde încredere țarului, care era de fapt pilonul absolutismului rusesc. Deși înăbușită, această puternică mișcare a țărănimii asuprite a jucat un rol progresist în dezvoltarea socială a Rusiei. Ea avea să planeze mulți ani asupra nobilimii ruse, constituind unul din factorii care au obligat guvernul țarist, în anul 1861, să abolească iobăgia.

Traducere de Valentin TESCOVEANU

Clio anunță • Clio an

Mesajele unei vechi civilizații

Noi surprize pentru cercetătorii bisericii din Streisîngeorz. După descoperirea, de către arheologul Radu Popa, a unei inscripții mai vechi decît presupusa dată a ridicării bisericii[1]*, recente cercetări s-au soldat cu rezultate spectaculoase. Cu prilejul unor lucrări la pronaosul bisericii (construcție ce datează din sec. XIX, dar la înălțarea căreia s-au folosit pietre de la clădiri anterioare), din zidăria acestuia au ieșit la iveală mai multe blocuri din marmură și piatră calcaroasă, dintre care unele acoperite cu inscripții. Un interes cu totul aparte îl prezintă un bloc de piatră, datînd — după primele indicii — din sec. V-VI; pe una din fețele acestui bloc se află sculptată o cruce cu brațe egale înscrisă într-un nimb. Totul pare să indice un relief paleocreștin, atestînd încă odată originile atît de îndepărtate în timp ale creștinismului la români.*

G. D.

[1] Vezi *Magazin istoric*, nr. 9/1975.

I. G. Duca

August 1916: O HOTĂRÎRE PE DRUMUL REALIZĂRII STATULUI UNITAR NAȚIONAL ROMÂN

Cele cîteva fragmente din notele lui I.G. Duca publicate în numerele precedente relevau momente semnificative din viaţa politică românească a primelor luni de neutralitate. Ele subliniau factorii fundamentali care impuseseră atitudinea adoptată în cadrul Consiliului de Coroană din 3 august 1914[1], precum şi evoluţia poziţiei principalelor forţe politice din ţară, pe măsură ce războiul îşi desfăşura cursul.

Chiar din primele momente de după Consiliul de Coroană din august 1914, cercurile politice româneşti au imprimat un anume curs neutralităţii, care, în final, a dus la intrarea în război de partea Antantei, ale cărei puteri manifestau înţelegere politică pentru realizarea unirii cu teritoriile româneşti aflate sub stăpînire austro-ungară. Cu toată prudenţa impusă de poziţia pe care o adoptase şi de dificultăţile păstrării independenţei unei ţări mici situată într-o zonă în care se confruntau acut interesele divergente ale celor două mari blocuri de state aflate în conflict, guvernul român, în cursul unor îndelungate şi complicate tratative, a căutat să obţină din partea Antantei recunoaşterea, printr-un tratat politic a drepturilor poporului român de a-şi realiza dezideratele sale naţionale. Numai această recunoaştere putea să dea un sens participării ţării la război, pe care masele populare şi, sub influenţa lor, cercurile politice l-au văzut ca un război de eliberare a teritoriilor româneşti de sub dominaţia străină. Iată de ce atitudinea de prudenţă a guvernului român, de adîncă chibzuire a hotărîrii sale nu putea izvorî din oportunism, nici din „interese mercantile", ci dintr-o firească responsabilitate faţă de destinele poporului nostru.

„Cu începutul primăverii [1915] se apropia şi posibilitatea intrării noastre în acţiune — scria I. G. Duca în însemnările sale, din care publicăm în continuare cîteva fragmente. Pe vremea aceea, noi toţi o consideram ca foarte probabilă pe la mai-iunie. În concepţia noastră era însă subordonată situaţiunii generale de pe front, acţiunii Italiei şi, în sfîrşit, înţelegerii noastre cu Aliaţii...".

Dar anul 1915 nu a adus modificări serioase în raporturile de forţe dintre cele două tabere. Cît priveşte acţiunea Italiei, lucrurile s-au petrecut astfel, după cum notează însuşi Duca: „... Fusese convenit cu Italia [prin convenţia din 23 septembrie 1914] că vom lucra în strînsă colaborare şi că vom intra concomitent în acţiune. Brătianu aştepta mereu veşti de la Roma, dar nu se mai primea nimic". La început, între Roma şi Bucureşti s-a făcut un schimb permanent de informaţii. Ulterior, însă, cabinetul italian a purtat tratative unilateral şi la 26 aprilie 1915 a semnat acordul de la Londra, în baza căruia, la 23 mai, Italia a intrat în război de partea Antantei.

Situaţia de pe fronturi, la sfîrşitul anului 1915, era, în general, favorabilă Puterilor Centrale. În acest an, „pentru Antantă, totul a eşuat, dar nimic nu era pierdut; pentru Germania, totul a reuşit, dar nimic nu era dobîndit"[2]. În tot cursul anului, Antanta a încercat să macine forţele adversarului prin lovituri repetate şi pe diverse fronturi, prin deschiderea unor noi zone operaţionale, dar de fiecare dată a primit o replică viguroasă.

Paralel cu acţiunea militară, cele două tabere au desfăşurat un asidnu război politico-diplomatic, încercînd să schimbe raportul de forţe prin atragerea de noi aliaţi. România s-a aflat tot timpul în atenţia acţiunii diplomatice, fiind supusă unor accentuate şi deseori concentrice presiuni. În aceste împrejurări, în cursul anului 1915 şi în prima jumătate a celui următor, viaţa politică românească a fost captată total de problema desăvîrşirii statului unitar-naţional. Cercurile politice se orientau tot mai ferm spre alianţa cu puterile Antantei. Partidul Liberal, cu puţine excepţii, a rămas unit în jurul guvernului. În sînul Partidului Conservator, divergenţele dintre Al. Marghiloman şi N. Filipescu, accentuate de chestiunea atitudinii faţă de război, au dus la ruptură. La congresul din mai 1915, partidul s-a scindat în două: o parte a rămas alături de Marghiloman şi s-a menţinut pe aceeaşi linie de păstrare a neutralităţii; cealaltă grupare, sub şefia lui N. Filipescu, s-a constituit în partid separat — tot cu titulatura de conservator — fiind unul din principalii susţinători ai participării la război alături de Antantă. În înţelegere cu conservatorii democraţi ai lui Take Ionescu, la 18 septembrie 1915, partidul lui N. Filipescu a pus bazele Federaţiei Unioniste, căreia i s-au raliat şi alte personalităţi politice cu orientare antantofilă. Noul organism a iniţiat mari acţiuni politice şi a dirijat o campanie susţinută pentru realizarea idealului naţional.

Mişcarea muncitorească şi socialistă, condamnînd cu vehemenţă caracterul imperialist al primului război mondial, s-a pronunţat constant pentru menţinerea neutralităţii. Situîndu-se pe o astfel de poziţie, socialiştii nu pierdeau nici o clipă din vedere necesitatea obiectivă a realizării unităţii naţionale. Ei se declarau pentru o politică externă care să ferească poporul de urgiile războiului. O eventuală angajare a ţării în disputa dintre cele două mari grupări imperialiste — arătau socialiştii români — putea duce la pierderea „neatîrnării chiar a României libere". În acelaşi timp, după cum arăta Ottoi Călin — unul dintre conducătorii P.S.D.R. — în faţa unei ameninţări externe a independenţei patriei, datoria oricărui socialist „este şi va fi de a lupta pentru apărarea ţării".

Cu începutul verii 1916, evenimentele de pe front şi îndeosebi cele din vecinătatea României s-au precipitat. Ele au determinat o intensificare a acţiunii forţelor politice antantofile. La 5, 19 iunie şi 3 iulie, Federaţia Unionistă a ţinut mari întruniri publice, urmate de demonstraţii de stradă, reclamînd intrarea în acţiune. „Acum, la marea răscruce a istoriei poporului român, problema Transilvaniei şi a Bucovinei, aflate sub dominaţia monarhiei dualiste austro-ungare, se situa în centrul interesului public, făcea parte din domeniul revendicărilor de prim ordin pe care guvernul român le formulase în numele principiului naţionalităţilor"[3].

---

[1] Vezi Magazin istoric, nr. 1/1976.

[2] Vezi C. Nuţu: **România în anii neutralităţii. 1914-1916.** Bucureşti, 1972, p. 257.

[3] **Caracterul participării României la primul război mondial,** Bucureşti, 1973, p. 32.

Pe acest fond al situației politice interne au acționat factorii conjuncturii internaționale. În vara anului 1916, puterile Antantei — a căror situație militară se agravase — au cerut României să li se alăture „acum ori niciodată"[1]. Primind garanția formală colectivă a respectării cererilor sale exprese, guvernul român a semnat, în atari condiții, actele care angajau țara în război. Consiliul de Coroană reunit în ziua de 27 august 1916 la Cotroceni[2] a sancționat tratativele cabinetului I. I. C. Brătianu și rezultatele lor. Ca și în 1914, toate forțele politice ale țării s-au regăsit unite și solidare în jurul comandamentelor naționale majore. Partidul Social-Democrat din România, care de-a lungul anilor de neutralitate militase cu toată consecvența împotriva războiului imperialist, nu a confundat niciodată caracterul conflagrației dezlănțuite de marile puteri cu dreptul sacru al poporului român de a-și împlini visul secular al unității. Cînd armatele române au trecut Carpații, pentru a elibera Transilvania, Comitetul Executiv și P.S.D.R. s-au situat pe poziția sprijinirii acțiunii drepte a factorilor responsabili ai țării. Socialiștii români s-au aflat, mai apoi, în primele rînduri ale luptătorilor pentru apărarea țării împotriva trupelor cotropitoare ale Puterilor Centrale. Toate acestea exprimau înțelegerea superioară a legăturii organice dintre idealurile naționale și cele proletare[3].

Intrarea României în război, în august 1916, a fost urmarea conlucrării unui întreg complex de factori. Hotărîtoare a fost, însă, voința unanimă a poporului român de a împlini o necesitate obiectivă a evoluției sale istorice: unitatea național-statală. Iată de ce, după cum preciza tovarășul Nicolae Ceaușescu „alcătuirea statului românesc național unitar nu este deci un dar, rezultatul unor conferințe internaționale, ci rodul luptei neobosite duse de cele mai înaintate forțe ale societății, de masele largi populare pentru unire, produsul legic al dezvoltării istorice sociale și naționale, a poporului român"[4].

În declarația de război făcută numai Austro-Ungariei — subliniindu-se în acest fel caracterul drept al războiului pe care România avea să-l ducă — guvernul român își motiva în acest fel poziția: „În cursul unei perioade de mai bine de 30 de ani, românii din monarhie nu numai că n-au văzut niciodată introducîndu-se vreo reformă de natură a le da cel puțin o speranță de satisfacție, dar, din contră, au fost tratați ca o rasă inferioară și condamnați să sufere apăsarea unui element străin, care nu constituie decît o minoritate în mijlocul naționalităților deosebite din care se compune statul austro-ungar. Toate nedreptățile pe care frații noștri erau, astfel, siliți să le îndure au întreținut o stare neîntreruptă de ură [...]. România, împinsă de dorința de a contribui să se grăbească sfîrșitul conflictului și, sub imperiul necesității de a-și salva interesele de rasă, se vede nevoită a intra în luptă alături de aceia care pot să-i asigure înfăptuirea unității sale naționale"[5].

Indiferent de calea aleasă sau impusă de împrejurările istorice respective, scopul participării României la război a fost în conformitate cu năzuințele de veacuri ale poporului nostru și a servit dezvoltării sale pe calea progresului.

„Desigur — arăta tovarășul Nicolae Ceaușescu — se poate pune azi întrebarea dacă aceasta era calea cea mai indicată pentru înfăptuirea țelurilor legitime ale poporului român, dacă n-ar fi fost mai bine ca România să evite de a intra într-un război care, după cum știți, a îndoliat sute de mii de familii și a atras după sine un lung cortegiu de suferințe și distrugeri. Evoluția evenimentelor a fost însă aceea pe care o știm, și noi trebuie să judecăm faptele așa cum au fost, analizînd în mod obiectiv contextul lor istoric, consecințele pe care le-au generat, străduindu-ne să le dăm interpretarea cea mai justă"[6].

O serie de detalii interesante, despre momentele părăsirii neutralității și intrării țării în război, starea de spirit a principalelor forțe politice, tratativele purtate de guvernul român în perioada premergătoare încheierii tratatului cu Antanta sînt redate în cele cîteva fragmente din notele lui I.G. Duca, în acea vreme ministru al Cultelor și Instrucțiunii Publice, pe care le publicăm în continuare. Relatarea, în afara informației istorice propriu-zise — care, datorită prezenței autorului în guvernul și conducerea liberală, ne introduce în însuși laboratorul decizional — capătă de multe ori aspectul mărturiei dramatice a participantului nemijlocit la evenimente, exprimînd viziunea sa asupra acelor momente hotărîtoare pentru viitorul stat național unitar român.

În redarea acestor însemnări, s-au efectuat aceleași operațiuni tehnice ca și la fragmentele precedente.

Titlul și subtitlurile aparțin redacției.

Ion BULEI,
Marian ȘTEFAN

O condiție sine qua non

Întrucît, la drept vorbind, noi nu considerasem niciodată intrarea noastră concomitent cu Italia ca o condiție **sine qua non** a intervenției noastre, Brătianu s-a consolat, de altminteri repede, de atitudinea Italiei față de noi. Pe de altă parte, nu trebuie să uităm că la 10 mai [stil vechi], cînd Italia a declarat război, lucrurile nu mergeau bine pe frontul rusesc, pe frontul care ne interesa pe noi mai deaproape, așa încît aveam motive să considerăm procedarea Italiei față de România mai mult ca o fericită providență decît ca o calamitate națională.

Oricum ar fi, rămas singur, Brătianu a trebuit să caute să obție singur de la Aliați recunoașterea revendicărilor noastre teritoriale. Din aceasta, Brătianu, și noi toți, făceam o condiție **sine qua non** a intrării noastre în acțiune [...]. Prin urmare, întîi de toate, recunoașterea formală și sub garanția tuturor Aliaților, a revendicărilor noastre naționale. Aceasta era prima noastră condițiune, fără primirea ei nici nu putea fi vorba de intervenția României.

Al doilea punct era recunoașterea de către Aliați a tuturor revendicărilor noastre naționale [...]. Victoria Antantei părîndu-ne sigură nu putea fi vorba decît de lichidarea Austro-Ungariei. Dar dacă monarhia Habsburgilor trebuia să se descompuie nu înțelegeam cum ar fi fost cu putință ca România să nu profite de acest prilej unic spre a revendica toate, absolut toate teritoriile românești din acea împărăție. Din războiul

---

[1] Vezi amănunte și în **România și Franța la începutul sec. XX, 1900-1916,** Cluj-Napoca, 1975, și în **Contribuții privind relațiile româno-franceze în perioada neutralității (I, II),** în **Analele Universității București,** 1969 și 1975.

[2] Vezi **Magazin istoric,** nr. 6/1973.

[3] În legătură cu poziția socialiștilor față de intrarea României în război, vezi **Anale de istorie,** nr. 3/1973 și 5/1975.

[4] Nicolae Ceaușescu: **Expunerea prezentată la Congresul educației politice și al culturii socialiste,** Editura Politică, București, 1976, p. 18.

[5] Referindu-se la redactarea declarației de război, Duca nota: „Cu Porumbaru și cu Diamandy, Brătianu redactă declarația de război, pe care Mavrocordatul [ministrul român la Viena] trebuia s-o înmîne guvernului austro-ungar în momentul însuși în care la București trebuia să sune goarna mobilizării. Documentul e o expunere a revendicărilor noastre naționale, formulată cu hotărîre și scrisă cu toată măsura și demnitatea cerută de protocolul internațional [...]. De mult jucam în partid rolul de redactor oficial. De ani de zile, toate mesagiile, toate manifestările trebuiam eu să le redactez. Mie îmi reveni, deci, în chip fatal sarcina de a pregăti diferite proclamațiuni, reclamate de declararea războiului pentru unitatea națională. Am redactat astfel patru proclamațiuni. Proclamația regelui către națiune, proclamația regelui către armată, proclamația Ministerului de Instrucțiune către cler și către școli. Pe cele două dintîi, Brătianu le-a corectat; pînă nu schimba ceva nu se lăsa. Era o manie a lui; la urma urmelor, o manie inofensivă. Și le-a arătat regelui. Regele a admis neschimbată pe cea către națiune. Cea către armată nu i-a plăcut, a redactat alta și nu mă sfiesc să spun că a fost mai bună decît textul meu. În plicuri închise, aceste documente au așteptat deci în sertarele biroului meu mai multe zile pînă să vie ceasul în care ele să pătrundă în toate unghiurile țării vestitoare ale hotărîrii luate de statul român și de regele el".

[6] Nicolae Ceaușescu: **România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate,** vol. 2, București, 1968, pp. 467-468.

acesta avea să iasă, pentru o întreagă perioadă istorică, harta nouă a Europei. Ce ar fi spus țara, ce ar fi spus generațiile viitoare dacă guvernul răspunzător în acea clipă de destinele neamului românesc n-ar fi cerut, n-ar fi luptat, n-ar fi făcut tot ceea ce era omenește posibil ca să asigure contopirea cu patria mumă a tuturor părților românești din imperiul lui Franz Joseph. Ce scuză am fi putut invoca, ce justificare am fi putut prezenta în fața istoriei? Integralitatea revendicărilor noastre era, deci, al doilea punct, tot atît de esențial ca și recunoașterea printr-un tratat a revendicărilor înseși.

În al treilea rînd, ceeam Aliaților garanții militare, să lămurească situația cu Bulgaria. Război pe două fronturi nu puteam face. Era peste puterile noastre. Ca să înaintăm în Transilvania trebuia să fim asigurați că nu ne vor ataca pe la spate.

În sfîrșit, ultimul punct, armamentul și munițiile. Fără dobîndirea acestor patru condițiuni consideram imposibilă intervențiunea noastră.

Aceste patru condițiuni trebuiau însă să fie primite de Antantă. Brătianu cheamă la București pe [I.] Mișu[1] și pe [C.] Diamandy[2], spre a le da cuvenitele instrucțiuni. Pe de o parte trata el aci cu reprezentanții Antantei, pe de alta reprezentanții noștri stăruiau la Londra și la Petrograd. Pe [I.] Lahovary[3] nu-l chemă. Făcea mai mult pe francezul decît pe românul. Fusese silit să-i mai facă de cîteva ori observații. Nu avea nici o încredere în el și, de altfel, avînd în vedere atmosfera de la Paris, foarte favorabilă nouă, tratativele în București cu Blondel[4] erau suficiente [...].

La început, tratativele păreau a merge bine. Îmi aduc aminte că înainte de Paști am avut un Consiliu de miniștri la Ministerul de Interne. Brătianu ne-a expus cu de-amănuntul situația externă. Era optimist, vesel și a conchis că după multe probabilități pe la mijlocul sau pe la sfîrșitul lui mai vom intra în acțiune. Singura oară în timpul neutralității cînd l-am auzit pe Brătianu fixînd o dată, fie ca oricît de aproximativă. În urmă, însă, a mers mai greu. Aliații, îndeosebi rușii, se lăsau greu [...][5].

Ca să fim drepți, se cuvine să spunem că dacă tratativele nu mergeau mai repede era și fiindcă veștile de pe front nu prea erau de natură a ne povățui să ne grăbim. Pe frontul din Franța, în locul succeselor fulgerătoare de care ni se vorbise tot timpul, era stagnațiune. Cîteva atacuri franceze repede oprite în loc de germani. Armata engleză se organiza încet. Numeroase înrolări voluntare, dar față de formidabila organizare germană, vădit numai paliative. Pe frontul rusesc, succesele Germaniei luau proporții îngrijorătoare. Mackensen[6] spărsese frontul la Dunavetz, după un bombardament de artilerie grea care depășea tot ce se văzuse pînă atunci; trupele lui înaintau. Rușii mereu asigurau că nu e nimic, că în cîteva zile situația va fi restabilită, dar deocamdată Galiția era aproape evacuată. Lembergul reocupat și trupele lui Hindenburg[7] înaintau în Polonia. Pe de altă parte, la Gallipoli[8] lucrurile mergeau rău de tot, asalturile engleze la porțile Strîmtorilor nu dădeau nici un rezultat, mii și mii de oameni piereau încercînd zadarnic să sfărîme zidul apărat de slabe contingente otomane conduse de ofițeri germani. Toată floarea aristocrației engleze își găsise o moarte glorioasă sub stîncile Dardanelelor. Acum și bolile începeau să decimeze trupele engleze. La Londra, opinia publică murmura. Lord Kitchener[9] era învinuit că organizase rău toată expediția. Se zicea că planul de atac era stupid, că nu putea duce la nici un rezultat. În Camera Comunelor situația lui Winston Churchill, promotorul acțiunii de la Gallipoli, era serios zdruncinată. În Serbia, austriacii nu mai înaintau, dar nici sîrbii nu luau ofensiva; și mai grav, erau în imposibilitate să treacă de la o eroică defensivă la o ofensivă care, totuși, ar fi fost în acel moment atît de folositoare Aliaților. Numai intrarea în acțiune a Italiei în primele zile ale lunii mai reprezenta în acest tablou întunecos o rază de speranță. Dar repede s-a putut vedea că munții Tiroluiui și ai Trentinului le înlesnesc austriacilor să oprească invazia țării lor. Era acesta momentul oportun ca să intrăm, ca să ne grăbim de a intra? Pentru oricine privea cu sînge rece desfășurarea evenimentelor, desigur că nu.

Brătianu insista deci asupra condițiunilor sale, Aliații refuzau să i le încuviințeze și lucrurile se opreau în loc [...].

23 mai 1915: trupe italiene forțează granița cu Austro-Ungaria

Într-adevăr, de îndată ce a început primăvara [1915], înainte chiar de a se fi deschis Camerele, opoziția a reînceput a se agita. Scopul ei era să silească pe Brătianu să intre neapărat în acțiune. În martie, aprilie, mai și iunie a fost un lanț neîntrerupt de întruniri [...]. Dar toată campania aceasta, deși zgomotoasă, era anemică, părea urmărită de o fatalitate care o împiedica să ia proporțiile visate de inițiatorii ei.

În primele săptămîni ale anului, în manifestațiunile ei se resimțea convingerea pe care șefii opoziției intervenționiste o aveau, că Brătianu tratează cu Aliații și deci că vom intra în acțiune. Manifestațiunile Actiunii Naționale nu puteau, în asemenea condiții, să aibă avîntul pe care l-ar fi dat conștiința că guvernul a hotărît să urmeze o politică de neutralitate pînă la capăt sau o politică de colaborare cu Germania [...]. Bunul simț al majorității nu sărea așa de ușor de la o extremitate la cealaltă, se mulțumea însă să constate că întorsătura luată de evenimente ne impunea multă băgare de seamă în luarea unei hotăriri, liniște și răbdare [...].

În fine, în primele zile ale lui iunie se urmară tratative între filipescani și takiști în vederea unei strînse colaborări. Întrucît nimic nu-i mai despărțea, ba, dimpotrivă, reușita politicii cerea mai mult o concentrare a forțelor decît o fracționare a dife-

---

[1] Ministrul român la Londra — **n.r.**

[2] Ministrul român la Petrograd — **n.r.**

[3] Ministrul român la Paris — **n.r.**

[4] Ministrul Franței la București — **n.r.**

[5] Reamintim că la 1 octombrie 1914 s-a încheiat o convenție secretă ruso-română („Acordul Sazonov-Diamandy"); în schimbul neutralității binevoitoare a României, Rusia se angaja să garanteze și să apere integritatea teritorială a României și recunoașterea drepturilor acesteia asupra teritoriilor din Austro-Ungaria locuite de români — **n.r.**

[6] August von Mackensen (1849-1945), feldmareșal, comandantul trupelor austro-germane în Galiția și Serbia (1915), apoi al forțelor germano-bulgaro-turce care au atacat România dinspre sud (1916); a condus ofensiva de la Mărășești, înfrîntă de armata română (august 1917) — **n.r.**

[7] Vezi **Magazin istoric**, nr. 7/1976.

[8] Între 25 aprilie și 9 mai 1915, anglo-francezii au debarcat un corp expediționar în Peninsula Gallipoli; a urmat o ofensivă reușită, dar cu pierderi mari pentru franco-englezi — **n.r.**

[9] Horatio Herbert, conte de Kitchener (1850-1916), feldmareșal și om politic englez, ministru de Război (1914-1916) — **n.r.**

ritelor organizații provinciale — logic ar fi fost ca ei să fuzioneze într-un singur și puternic partid. Pretenția lui Take Ionescu și a lui Filipescu de a fi șefii unui atare organism politic împiedica însă ceea ce bunul simț reclama. S-a recurs deci la o altă soluție. Alianța în politica internă și externă, dar fiecare cu armata lui deosebită. La 12 iunie, acordul se încheie oficial între Take Ionescu, Nicu Filipescu și Iancu Lahovary. Era în sîmbure înjghebarea care mai în urmă trebuia să poarte numele de Federația Unionistă. Prezența în triumvirat a lui Iancu Lahovary era binevenită; un om liniștit, un spirit împăciuitor nu era niciodată de prisos acolo unde se găsea Filipescu. De altfel, în genere, nouă, șefia lui Iancu Lahovary ne convenea. Ne era mai plăcut să tratăm cu el decît cu un impulsiv ca Filipescu [...].

Iluziile noastre au fost de scurtă durată. În dimineața de 14 iunie, subit, Iancu Lahovary a încetat din viață. Atinsese vîrsta de 70 ani, arterele lui erau în proastă stare, emoțiunile ultimelor săptămîni l-au doborît. Era un om de treabă, fără strălucirea fraților săi, fără talent, fără inteligență, însă chibzuit, foarte muncitor, foarte învățat, foarte cinstit. Dispărînd el, șefia lui Filipescu, cu toate neajunsurile ei, devenea inevitabilă. La 18 iunie, îndată după înmormîntarea sărmanului Iancu Lahovary, comitetul a și consacrat pe Nicu Filipescu șef al Partidului Conservator [...].

Evenimentele se precipită

Pe la sfîrșitul lui mai 1916 sosesc deodată telegrame anunțînd o puternică ofensivă rusească în vecinătatea noastră. În cîteva zile, armatele comandate de generalul Brussilov[1] înaintează cu repeziciune surprinzătoare. În fața lor, frontul austriac se prăbușește, cum se prăbușise la Lemberg în 1914. Zeci de mii de prizonieri și o pradă de război neînchipuită [...]. Eram tocmai în inspecție la Botoșani și Dorohoi cînd am primit vestea succeselor rușilor. Dintr-odată, am avut intuiția că evenimentele se precipită și că intrarea noastră în acțiune devine fatală. Nici n-am apucat bine să mă întorc în București și m-am găsit în fața prologului crizei care avea să se isprăvească la 14 august prin declarația noastră de război.

Într-adevăr, la 28 mai, autoritățile noastre s-au pomenit cu trupele rusești care luptau peste Prut bombardînd Mamornița. Cîteva ceasuri în urmă, sotnii de cazaci ocupară tîrgușorul și fără a voi să ție seamă de protestări [au] străbătut tot colțul

[1] Aleksei Alekseevici Brussilov (1853-1926), general rus; a condus marea ofensivă rusă din vara anului 1916, care a străpuns frontul austro-german la Luțk; în 1920 a intrat în armata roșie — **n.r.**

Atac la baionetă inițiat de trupele engleze în timpul ofensivei de pe Somme (1 iulie-18 noiembrie 1916)

nord-vestic al județului Dorohoi, pătrunzînd pe acolo în Bucovina.

Ce să fi fost? O simplă greșeală a unor detașamente locale, dornice să găsească mai ușor un inamic în plină retragere? Dar atunci de ce nu țin seamă de protestări, de ce trag asupra grănicerilor noștri, de ce de două zile nu-și vin în fire? De doi ani luptau în punctul acela, trebuiau să-l cunoască cu de-amănuntul. De ce păstraseră necontenit o atitudine corectă, de ce tocmai acum călcau în chip atît de neașteptat și flagrant toate legile dreptului internațional? [...] Oare nu ne aflam în prezența unei tentative voite de violare a neutralității noastre cu scop de a obliga pe austro-germani la aceeași atitudine și de a ne forța mîna, transformînd teritoriul nostru într-un cîmp de bătaie? [...].

Toate presupunerile erau îngăduite. Duminică, 29 mai, Brătianu ne convocă devreme; de la miezul nopții fusese sculat și căuta să cunoască amănuntele incidentului. Am examinat situația; Brătianu, foarte îngrijorat, dar foarte stăpîn pe el, dicta generalului Iliescu[2] o serie de dispoziții asupra cărora căzuserăm cu toții de acord. Un general român să fie trimis înaintea rușilor, să le ceară lămuriri și să le notifice hotărîrea noastră de a părăsi [ei, rușii] pămîntul României imediat. În dosul lui, la o distanță lungă, să fie trupe care în caz de refuz să poată interveni.

Brătianu voia, si avea dreptate, să se pună pe terenul că e în fața unei greșeli și să facă tot posibilul pentru a evita, dacă se poate, o ciocnire sîngeroasă cu rușii. Am convenit

[2] Șef-adjunct al Statului major al armatei române — **n.r.**

să așteptăm desfășurarea evenimentelor, dar, pentru orice eventualitate, să rechemăm pe rege care făcea o excursie pe Dunăre. Poklewski, întrebat, se arătă mirat de cele petrecute la Mamornița. Spunea că e convins că nu e decît o eroare, dar în sfîrșit că nu poate afirma nimic pînă nu va cere deslușiri guvernului său. Czernin se prezintă și el ca să protesteze. Ironic, sugera că acestea sînt procedeele prin care Rusia urmărește ieșirea noastră din neutralitate [...].

A doua zi, misterul incidentului începu să se împrăștie. Rușii, întrebați de emisarii noștri, făcură declarații liniștitoare. În sfîrșit, peste cîteva zile, totul se isprăvi cu bine. Rușii ne asigurară oficial că n-au avut nici o intenție să încalce teritoriul nostru, că vina e a unor cazaci care își vor lua pedeapsa. De o parte și de cealaltă se numiră comisiuni pentru stabilirea răspunderilor și plata daunelor materiale pe care rușii recunoșteau că ni le datoresc [...]. Peste cîteva zile trupele rusești ocupară din nou Cernăuții și în mai puțin de două săptămîni Bucovina întreagă era iarăși sub dominațiunea rușilor.

O chestie — o chestie chinuitoare — se punea acum pentru noi. Nu cumva venise momentul favorabil? Nu cumva, rușii înaintînd și amenințînd să pătrundă în Ungaria, eram expuși să compromitem toată situația țării dacă nu intram în acțiune? [...]. Aliații nu puteau să piardă un asemenea prilej. Din toate părțile deodată porniră la asalt. Inițiativa o luă Franța. De cîtva timp deja, Quai d'Orsai[3] era hipnotizat de ideea de a atrage România în război. Pe de altă parte și frontul francez inspira cercurilor oficiale din Paris îngrijorare. Presiunea germană de la Verdun nu mai înceta. Pe Somme[4], armatele franceze-engleze încercau o serie de ofensive în care se puneau mari speranțe. Rezultatele erau însă aproape nule. O diversiune pe orice alt punct al frontului devenea aproape indispensabilă. Englezii se mulțumeau să urmeze pe francezi, iar rușii împărtășeau de astă dată, în totul punctul de vedere al aliaților lor.

Miniștrii Antantei începeau, deci, cu hotărîre presiunile asupra lui Brătianu. Brătianu însă șovăia. Netăgăduit, momentul i se părea mai oportun decît altă dată, dar pericolele situației i se păreau încă mari. Pe orizont erau multe puncte negre care aveau nevoie să fie bine lămurite. Erau, într-adevăr, rușii hotăriți să continue ofensiva? Care erau, pe frontul occidental, intențiile Aliaților? Se simțeau ei în măsură să întreprindă o acțiune mai puternică? Ce se pregătea la Salonic?[5] Se proiectau serios lupte care să concentreze în acea direcție toate forțele bulgarilor? Cît timp toate aceste puncte nu erau limpezite, nu se putea rosti. Negocierile luară o întorsătură tot mai precisă, tot mai strînsă. Brătianu punea următoarele condițiuni pentru participarea noastră în război:

1. Recunoașterea revendicărilor teritoriale ale României asupra Transilvaniei, Bucovinei și Banatului, așa cum de altfel Aliații ni le și încuviin-

[3] Nume sub care se înțelege Ministerul de Externe al Franței (după numele cheiului Senei, pe care se află sediul acestuia) — **n.r.**

[4] Vezi **Magazin istoric**, nr. 8/1973.

[5] În octombrie 1915, un corp expediționar franco-englez a fost debarcat la Salonic; deschiderea acestui nou front fusese făcută cu scopul de a ajuta Serbia — **n.r.**

ţaseră la 1915[1], în ajunul intrării germanilor în Varşovia.

2. O ofensivă generală pe frontul rusesc, de care să se lege acţiunea militară a României; dacă toate fronturile vor rămînea nemişcate şi România va fi lăsată să lupte singură cu toate disponibilităţile ce se vor putea strînge de Puterile Centrale pe diferitele cîmpuri de luptă, intervenţia ei va fi o primejdie pentru dînsa şi de nici un folos pentru Antantă.

3. Armamente şi muniţiuni şi garanţia tranzitului lor din Rusia; pînă cînd cele dintîi transporturi nu vor fi pe Prut şi sosirea lor nu va fi organizată în aşa fel încît zilnic să primim cel puţin ...[2] vagoane nici vorbă nu poate fi de intervenţia noastră militară.

4. Un număr de 200 000 soldaţi ruşi care, împreună cu trupe de ale noastre, să poată apăra Dobrogea împotriva unui atac bulgar, noi nefiind sub nici un cuvînt în măsură să ducem lupta pe două fronturi deodată, nici să intrăm în război dacă cel puţin linia Rusciuk-Varna nu este apărată în aşa fel încît Bucureştii, aşezaţi la 70 km de Dunăre, să nu fie la discreţia inamicului.

5. O acţiune a Aliaţilor la Salonic care să imobilizeze spre sud toate unităţile bulgare.

[...] Totuşi Brătianu se mai frămînta. De acum, Franţa a trecut pe planul al doilea [...]. În asemenea condiţiuni, Rusia luă în mînă conducerea tratativelor. De altminteri era şi firesc să fie aşa. Intrînd în război, frontul nostru era să devie un front comun cu frontul rusesc, cu ei urmau să fie mai strînse legăturile noastre, şi de ea atîrna să ni se încuviinţeze principalele condiţiuni cărora le subordonaserăm posibilitatea participării noastre la războiul mondial. Ca să-şi dea şi mai bine seama de atmosfera ce domnea la Petrograd, Brătianu chemă pe Diamandy în al cărui simţ politic avea de mult încredere.

Pe la sfîrşitul lui iunie (25 iunie), Diamandy sosi; Sazonov şi împăratul îl însărcinaseră să stăruie la Brătianu ca să intrăm în acţiune. Brătianu ceruse mereu, spre a se hotărî, un moment oportun. Ei bine, nu se putea moment mai oportun decît acesta. Brussilov s-a oprit, dar numai ca să răsufle. În curînd va începe o a doua ofensivă mai mare, mai puternică, mai uimitoare decît cea de la sfîrşitul lui mai. Armata austro-ungară de data aceasta nu va mai putea fi scăpată de germani, fiindcă prea e slăbită şi fiindcă englezii şi francezii pregătesc pe frontul occidental atacuri ce nu vor mai da trupelor Kaiserului răgazul să sară în ajutorul altora. România ar face o greşeală neiertată dacă ar lăsa pe ruşi să pătrundă singuri în Ungaria. Prieteneşte, ne sfătuiesc să nu mai stăm la gînduri, să profităm de nişte împrejurări neaşteptat de favorabile cu care, fără îndoială, altă dată nu ne vom mai întîlni [...].

Brătianu făcu un pas înainte spre hotărîre. Hotărît de tot nu era încă. Mai ales faţă de Aliaţi se arăta încă plin de reticenţe. Aliaţii voiau însă cu orice preţ să isprăvească cu noi. Văzînd însă că discuţiile tărăgănesc, se hotărîră să recurgă la mijloace extreme, spre a smulge în sfîrşit mult aşteptatul şi mult doritul consimţămînt al lui Brătianu. Pe la începutul lui iulie [1916], generalul Alexeev, şeful Marelui Stat Major rusesc, însărcină pe ataşatul militar rus din Bucureşti, pe colonelul Tatarinov, să comunice guvernului nostru că pregătesc o nouă ofensivă cu scopul de a pătrunde în cîmpiile ungare; că fac un ultim apel către România ca să intervină, că dacă nu vom interveni acum nu va mai fi altă dată nevoie de sprijinul nostru, că, în orice caz, ţine să ştim că Rusia nu va tolera sub nici un cuvînt ca armatele române să participe în Transilvania numai la un marş triumfal.

Acest ultimatum se sfîrşea cu cuvintele: „Trebuie să intraţi acum, ori niciodată". Ataşaţii militari ai Franţei şi ai Angliei se prezentară şi, în numele guvernelor lor, ne adresară acelaşi ultimatum. Pichon, ataşatul militar francez, comunică generalului Iliescu o telegramă din partea mareşalului Joffre cerînd să intervenim. Telegrama repeta formula lui Alexeev: „Acum, ori niciodată". Afară de aceasta, telegrama lui Joffre vorbea de ofensiva generală pe toate fronturile; fraza textuală era: „Certitudinea că ofensivele generale victorioase pe toate fronturile şi angajamentul Rusiei de a transporta fără întîrziere materialul de război trebuitor armatei române".

Ni se afirma, prin urmare, în mod solemn şi oficial de către învingătorul de la Marna[3] că Aliaţii au hotărît un atac concomitent şi general pe toate fronturile, că se pregătea oarecum scena decisivă şi finală a războiului mondial, şi că de aceea ni se adresează şi nouă un apel atît de stăruitor, şi că de aceea, dacă mai vrem să ne valorificăm drepturile asupra moştenirii Habsburgilor, trebuie să intervenim acum, ori niciodată. În realitate, toate acestea erau neadevăruri. Aliaţii nici prin gînd nu aveau să încerce o ofensivă generală pe toate fronturile. Mai mult ca oricînd erau convinşi că nu sînt în putinţă să sfîrşească războiul, că le mai trebuie cel puţin un an ca să doboare armatele germane încă în plină putere, dacă nu chiar în stare de vădită superioritate. Ba mai mult, departe de a fi în ajunul unei ofensive decisive, treceau printr-un moment deosebit de critic [...].

Împreună cu ameninţarea ultimatumului veniră de pretutindeni făgăduieli ademenitoare şi asigurări. Ruşii ne trimiteau vorbă: „Intraţi şi vă vom face tot ce ne cereţi"; mareşalul Joffre, prin Pichon, ne afirma că, după toate informaţiunile lor, situaţia diferitelor armate ale Puterilor Centrale e aşa încît le va fi cu neputinţă să mobilizeze în contra noastră zece divizii [...]. În asemenea condiţiuni ce puteam să mai facem? Ultimele ezitări ale lui Brătianu se stingeau treptat. La un moment dat, o întîmplare îl mai opri puţin în loc. O telegramă din Petrograd anunţa deodată demisia lui Sazonov şi înlocuirea lui printr-un anume Stürmer. Cine era acest necunoscut? Ce înţeles avea această neaşteptată plecare a lui Sazonov? Puteam oare să ne mai aşteptăm la aceeaşi atmosferă binevoitoare la Petrograd cu altcineva la Externe decît cu cel care fusese, încă dinaintea izbucnirii războiului mondial, iniţiatorul şi principalul povăduitor al unei alianţe ruso-române? [...] După cîteva zile, noul ministru de Externe al ţarului relua firul negocierilor de unde Sazonov îl lăsase; îl relua în acelaşi spirit şi cu aceeaşi bunăvoinţă aparentă. Nedumeririle lui Brătianu se împrăştiară deci şi ele. La o soluţie trebuia să se ajungă. Aliaţii îl somau [...].

4 august 1916, la orele 11

Am venit la el în acea zi călduroasă de vară. Se hotărîse; l-am găsit în camera nevestei sale; ferestrele spre grădină larg deschise. Adînc emoţionat, se plimba prin odaie în aşteptarea lui Poklewsky căruia trebuia să-i notifice oficial hotărîrea sa [...]. Cînd i se spuse că Poklewsky a venit, a făcut o supremă sforţare ca să-şi adune toate puterile şi ca să pornească spre biroul lui [...].

Dar hotărîrea odată luată, rămîneau de stabilit, în toate amănuntele lor, data şi condiţiunile intervenţiunei noastre. Brătianu ceru să încheie două convenţiuni cu Aliaţii. O convenţiune politică şi una militară. Convenţiunea politică avea drept scop să consfinţească alianţa noastră cu împătrita înţelegere şi să consemneze, printr-un act internaţional, sub iscălitura celor patru mari puteri — Franţa, Rusia, Anglia şi Italia — revendicările neamului românesc. Convenţiunea militară avea de scop să determine condiţiunile acţiunii noastre militare, să stabilească data, contingente, comandamente etc.

Brătianu punea, ca o condiţie prealabilă, ca aceste convenţiuni, chiar acea militară, să fie încheiate cu toţi Aliaţii [...].

Celelalte condiţiuni cărora Brătianu [le] subordona posibilitatea intervenţiunei noastre erau următoarele:

1. Ofensiva pe toate fronturile care i se anunţase şi la participarea căreia Aliaţii veniseră cu atîta stăruinţă să ne invite.

2. Ofensiva pe frontul rusesc avînd ca obiectiv Cîmpia ungară.

3. O ofensivă a armatei lui Sarrail[4] la Salonic.

4. 200 000 ruşi în Dobrogea care să ne ajute a ne apăra împotriva bulgarilor.

5. Sosirea neîntîrziată a muniţiunilor şi armamentelor prin Rusia.

6. Aliaţii să ne asigure, prin împrumuturi, sumele trebuincioase războiului.

7. Comanda regelui României chiar asupra contingentelor ruseşti ce vor lupta pe teritoriul românesc.

Pe aceste baze, tratativele începură. Convenţia politică a mers uşor. Aliaţii n-au mai reînceput discuţia asupra revendicărilor noastre [...].

Dar la convenţia militară discuţia a fost lungă şi anevoioasă. De ofensiva generală n-au încetat de a vorbi, dar au menţionat-o în tratat numai sub o formă [evazivă].

Ofensiva rusească au făgăduit-o formal; fără nici o stăruinţă deosebită din partea noastră, au declarat că de îndată ce se va decreta mobilizarea noastră vor porni o mare ofensivă, avînd drept obiectiv Cîmpia ungurească. De asemenea, au dat toate făgăduielile şi toate asigurările

(Continuare în p. 61)

---

[1] La sfîrşitul lui iulie şi începutul lui august, ca urmare a situaţiei grele de pe fronturi şi sub presiunea Angliei şi Franţei, guvernul ţarist a consimţit să satisfacă revendicările României, urmînd ca acestea să fie consfinţite printr-o convenţie politică — **n.r.**

[2] Conform cu originalul; în principiu, se stabilise ca zilnic să primim circa 300 tone muniţii — **n.r.**

[3] Vezi **Magazin istoric**, nr. 9/1975.

[4] Maurice Sarrail, general francez, comandantul corpului expediţionar debarcat la Salonic — **n.r.**

ALEXANDRIA

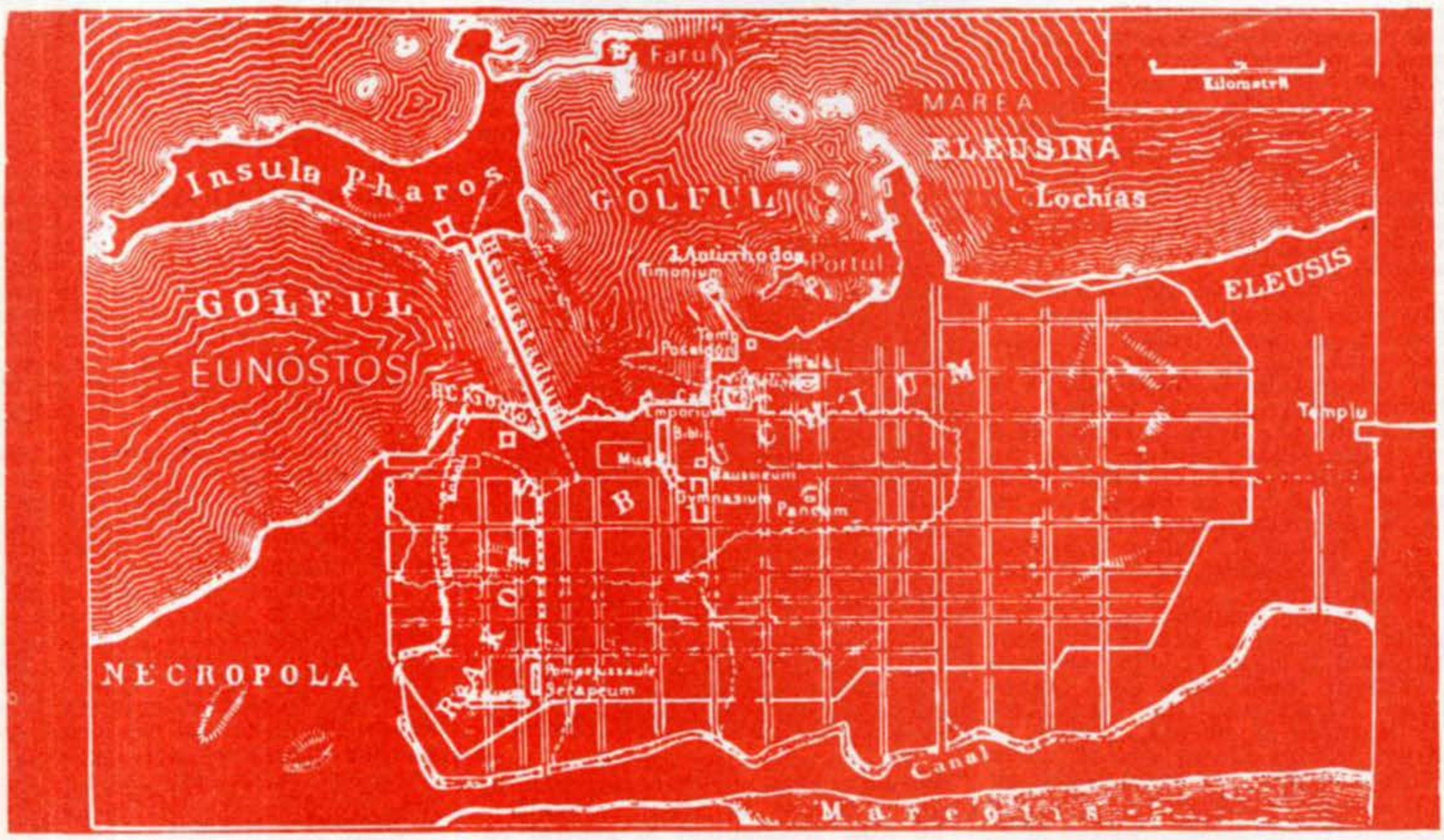

Metropola dintre două mări

EMILIA TOMESCU

Întemeiată în secolul IV î.e.n. de către Alexandru Macedon, dezvoltîndu-se în perioada de maximă strălucire a epocii elenistice, ca expresie a prosperării economice a părţii răsăritene a bazinului Mării Mediterane, oraşul Alexandria[1] a fost punctul de întîlnire a drumurilor comerciale ale acelei vremi şi animatorul curentelor culturale în această parte a lumii.

„[...] Se spune că Alexandru, punînd stăpînire pe Egipt, voia să întemeieze acolo o mare cetate grecească, cu multă lume, care să-i poarte numele, ba chiar că ar fi început să măsoare şi să înconjure un loc care, după părerea arhitecţilor, era atît de întins, cum nu mai fusese altădată pentru vreo altă cetate [...]. A poruncit [arhitecţilor] să tragă dîre, închipuind zidurile cetăţii, potrivit cu locul. Luînd făină, au tras în cîmpia cu pămînt negru o jumătate de cerc din centrul căruia porneau spre margine drumuri drepte, restrîngîndu-şi mărimea ca franjurile unei hlamide. [Alexandru] a poruncit arhitecţilor să se aştearnă pe lucru".

Astfel relatează Plutarh, în **Vieţi paralele,** fondarea oraşului Alexandria în anul 332-331 î.e.n.

Cerînd părerea arhitecţilor şi inginerilor săi, vizitînd el însuşi locul şi grăbind desfăşurarea lucrărilor, regele macedonean a manifestat şi în această acţiune entuziasmul caracteristic faptelor sale. Nici ţărmul lipsit de promontorii, cu un sol pietros, salin, puţin propice vegetaţiei, nici lipsa aproape totală a apei potabile şi nici distanţa apreciabilă de Nil n-au fost în măsură să-l abată de la ideea întemeierii, acolo, a unui oraş care să rivalizeze cu Tyrul fenician sau cu Memfis, vechea capitală a faraonilor egipteni.

Hlamida macedoneană

Locul ales pentru construirea oraşului era o limbă de pămînt cuprinsă între Marea Mediterană şi Lacul Mareotis (Mariut). Dimensiunile acestui teritoriu — după geograful Strabon — ar fi fost de 7-8 stadii (cca. 1,5 kilometri) pe latura îngustă şi 30 stadii (aproximativ 5,5 kilometri) pe latura lungă. Pe acest petec de pămînt se găsea mica localitate Rakotis, punct de garnizoană în epoca faraonilor. Oraşul avea să fie situat „între două mări", cum spune Strabon (Marea Mediterană la nord, Lacul Mareotis la sud). „În tot Egiptul — notează acelaşi geograf — acesta este singurul loc potrivit atît pentru comerţul pe mare, datorită excelentului său port, cît

[1] În imagine, planul oraşului antic (reconstituire).

și pentru comerțul pe uscat, deoarece totul se transportă foarte ușor pe apă și se adună într-un punct care reprezintă cea mai mare piață din lume".

Obstacolul principal, lipsa apei potabile, a fost înlăturat datorită înțelepciunii și ingeniozității constructorilor. Alimentarea cu apă se făcea exclusiv din Lacul Mareotis, printr-un sistem de rezervoare, ceea ce a necesitat o imensă cantitate de muncă pentru săparea canalelor, instalarea conductelor și acoperirea lor. Dintre toate vestigiile celebrului oraș, cea mai impresionantă privelişte o oferă azi acest uriaș păienjeniș de canale și rezervoare. Primele săpături arheologice sistematice, întreprinse de Mahmud el-Falaki, începînd cu anul 1865, au scos la suprafață aproximativ 700 astfel de rezervoare remarcabile prin capacitatea, eleganța și soliditatea lor. Consolidate de romani, 620 dintre ele mai funcționau încă la începutul sec. XIX. Alături de marile rezervoare existau altele particulare, plasate la subsolul caselor respective și comunicînd, prin multiple derivații, cu principalele brațe ale marelui canal care pornea din Lacul Mareotis și se termina în portul Kibotos.

Arhitectul lui Alexandru a fost Deinocrates din Rhodos, orașul fiind ridicat după planurile și sub îndrumarea lui. Dispoziția străzilor (sondajele arheologice au reperat șapte străzi longitudinale și 15 străzi transversale) dădea Alexandriei o configurație specială, pe care Plutarh a comparat-o cu o „hlamidă macedoneană". În urbanistica Alexandriei — și în aceasta constă originalitatea așezării — s-a îmbinat concepția rigidă, strict geometrică a planurilor de construcție grecești cu tendința spre grandios și monumental, specifică tradițiilor locale, orientale.

În această structură, cu străzi largi, astfel încît carele și caii să circule în voie, se desemnau două axe, care alcătuiau cele două direcții principale de circulație. În punctul lor de intersecție, plasat în centrul orașului, cele două artere formau o vastă piață publică, agora. Dimensiunile foarte mari ale uneia dintre artere, Calea Canopică (7,5 km lungime și 35 m lățime), se explică prin importanța ei pentru desfășurarea cortegiilor militare sau a fastuoaselor procesiuni legate de ceremonialul încoronării.

La moartea lui Alexandru Macedon (323 î.e.n.), succesiunea evenimentelor care au avut loc în diferitele regiuni ale lumii greco-orientale, ciocnirile vijelioase dintre urmașii monarhului (diadohi) au dus la prăbușirea vastului imperiu întemeiat de acesta și la apariția unei serii de state noi, mai stabile: regatele elenistice. Egiptul a revenit diadohului Ptolemeu Lagos, proclamat rege sub numele de Ptolemeu I Soter (323-285 î.e.n.). Om politic iscusit și organizator talentat, Ptolemeu I a întemeiat o nouă dinastie, care a domnit timp de aproape trei secole (pînă în anul 30 î.e.n.) și în timpul căreia ctitoria lui Alexandru, ridicată la rang de Capitală, a cunoscut toate vicisitudinile, dar și toată gloria monarhiei ptolemeice.

Capitala Egiptului ptolemeic

Înconjurată de ziduri masive a căror lungime era, după indicațiile lui Mahmud el-Falaki, de 15,8 kilometri, Alexandria, reședință a puterii supreme și centru administrativ, era formată din cinci cartiere — Nekropolis, Rakotis, Bruchium, Delta și Hipodromul. Dintre acestea, cel mai important era cartierul regal — Bruchium — ce ocupa un sfert, dacă nu chiar o treime, din întreaga suprafață a orașului. De la capul Lochias spre vest, de-a lungul țărmului, se desfășurau cele mai somptuoase edificii ale Alexandriei, începînd cu palatele regale ce stîrneau uimirea vizitatorilor, prin numărul apartamentelor pe care le cuprindeau și prin varietatea construcțiilor. Lîngă acest complex de palate era situat teatrul, în fața căruia se găsea insula Antirodos, cu un mic port și un impunător palat. În dreptul capului Posidium se afla un templu, ridicat de Ptolemeu I Soter în cinstea zeului Poseidon. Generalul roman Antoniu, în timpul șederii sale în Egipt (sec. I î.e.n.) a adăugat capului Posidium un mal artificial, prelungindu-l astfel pînă în mijlocul marelui port. La extremitatea lui și-a construit o vilă somptuoasă, dorind să trăiască aici departe de viața publică.

Între templul lui Poseidon și agora se găsea Caesareumul, al cărui amplasament a fost astăzi identificat. Construcția lui a fost inițiată de regina Cleopatra, în onoarea lui Antoniu, și continuată de August, care a consacrat templul cultului imperial. În fața lui se găseau două obeliscuri provenite din orașul Heliopolis și denumite „acele Cleopatrei", iar în jurul lui se ridicau numeroase alte temple și sanctuare, închinate unor zeități ca Hermes, Hefaistos, Mithra, Isis ș.a.

Aproape de zidul de incintă al orașului se înălța Serapeumul, templul închinat zeului Serapis. El face parte dintre puținele clădiri care au rezistat rigorilor timpului, constituind astăzi una din atracțiile arheologice ale orașului. Amplasat pe o colină artificială, edificiul, în forma unui vast patrulater, era precedat de o scară monumentală cu 100 trepte, care duceau la o nu mai puțin impresionantă suită de 300 coloane. În centrul construcției se găsea templul propriu-zis, ce ocrotea statuia colosală a zeului Serapis, lucrată în metal și nestemate. Ochii, din pietre prețioase, străluceau în semiobscuritatea încăperii. Templul avea spre răsărit o fereastră dispusă în așa fel, încît prima rază de soare cădea pe buzele zeului. Totul era făcut din dorința de a impresiona, de a copleși prin fast și mister.

Serapeumul a funcționat și după cucerirea Egiptului ptolemeic de către romani (30 î.e.n.). Urmînd politica lui August, împărații romani au desfășurat la Alexandria o apreciabilă activitate edilitară legată de conservarea vechilor monumente sau de ridicarea altora noi (temple, forumuri, băi, palate). Hadrian, care vizitase de două ori orașul, a mărit Sera-

peumul, dăruindu-i statui ce există și astăzi în muzeul din Alexandria.

Activitatea clocotitoare a mulțimii din porturi și docuri, acostarea sutelor de vase din diferite colțuri ale pămîntului, descărcînd sau încărcînd cele mai felurite produse, era străjuită de marele far. Prin noutatea și îndrăzneala sa, această construcție a stîrnit admirația și interesul contemporanilor, fiind considerată, curînd după realizare, drept una din cele șapte minuni ale lumii[1]. A fost ridicat în vremea lui Ptolemeu II Filadelful (285-246 î.e.n.), după planurile arhitectului Sostratos din Cnidos, al cărui nume, după cum mărturisește Pliniu, a fost gravat pe far împreună cu inscripția: „Monumentul a fost consacrat de arhitectul Sostratos din Cnidos, fiul lui Dexiphan, zeilor salvatori pentru cei ce călătoresc pe mare".

Construcția era din marmură albă și se compunea din mai multe turnuri suprapuse în terase. Geograful arab Al-Edrisi (sec. XII) menționează existența a trei astfel de turnuri, pe o înălțime de aproximativ 180 metri. După o tradiție orală, neconfirmată de cercetările arheologice, farul era fixat de stîncile de sub apă prin intermediul unor mari blocuri de sticlă. Blocurile de piatră de la suprafață erau legate între ele prin plumb topit, în loc de mortar, procedeu care a asigurat farului o rezistență de-a lungul a aproape 1500 ani. Combustibilul destinat aprinderii focului în far era transportat în partea centrală a construcției cu ajutorul unor scripeți. În colțurile primei terase se aflau un triton de bronz, cu ajutorul căruia se anunța apropierea inamicului, un altul care indica punctul unde se găsea soarele, iar în latura ce dădea spre largul mării, faimoasa oglindă concavă, despre care se spune că avea o dublă proprietate: de a indica apariția la orizont a unui vas și de a incendia corăbiile inamice ce ar fi venit să atace Alexandria. Datorită oglinzii și înălțimii construcției, lumina era vizibilă — după mărturiile vremii — de la o distanță de aproximativ 180 kilometri. După Pliniu, construcția farului se pare că ar fi costat enorma sumă de 800 talanți.

Unde e mormîntul lui Alexandru?

În centrul metropolei se ridica Paneum, o colină artificială, înverzită, în vîrful căreia se ajungea pe o scară în spirală. De sus, călătorul avea la picioare întreaga panoramă a orașului. La poalele colinei, nu departe de punctul de intersecție al celor două mari artere se afla, probabil, monumentul funerar închinat lui Alexandru Macedon.

„Unde se găsește, spuneți-mi, mormîntul lui Alexandru?", întreba, la sfîrșitul sec. IV, patriarhul de Constantinopol Ioan Hrisostom. Astăzi, aceeași întrebare rămîne fără răspuns.

Destinul postum al lui Alexandru a fost tot atît de frămîntat ca și viața sa. Depus inițial în templul zeului Amon, corpul marelui comandant al antichității a fost transportat mai întîi la Memfis, în timpul lui Ptolemeu I Soter, și apoi la Alexandria, de către Ptolemeu II Filadelful. Acesta îi ridicase un monument impunător, în care urmau să fie depuși toți membrii dinastiei ptolemeice. Mai tîrziu — după autorii antici — Ptolemeu X (117-107 și 88-80 î.e.n.) a comis sacrilegiul de a schimba sicriul de aur conținînd corpul lui Alexandru cu unul de sticlă. August ar fi vizitat mormîntul, i s-ar fi închinat și ar fi depus o coroană de aur, iar mai tîrziu, Septimiu Sever ar fi închis aici vestigii prețioase privind religia vechiului Egipt, pe care vroia să le sustragă studierii, dar nu avea curajul să le distrugă.

Mormîntul s-a degradat treptat, dispărînd spre sfîrșitul sec. III, în timpul frămîntatelor domnii ale împăraților Aurelian și Dioclețian. Astăzi nu se mai știe nimic despre el, deși numeroși arheologi au căutat cu perseverență să dezlege această problemă.

Constelație a spiritelor vremii

În acest oraș imens, cel mai important centru al elenismului, cu o viață economică clocotitoare, plină de contraste, se întîlneau și ideile diferitelor curente filozofice și politice. La Alexandria își desfășurau activitatea propovăduitorii feluritelor secte, magi, astrologi. Aici apăreau utopii religioase, care corespundeau stărilor de spirit ale celor asupriți și umiliți. Și tot aici, Herophilos, Erasistratos și Heraclid din Taranto au pus bazele școlii medicale întemeiate pe observații de laborator și pe studii anatomice. La Alexandria au lucrat celebrul matematician și astronom Conon din Samos, precum și geograful, astronomul și istoricul Eratostene. Arhimede din Siracuza a venit aici să-și perfecționeze cunoștințele. În această epocă de înflorire a științei, Strabon a dat viață uriașului material alcătuit din informațiile și rezultatele cercetărilor geografice în monumentala sa operă **Geografia,** iar în istoriografie, Polybios a promovat o nouă concepție, aceea a universalității în tratarea fenomenelor social-politice. La Alexandria s-au făcut primele cercetări în domeniul literaturii, lingvisticii și istoriei, în cadrul cărora au fost studiate cele mai strălucite produse literare și istorice ale spiritului clasic grec și clasificate după o scară a valorilor, conformă „canonului alexandrin".

Toată această uriașă activitate de studiu și cercetare s-a desfășurat în cele două instituții celebre ale vremii: Museionul și Biblioteca. Construcția lor, în incinta cartierului regal, a fost începută în timpul lui Ptolemeu I Soter, lucrările terminîndu-se sub Ptolemeu II Filadelful. Museionul, adevărată academie a științelor a reunit cele mai strălucite spirite ale filozofiei, literaturii, matematicii, medicinii, astronomiei. Clădirea cuprindea săli de lectură și amfiteatre destinate colocviilor și conferințelor, laboratoare, săli de anatomie, un observator astronomic, o grădină botanică și un parc zoologic. În curți și esplanade înverzite, sub porticuri umbroase, departe de

[1] Vezi **Magazin istoric,** nr. 11/1972.

larma orașului, savanții antichității lucrau.

Ptolemeii s-au folosit de toate mijloacele pentru a aduce la Alexandria ceea ce produsese mai valoros spiritul antic. Încredințînd, în anul 290 î.e.n., lui Demetrios din Phaleron misiunea organizării unei vaste biblioteci, Ptolemeu I Soter a investit uriașe sume pentru colecționarea de manuscrise particulare sau biblioteci întregi, aparținînd orașelor sau diferiților suverani. În timpul lui Ptolemeu II Filadelful a fost achiziționată biblioteca lui Aristotel. Specialiștii au desfășurat o intensă activitate pentru colecționarea și multiplicarea manuscriselor rare, pentru depistarea falsurilor, au efectuat critici și comentarii asupra textelor și a marilor autori. Astfel, cu timpul s-au strîns aici valori inestimabile. Alături de istoria Egiptului, scrisă de Manethon și Eratostene (care a fost multă vreme conducătorul Bibliotecii), se spune că a existat un manuscris al lui Pitagora, păstrat într-un tub de aur și pe care savanții îl cercetau cu o pioasă emoție. O bibliotecă de mai mici proporții, unde erau păstrate sulurile de papirus conținînd manuscrise de circulație mai restrînsă, a funcționat în incinta Serapeumului.

Această impresionantă acumulare de valori, a suferit primul prejudiciu în anul 47 î.e.n. cînd Caesar, asediat în Bruchium, a ordonat incendierea flotei și a arsenalelor egiptene. Focul mistuitor a cuprins și Biblioteca, distrugînd un număr apreciabil de manuscrise. Antoniu a încercat să atenueze iremediabila pierdere, transportînd la Alexandria magnifica colecție a suveranilor attalizi din Pergam, ce conținea peste 200 000 volume scrise pe pergament. După instaurarea stăpînirii romane în Egipt, marea majoritate a manuscriselor au luat drumul Romei. În anul 270 e.n., în timpul campaniei de represalii ordonate de Aurelian în urma răscoalei din Palmyra și Alexandria, odată cu Bruchiumul a fost distrusă și cea mai mare parte din Bibliotecă.

„Alexandrea ad Aegyptum", unul dintre cele cîteva zeci de orașe create de marele erou al antichității și care-i purtau numele, a supraviețuit multor secole, momentelor de mari frămîntări provocate de moartea lui Alexandru și prăbușirea imperiului întemeiat de acesta, stingerii dinastiei Ptolemeice și cuceririi romane (30 î.e.n.), precum și atacurilor arabe (642 și 968 e.n.).

„Îți stau la îndemînă, acolo, cititor..."

Dacă cea mai importantă bibliotecă publică din antichitate a fost aceea din Alexandria cuprinzînd (după unele surse) aproximativ 700 000 volume (suluri de papirusuri), cea dintîi instituție culturală de acest gen a fost creată, în sec. IV î.e.n., de către tiranul Clearchos, in Heraclea din Pont (colonie grecească pe litoralul sudic al Mării Negre).

După cucerirea țărilor limitrofe Mediteranei, dintre care multe cu o civilizație înfloritoare, romanii au împrumutat numeroase elemente din cultura popoarelor intrate în stăpînirea lor. În același timp, multe opere de artă, suluri de papirusuri au fost duse la Roma din Cartagina, din orașele Asiei Mici, din Grecia, intrînd în bibliotecile particulare ale unor comandanți de vază romani. Alături de aceste bunuri de origine străină, deosebit de prețioase au fost și colecțiile de cărți adunate de oamenii de știință și de scriitorii romani, ca Pliniu, Varro, Cicero ș.a.

În sec. I î.e.n., copiști sclavi au fost puși să multiplice lucrările lui Cicero, apoi și ale altora. Operele multiplicate au putut fi răspîndite astfel nu numai în capitala romană, ci și în alte orașe ale imperiului. În aceeași perioadă s-a pus problema înființării bibliotecilor publice la Roma. După cum ne spune Suetoniu, primul care a vrut să înfăptuiască acest lucru a fost Caesar, sfîrșitul lui prematur (44 î.e.n.) împiedicîndu-l, însă, să-și realizeze ideea. Meritul de a fi înființat prima bibliotecă publică la Roma i-a revenit istoricului Asinius Pollio, un prieten al împăratului August. Instituția creată de el a funcționat în Atriul Libertății, despre care ne amintește și poetul Ovidiu în Tristele *sale: „Și Atriul Libertății din mari vechimi deschis/ Lucrărilor savante..."*

Împăratul August a întemeiat el însuși două biblioteci publice. Una, într-o clădire anexă a templului lui Apollo, de pe Palatin, conținînd manuscrise în limbile latină și greacă. Această instituție a reținut, și ea, atenția poetului exilat la Tomis: „Îți stau la îndemînă, acolo, cititor/ Și toți poeții antici cu operele lor". Distrusă de un incendiu în anul 64 e.n., în timpul lui Nero, apoi reconstituită de către Domițian, Biblioteca a funcționat pînă în anul 363 e.n. Cea de-a doua a fost amplasată, de August în Porticul Octaviei.

În sec. IV e.n., numărul bibliotecilor publice din „Cetatea eternă" a fost de douăzeci și opt. Existau astfel de instituții de cultură, după cum ne informează diferiți autori antici, și în alte orașe ale vastului Imperiu roman. S-a descoperit, de exemplu, o bibliotecă din Herculanum, cuprinzînd aproximativ 1 800 suluri de manuscrise, care, după cum s-a constatat, fuseseră etichetate și așezate în rafturi.

Din păcate, cele mai multe biblioteci antice au fost distruse și din această cauză foarte puține opere au ajuns pînă la noi. S-ar fi pierdut, după unii autori, cîteva zeci de lucrări literare ale lui Sofocle, posterității rămînîndu-i doar șapte. În sec. I e.n. a mai existat la Roma o carte, al cărei autor, Cheremon, explica în limba greacă tainele hieroglifelor. Din această carte supraviețuind doar fragmente de papirusuri, au trebuit să treacă 18 secole pînă la descifrarea scrierii egiptene de către J.F. Champollion. Vestigii ale altor biblioteci ne-au parvenit sub forma unor cataloage,

Pierderile au fost, desigur, imense. Și, totuși, dacă antichitatea romană ne-a transmis numeroase scrieri de mare valoare, acest fapt se datorește, în mare măsură, și bibliotecilor.

Prof. A. LEHÖTZ

AUSTRIA 1925 – 1934

Tunuri pe străzile Vienei

G. E. R. GEDYE

Publicăm în acest număr ultimul episod din cartea lui G.E.R. Gedye, Bastioane căzute[1]. **Este vorba de fragmentul în care autorul relatează represiunea sîngeroasă săvîrșită în zilele de 12-15 februarie 1934 de trupele de sub comanda guvernului Dollfuss împotriva muncitorilor. Ridicîndu-se pentru apărarea democrației, proletariatul austriac a dat primul exemplu de luptă armată împotriva fascismului în Europa. Copleșiți de superioritatea numerică a forțelor represive (circa 85 000 soldați, polițiști, gărzi ale** Heimwehr-**ului), care au folosit și artileria împotriva celor aproximativ 25 000 membri ai** Schutzbund-**ului, muncitorii au fost înfrînți. A urmat o adevărată baie de sînge, în cursul căreia circa 2 000 muncitori au fost uciși, iar 5 000 răniți; peste 10 000 insurgenți au fost arestați, mulți dintre ei fiind internați în lagăre de concentrare; peste 1 000 au fost condamnați la închisoare, iar 11 executați.**

La scurt timp, a fost instaurată dictatura fascistă deschisă; printr-o așa-zisă Constituție, promulgată la 1 mai 1934, toate partidele politice au fost desființate, iar libertățile și drepturile democratice suprimate.

La 25 iulie 1934, naziștii austriaci, inspirați și conduși de la Berlin, au organizat o tentativă de lovitură de stat; 150 naziști înarmați au ocupat clădirea postului de radio, obligîndu-i pe crainici să anunțe demisia lui Dollfuss, iar un alt grup l-a asasinat pe cancelar. Puciul a fost lichidat de autorități. Noul cabinet condus de Kurt Schuschnigg a continuat politica lui Dollfuss, încercînd pe plan extern să se sprijine pe Italia fascistă, iar pe plan intern menținînd și întărind regimul de dictatură. În martie 1938, Austria a fost cotropită de hitleriști și anexată la cel de-al treilea Reich.

[1] Vezi **Magazin istoric**, nr. 4, 5, 6, 7, 8/1976.

În ziua de 12 februarie 1934, pe la ora 11, pe cînd traversam Ringstrasse, privirile mi-au fost atrase de un lung șir de tramvaie imobilizate. Cunoscînd gravitatea situației din acele momente și amintindu-mi de ziua de 15 iulie '27, mi-am dat seama că se întîmplă ceva. Cînd m-am apropiat, patru sau cinci vatmani care stăteau de vorbă au tăcut brusc; auzind că le adresez cuvîntul **Genossen** („tovarăși") s-au luminat la față.

— Ce se întîmplă aici, tovarăși? Faceți grevă sau este pană de curent?

— Partea proastă este că nici noi nu prea știm, a răspuns unul dintre ei. Am auzit că la Linz se trage în muncitori. Aici, nu mai funcționează curentul. O fi o simplă pană, un act de sabotaj al naziștilor, ori semnalul grevei generale, asta nu mai știm.

— Numai că, a continuat un altul, dacă e adevărat că armata trage în muncitori la Linz, ăsta este, în mod sigur, semnalul pentru declanșarea

grevei, dacă nu chiar al rezistenței muncitorești înarmate.

Am sărit într-un taxi și am indicat șoferului adresa sediului Partidului Social-Democrat, aflat în clădirea unde funcționa și ziarul **Arbeiterzeitung.** La ușă făceau de gardă doi activiști, îmbrăcați în echipamentul lor obișnuit din „timp de pace", ca în fiecare zi. Cu toate astea, atmosfera era încărcată. Grilajul de la intrare era închis, iar prin ferestrele de la parter se vedeau chipurile agitate ale cîtorva oameni. Cînd am bătut la ușa zăvorîtă, cineva a întredeschis-o de două degete și m-a întrebat ce doresc. Am cerut stăruitor să vorbesc cu vechiul meu prieten, ziaristul Oscar Pollak. În cele din urmă, lanțul care bloca ușa a fost desfăcut și mi s-a permis să mă strecor înăuntru; apoi, ușa a fost zăvorîtă din nou. În sediu, atmosfera era apăsătoare, ca în preajma declanșării furtunii. Am trecut prin mijlocul unei duzine de tineri militanți și am străbătut coridoarele pustii pînă la biroul lui Pollak. L-am găsit schimbîndu-și haina de toate zilele cu o tunică cenușie-verzuie; era limpede că nu avea nici o secundă de pierdut.

— Pentru Dumnezeu, am exclamat, ce se petrece? E grevă sau nu? Vă pregătiți de luptă sau e o simplă demonstrație? Atacați sau vă apărați?

— Situația este gravă, mi-a replicat el fără nici o urmă din zîmbetul cordial care-i lumina deobicei chipul, foarte gravă. Este „măturoiul" pe care ni l-a promis ieri Fey. Poliția a atacat Cercul muncitoresc din Linz pentru a pune mîna pe armele **Schutzbund**-ului; oamenii noștri au ripostat, după care au fost bombardați cu tunurile (vocea îi tremura). Dollfuss i-a dat mînă liberă lui Fey, care vrea sînge; de aceea, ne-am hotărît să răspundem prin grevă generală.

— Dar spune-mi, ce fel de grevă generală este asta de care n-au fost încunoștiințați muncitorii din serviciile municipale? Chiar acum am stat de vorbă cu cîțiva vatmani, pe Ringstrasse; sînt total dezorientați.

— Îmi dau seama, dragul meu. Dar denunțul făcut poliției de un trădător a dus la arestarea șefilor noștri de grupă și, de aici, debandada. În această situație, am trimis peste tot curieri și sperăm că, la prînz, toată lumea va fi la curent cu declanșarea grevei.

— Și **Schutzbund**-ul? Va lupta?

— Bineînțeles. Ne-a ajuns cuțitul la os. Din moment ce guvernul vrea să ne vie de hac, nu mai e nici o altă soluție. Poate că, așa, vom mai putea salva republica. Să știi, însă, că lupta împotriva lui Fey și Dollfuss va fi pe viață și pe moarte.

Rostind aceste cuvinte, Pollak mi-a strîns grăbit mîna și a adăugat: „Ești în mare pericol aici; dintr-o clipă într-alta poliția poate trece la asaltarea clădirii. Și, acum, gata cu discuțiile. Abia am timp s-o șterg pe ușa din dos; hai cu mine, sau fă cum crezi".

Am coborît în grabă scara și am ieșit din clădirea părăsită, însă, pe intrarea principală. M-am trezit față în față cu un impunător cordon de militari și polițiști în ținută de campanie și am fost somat să stau pe loc, căci altfel voi fi împușcat. Comandantul a ordonat încărcarea puștilor și țăcănitul încărcătoarelor mi-a oferit una dintre senzațiile pe care le resimt cei puși la zid, la cinci dimineața. Unul dintre șoferii camioanelor poliției, care mă privea, mi-a șoptit: „Sînteți ziarist străin? Mergeți cu pas domol pînă la colț. Sînt prea întărîtați și, dacă vă prefaceți că nu vă uitați la ei, n-o să vă mai bage în seamă".

I-am urmat sfatul și, cîteva clipe mai tîrziu, am ajuns în centru cu un taxi.

Zidurile vor sta mărturie

Pe Ringstrasse, Primăria fusese înconjurată și invadată de poliție. În interior, primarul socialist Karl Seitz, parlamenta cu un grup format în exclusivitate din ofițeri ai **Heimwehr**-ului.

— Evacuați imediat Primăria, le poruncea bătrînul domn, plin de demnitate. Sînt primar ales prin voința poporului. Și nu voi ceda decît în fața forței.

Ceea ce s-a și întîmplat imediat: Seitz, împreună cu toți consilierii municipali socialiști pe care oamenii lui Fey au putut pune mîna, au fost arestați și trimiși la închisoare.

La periferie a început desfășurarea dramei. Poliția și **Heimwehr**-ul au încercat să intre cu forța în cetățile muncitorești — pe care municipalitatea socialistă le ridicase de jur împrejurul orașului — deschizînd focul ori de cîte ori se opunea rezistență.

Membrii **Schutzbund**-ului au început să caute în grabă armele în ascunzătorile unde fuseseră dosite; cînd le-au găsit, le-au folosit pentru a-și apăra locuințele. În Ottakring, Floridsdorf, Favoriten și în alte cartiere populare, intrările în curțile interioare ale blocurilor de locuințe au fost baricadate.

În multe cazuri, însă, muncitorii nu au reușit să găsească armele, deoarece aceia care cunoșteau locul ascunzătorilor fuseseră arestați, înainte de declanșarea luptelor.

În alte părți, însă, — la Karl Marx-Hof, în cartierul muncitoresc Ottakring, în însorita cetate-grădină de la Sandleiten — ascunzătorile au fost găsite. Către ora 16, am început să aud împușcături intermitente; la ora 18, țăcănitul sinistru al mitralierelor răzbătea din toate punctele „centurii roșii".

Circulația s-a oprit complet, taxiurile au dispărut. Vrînd să pun pe cineva la adăpost dincolo de cartierele mărginașe, a trebuit să merg pe jos. Era cît pe aci să nu mă mai pot întoarce în centru, la birou. Atît santinelele **Schutzbund**-ului, cît și celelalte refuzau să țină cont de legitimația mea de ziarist. Mă chinuiam mai rău ca Tantal[1]: un ziarist care deține o știre senzațională, dar pe care nu reușește s-o transmită. După ce o oră încheiată am încercat să mă strecor printre cordoanele de soldați, ca un șoarece care aleargă de jur-împrejurul cuștii, am izbutit să trec. Cred că era aproape ora 22 cînd un zgomot surd de explozii m-a ajuns din urmă pe Ringstrasse.

„Ei, mi-am zis, se pare că e un tir de mortiere sau de tunuri ușoare. Și, totuși cum

[1] Rege al Frigiei sau Lidiei, în mitologia greacă, osîndit la foame și sete veșnică în Infern.

ar îndrăzni Dollfuss, și chiar Fey, să tragă cu tunul în casele pline cu femei și copii? Le-ar fi atît de ușor să-i înfrîngă pe muncitori tăindu-le electricitatea, gazul și apa, și împiedicîndu-i să se aprovizioneze...".

Dar, după o oră, nu mai aveam nici o îndoială. Tunurile, mortierele și mitralierele semănau moartea în cetățile muncitorești și în numeroasele familii care trăiau acolo[1].

„Aceste ziduri, spusese cu ani în urmă primarul Vienei, cu prilejul inaugurării cetății-grădină vor rămîne mărturie atunci cînd noi nu vom mai fi". Într-adevăr, așa a fost, însă altfel decît gîndise primarul. Găurile provocate în pereții imobilelor de explozia obuzelor, scrijeliturile gloanțelor de mitralieră au fost astupate mai tîrziu, dar nu cu destulă grijă pentru ca unele fațade să nu mai păstreze locuri unde tencuiala este mai deschisă la culoare decît restul.

Tunuri și tancuri împotriva muncitorilor

Povestirea detaliată a faptelor ar umple numai ea o carte: nu o voi scrie aici. De aceea, voi consemna doar cîteva amintiri.

Reumann-Hof. După amiaza zilei de 12 februarie. Polițiști, purtînd căști de oțel, au năvălit lovind cu bastoanele de cauciuc pe locatari și încercînd să-i scoată din imobile. În momentul în care cîteva femei înlăcrimate au ieșit la ferestre, li s-a strigat „Înapoi sau tragem!". În aceeași clipă, a răsunat prima împușcătură: nu se știe de unde. În cel mai scurt timp, au fost aduse unități militare, care au deschis un tir infernal de mitraliere; la adăpostul lui, polițiștii au ocupat acest imens furnicar uman — etaj cu etaj, apartament cu apartament. A fost prima citadelă muncitorească cucerită. În alte părți, acțiunea a fost susținută de mașini blindate și tanchete. La Liebknecht-Hof fasciștii au utilizat o altă metodă. La poarta clădirii a apărut o ambulanță a Crucii Roșii, pe care muncitorii au lăsat-o să intre. În curte, ușile mașinii s-au deschis și din ea a țîșnit un detașament de polițiști care au atacat pe apărători pe la spate cu focuri de pușcă și mitralieră. Pînă la urmă, polițiștii au fost alungați cu mari pierderi, iar ambulanța a rămas ca o dovadă a mișeliei săvîrșite de autoritățile fasciste.

În cvartalul de locuințe Laager, corpul de apărare muncitoresc s-a întărit în tranșee săpate pe cîmp printre case. Aici, 2 000 oameni, înarmați cu puști, au ținut piept asaltului unor unități militare, dotate cu cea mai modernă tehnică de luptă, timp de trei zile și trei nopți, pe un ger cumplit. Comandantul lor, Julius Deutsch, unul din conducătorii partidului socialist, îmi va povesti ulterior, în exil, că în timpul bătăliei, în ciuda sărăciei, n-a existat nici măcar un furt la vreun magazin alimentar sau de încălțăminte; chiar și guvernul a recunoscut acest lucru.

Tactica excesiv defensivă a lui Julius Deutsch, lăudabilă din punct de vedere umanitar, merită, însă, o severă critică din punct de vedere revoluționar. Am asistat la destule insurecții, reușite sau eșuate, pentru a ști că prima grijă a insurgenților trebuie să fie ocuparea imediată a clădirilor publice: gări, poștă, telefon, stații de radio.

13 februarie, ora nouă dimineața. Am telegrafiat tot ceea ce am putut; pic de oboseală, dar nu pot dormi. Ascult fără să vreau exploziile succesive și îndepărtate ale obuzelor trase asupra locuințelor muncitorești pline de oameni. Nu atît această canonadă surdă mă ține treaz, pe cît mă obsedează masacrul săvîrșit acolo.

Printre altele, ceea ce m-a chinuit în orele lungi ale acestei nopți crude a fost ideea că asist la distrugerea de către o forță întunecată — aceea a fascismului — a unei opere de progres social concret, practic, generos, o operă ce avea drept rezultat înzestrarea semenilor mei cu cîteva dintre bunurile elementare de care am și eu nevoie. Adică: o locuință curată, aer, soare, un petec de verdeață zărit pe fereastră, posibilitatea de a se spăla, loc de joacă pentru copii, îngrijire medicală. Iar toate acestea nu ca o milostenie căreia trebuie să i se răspundă cu umilă recunoștință, ci ca un drept, ca o datorie minimă a unei comunități care se respectă, față de membrii ei mai puțin favorizați.

Și iată, acum, aceste cvartaluri, răsărite în plină junglă a lăcomiei celor avuți, au fost devastate, călcate în picioare, făcute una cu pămîntul de către fasciști.

Asasinul este mulțumit

În zorii zilei de 13 februarie, fusesem la sediul central al poliției pentru a obține un permis de trecere dincolo de linia de foc. Canonada cea mai dură avea loc la Ottakring, unde eu și colaboratorul meu l-am întîlnit pe Fey, comandantul **Heimwehr**-ului, strălucind de mulțumire. După un bombardament de o noapte întreagă, comandat de Fey în persoană, Clubul muncitorilor fusese luat cu asalt.

Ca să pot pătrunde în clădire mi s-a dat un ghid; aici, am văzut un spectacol fără precedent. Un mare număr de proiectile neexplodate erau înfipte în pereți. Apologeți ingenioși ai fascismului s-au străduit să demonstreze că, pentru a limita distrugerile, guvernul dăduse ordin să se scoată focoasele. Colecția de focoase explodate, pe care am strîns-o dintre dărîmături, infirmă această ipoteză — ca, de altfel, și fotografiile ruinelor pe care fasciștii triumfători au făcut prostia să le publice sub formă de cărți poștale și să le răspîndească în toată țara. Gafa aceasta n-au sesizat-o decît după trei săptămîni, cînd au retras din circulație cărțile poștale emise. Imobilul era la fel de ciuruit și dărîmat ca și cele pe care le văzusem în Arras și Albert[2] în 1916.

---

[1] Cînd socialiștii au preluat puterea, în 1919, au introdus un impozit suplimentar la restaurantele de lux, baruri și la chiriile mari, cu ajutorul cărora au contribuit la construirea locuințelor rezervate muncitorilor, cărora le-au stabilit o chirie echivalentă cu cheltuielile de întreținere. În felul acesta au fost asigurate locuințe pentru o șesime din populația Vienei, aproximativ două sute de mii de persoane — **n.a.**

[2] Localități din Franța, puternic bombardate de trupele germane în primul război mondial.

La o fereastră dinspre curte, stătea spînzurat cadavrul unui consilier municipal socialist, care își pierduse mințile în timpul acestei nopți de groază și se sinucisese. Soția unui alt consilier, pe care poliția a făcut-o prizonieră, a înnebunit și ea și a murit la scurt timp după aceea. Dar majoritatea apărătorilor imobilului s-a evacuat prin rețeaua de canalizare.

Canalele au constituit o salvare a socialiștilor învinși. Cei răniți grav au rămas acolo săptămîni întregi, fiind îngrijiți de medici în majoritate evrei, care își riscau astfel cariera. Mi-aduc aminte și de un alt episod petrecut în acele zile. Un tînăr englez, cunoscut de-al meu, a venit să-mi ceară un costum vechi pentru un socialist rănit, care voia să treacă granița. Am deschis dulapul și, cînd a văzut cîte costume erau atîrnate în el, a strigat: „Pentru Dumnezeu! un singur costum? Dar dv. aveți șapte. Îmi trebuie cinci; am în canale șase prieteni răniți, care riscă să fie înhățați...". Ce puteam să-i spun? A plecat cu costumele. Folosirea canalelor explică miracolul de la Karl Marx-Hof, care a fost capturat de fasciști de trei ori la rînd, dar de unde împușcăturile reizbucneau după ce poliția părăsea poziția.

În dimineața zilei de 13 februarie, numeroase cvartale de locuințe muncitorești mai rezistau încă; la un moment dat, dînd colțul unei clădiri, m-am trezit din nou față în față cu pușcile poliției care trăgeau asupra fațadei și a trebuit să ridic mîinile și să bat în retragere. Nimeni nu știa exact unde era linia frontului, nici care case erau ocupate și care nu. La cîteva sute de metri de zona focului, cîteva mii de muncitori asistau în tăcere, indignați, dar resemnați, fără conducători.

Social-democrații au recunoscut, dar prea tîrziu, că politica lor parlamentară îi făcuse să piardă contactul viu cu masele. Ei n-au știut să întrețină flacăra revoluționară în fiecare muncitor și să facă din fiecare socialist, bărbat sau femeie, un soldat al cauzei populare. Partidul socialist semăna cu o țară care se bizuie pe militari de profesie; misiunea de a înfrunta fascismul fusese lăsată doar pe umerii **Schutzbund**-ului.

Cealaltă cauză principală a înfrîngerii a fost eșecul parțial al grevei generale. Intimidați de sancțiunile din anul precedent, feroviarii nu au răspuns decît parțial ordinului de a intra în grevă. De aceea, **Heimwehr**-ul vienez a primit întăriri substanțiale din provincie sosite pe calea ferată. Mai mult decît atît, am cunoscut personal muncitori pe care pierderea slujbei îi speria mai tare decît pierderea vieții și care în aceste zile tragice au continuat să meargă la lucru în fiecare dimineață. Seara, însă, cînd se întorceau acasă, îmbrăcau uniforma **Schutzbund**-ului, își luau pușca și petreceau noaptea bătîndu-se în prima linie pentru apărarea „centurii roșii" contra fasciștilor. În zori lăsau armele, își scoteau tunica și se duceau la uzină.

Dollfuss oferă amnistia...

Miercuri 14, am asistat la ultimele tiruri de tun trase împotriva cartierului Karl Marx, după care steagul alb a fost înălțat. Insurgenții, în număr de cel mult 50, au ieșit din clădiri cu mîinile ridicate, livizi sub sudoarea și pulberea bătăliei.

În aceeași zi, privind la bombardarea imobilelor care mai rezistau încă în Floridsdorf, am văzut apărînd o siluetă firavă, îmbrăcată în uniformă verde-cenușie și ușor de recunoscut după mantaua largă și după pana de șoim de la chipiu; ofițerii de stat major i-au explicat stadiul operațiilor. Era micul Dollfuss, obosit și încordat, care a declarat ziariștilor: „Sper că-și vor da seama curînd de inutilitatea rezistenței și că vărsarea de sînge va înceta. Sîntem învingători pe toată linia, se va termina repede".

Joi 15, pe cînd traversam Favoriten, încercînd să ajung la tranșeele din Laerberg, o mașină a armatei s-a oprit în apropierea mea și din ea a coborît un ofițer în vîrstă. L-am recunoscut pe prințul Alois de Schoenburg-Hartenstein, general, ministru de Război și monarhist notoriu. Bătrînul a citit cu glas tare celor care s-au adunat proclamația lui Dollfuss, prin care se făgăduia amnistia generală, cu excepția căpeteniilor, dacă se depuneau armele înainte de amiază.

Cînd am ajuns la tranșee, le-am găsit abandonate. Am făcut cale întoarsă și am pornit spre cealaltă extremitate a orașului, Goethe-Hof, unde poliția și **Heimwehr**-ul percheziționau casele în căutarea insurgenților dispăruți. Bătălia se sfîrșise. Textul amnistiei a fost radiodifuzat toată noaptea, din jumătate în jumătate de oră.

Statul major al **Schutzbund**-ului, ascuns undeva prin grădinile din Floridsdorf, hotărîse încetarea luptei. Luptătorii care sperau să beneficieze de amnistie au primit ordin să adune armele cele mai puțin utilizabile (celelalte fiind repuse în ascunzătorile lor) și să le predea de îndată ce retragerea celor pe care-i aștepta ștreangul era asigurată.

Imobil muncitoresc din Viena bombardat de forțele reacționare

În p. 56: *demonstrație pașnică a muncitorimii vieneze în februarie 1934, înaintea începerii represiunilor guvernului Dollfuss*

Printre aceştia din urmă se numărau şi Otto Bauer şi Julius Deutsch, despre care radioul spunea că, încă cu cîteva zile înainte de izbucnirea luptelor, „au fugit la Praga cu cufere pline de bani furaţi". În realitate, ei putuseră lua parte la luptă tocmai pentru că se ascunseseră încă de la începutul arestărilor preventive, cu zece zile înainte de începerea răscoalei armate.

Sîmbătă 17 februarie, am plecat cu maşina la Bratislava să iau un interviu celor doi conducători socialişti pe care i-am găsit în mijlocul tovarăşilor lor cehoslovaci.

Bauer condusese serviciul de informaţii al socialiştilor pînă marţi seara, cînd niciunul dintre agenţii săi de legătură nu s-a mai întors. El circula prin oraş îmbrăcat în salopetă de mecanic; la un moment dat, l-a oprit un trecător spunîndu-i: „Vă cunosc, sînteţi dr. Otto Bauer". Apoi, spre marea uşurare a fruntaşului socialist, omul a adăugat, întinzîndu-i mîna: „Nu sînt de-ai dv. dar cei care simpatizează din tot sufletul cu dv. sînt mulţi". Bauer n-a vrut să-mi relateze cum a scăpat de soarta care îl ameninţa; astăzi, însă, nu mai trădez nici un secret dezvăluind că un cunoscut chirurg vienez l-a prezentat fasciştilor drept un rănit din rîndurile **Heimwehr**-ului.

Rănit deasupra ochiului de către un glonte ricoşat, atunci cînd poziţiile comandate de el au fost date peste cap de fasciști, Julius Deutsch a luat-o la fugă aproape la întîmplare prin păduri şi peste cîmpuri. Cînd, după multe ocolişuri a ajuns în apropierea frontierei, a fost oprit de o patrulă a **Heimwehr**-ului; din fericire, fusese deseori în regiunea respectivă şi deprinsese accentul local. Aşa că a făcut pe ţăranul beat, rol potrivit cu mersul lui cam împleticit, reuşind să-i păcălească atît de bine pe cei din **Heimwehr,** încît aceştia l-au lăsat să-şi vadă de drum.

...dar execuţiile se ţin lanţ

Seara m-am întors la Viena, tocmai la timp ca să iau parte la o conferinţă de presă la Ministerul Afacerilor Externe. Un înalt funcţionar, al cărui nume nu-l voi dezvălui deocamdată, care este azi[1] una dintre cele mai jalnice victime ale hitleriştilor la Dachau, ne-a servit obişnuitul cuplet despre dezertarea conducătorilor socialişti înaintea luptei. Atunci, am scos din buzunar o fotografie, încă udă, reprezentîndu-l pe Deutsch cu fruntea bandajată. „De unde aţi luat-o?", m-a întrebat el. I-am spus că am făcut-o chiar eu, explicîndu-i cum se petrecuseră cu adevărat lucrurile. Era evident că nici el nu credea în teza oficială pe care era însărcinat s-o difuzeze. „Rămîne între noi, mi-a zis, cum au reuşit să fugă?" „Rămîne între noi, i-am răspuns, prima şi cea mai importantă poruncă a meseriei de jurnalist este:

«Veştile pe care le vei afla
Nici celor din guvern nu le vei relata»".

A zîmbit, a dat din umeri şi a plecat.

* * *

La 17 februarie s-a anunţat că vicecancelarului Emil Fey i s-a decernat Marele cordon de onoare, iar preşedintele statului, Miklas, i-a mulţumit pentru „moderaţia înţeleaptă de care a dat dovadă în lupta care i-a fost impusă"[2]. Comunicatul uita să precizeze dacă, spunînd aceste cuvinte, preşe-

[1] După cum am mai explicat, cartea din care publicăm aceste fragmente a apărut în 1940. Aşadar, autorul se referă la această perioadă — **n. r.**

[2] „Moderaţia înţeleaptă" a fost de fapt, o sîngeroasă reprimare a muncitorimii austriace, din rîndurile căreia au căzut 2 000 morţi şi 5 000 răniţi.

La 25 iulie 1934, naziştii austriaci, inspiraţi şi conduşi de la Berlin, l-au asasinat pe Dollfuss în timpul unei tentative de lovituri de stat, lichidată de autorităţi

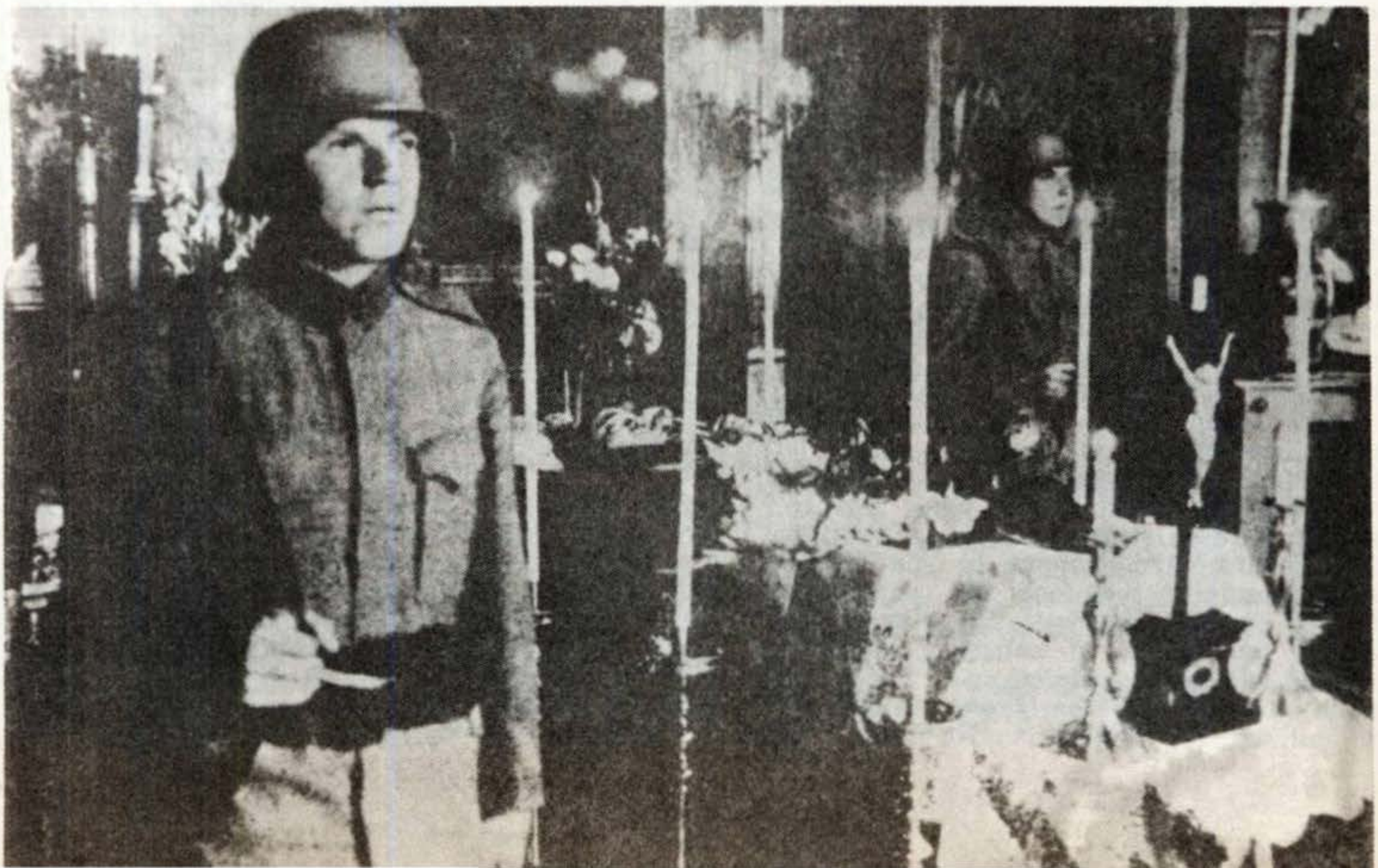

dintele cel subțirel își mîngîia bărbia sau dacă s-a mulțumit să facă cu ochiul. Deoarece, imediat după ce muncitorii au depus armele, au început execuțiile.

Primul a fost Karl Munichreiter, de 43 ani, de meserie cizmar, cu trei copii. Rănit grav în două locuri, a fost adus cu targa în fața tribunalului. A fost judecat și condamnat într-o oră și spînzurat trei ore mai tîrziu. Prefer să las pe unul dintre condeierii organelor de presă heimwehriene să relateze episodul: „Este ora 3 și 41. Lîngă condamnat se află călăul, îmbrăcat în negru, cu joben și mănuși negre, judecătorii, preotul și medicul poliției. I se citește din nou sentința. Colțurile gurii îi tremură. În momentul în care călăul îi trece streangul în jurul gîtului, Munichreiter scoate țipete marxiste (sic!). Ajutoarele care îl susținuseră pînă acum îi trag scăunelul de sub picioare; rămîne suspendat. După șapte minute și jumătate, medicul anunță că a încetat din viață".

A doua victimă a fost Georg Weissel, inginer tînăr și strălucit, comandantul pompierilor voluntari din Floridsdorf și ofițer în **Schutzbund.** Acuzat că a comandat tirul împotriva fasciștilor care asediau un imobil muncitoresc, Weissel și-a asumat întreaga răspundere, a refuzat să dea vina pe altcineva și a urcat pe eșafod, cu un pas hotărît strigînd „Trăiască socialismul revoluționar!".

După ce a asistat la execuție, judecătorul care l-a condamnat s-a urcat în mașină și s-a dus la locuința modestă a proaspetei văduve. I-a pus amîndouă mîinile pe umeri și i-a spus cu voce tremurîndă: „Eu l-am judecat pe soțul dv. și vreau să vă anunț că a murit ca un om și ca un erou".

Au urmat alte nouă execuții. În cele din urmă, guvernul britanic a intervenit și el, intervenție la care poate că am contribuit și eu întrucîtva pe căi extradiplomatice, și Dollfuss a promis că în Viena nu vor mai avea loc alte execuții.

Promisiunea a fost ținută **ad litteram:** o săptămînă mai tîrziu, Koloman Wallisch a fost arestat și spînzurat nu la Viena, ci în Stiria.

AUGUST 1916: O HOTĂRÎRE PE DRUMUL REALIZĂRII STATULUI UNITAR NAȚIONAL ROMÂN

(Urmare din p. 51)

cu privire la muniții, armamente și la tranzitul lor prin Rusia. Fiindcă Brătianu spusese că nu va putea declara războiul decît atunci cînd transportul acestor muniții va fi un convoi neîntrerupt de la Arhanghelsk la Iași și capul convoiului va fi deja sosit la Prut, ca să dovedească cu toții buna lor credință, au luat măsuri ca munițiile să și sosească și de pe la 20 iulie, regulat, un număr destul de însemnat de vagoane sosea în fiecare zi în gara Iași. Lucru foarte însemnat, care ne dovedea că dacă Aliații voiau, această obligație nu era imposibilă de îndeplinit și era o obligație esențială. Tot astfel și în ce privește împrumutul, discuția a fost scurtă. Anglia și-a luat angajamentul să ne procure sumele necesare. Pentru aceasta, ambele părți contractante au judecat că nici nu mai e nevoie să se redacteze în tratat o clauză specială.

Ofensiva lui Sarrail, cei două sute de mii de ruși din Dobrogea și chestia comandamentului regelui au fost însă obiectul unor vii discuțiuni, în special între comandamentul rusesc și Brătianu [...].

Oricum ar fi, afară de chestia celor două sute de mii de ruși, Brătianu a obținut cîștig de cauză pe toate celelalte puncte cerute de el, atît în ce privește convenția politică, cît și cea militară.

La negociațiuni au participat și miniștrii aliați, Barclay, Fasciotti, St. Aulaire[1], nou venit, foarte rezervat, oarecum prevenit [pornit] împotriva lui Brătianu. Dar rolul hotărîtor l-a jucat Rusia prin Poklewsky și prin atașatul militar, colonel Tatarinov. Pentru ca vizitele repetate ale acestor doi reprezentanți ai împărăției rusești să nu dea mult de bănuit spionilor Puterilor Centrale care mișunau în toate părțile, Brătianu se întîlnea de cele mai multe ori cu ei la mine. În biroul meu din str. Caragiale 29 s-au tratat în mare parte și s-au încheiat convențiile noastre cu Aliații. Bineînțeles, amănuntele militare se discutau de Iliescu în lungi convorbiri cu Tatarinov și cu ceilalți atașați [...].

Brătianu dobîndise un mare succes diplomatic. Reușise să consfințească printr-un act internațional, purtînd iscăliturile celor mai mari puteri din Europa, drepturile seculare ale neamului românesc asupra tuturor ținuturilor locuite de români din monarhia habsburgică. Orice s-ar fi întîmplat, învingători sau învinși, era prima dată în istoria neamului nostru cînd aceste revendicări ni se recunoșteau în chip formal. Chiar dacă o soartă vitregă ne-ar [fi] împiedicat să realizăm acum aceste aspirațiuni, prin recunoașterea Aliaților, un pas însemnat se făcea spre realizarea lor. Ele pătrundeau în conștiința universală [...].

În primele zile ale lunii august, toate negociațiunile erau sfîrșite. Ziua de 14 august era fixată pentru intrarea noastră în război. Cu 10 zile înainte, Sarrail trebuia să-și înceapă ofensiva. Nu mai rămîneau de iscălit decît tratatele și de luat ultimele dispoziții militare la care de peste o lună, de altminteri, Iliescu lucra cu activitate febrilă.

Pentru iscălitura tratatului s-a fixat ziua de 4 august 1916 [...].

Era în dimineața zilei de 4 august 1916, la ora 11, pe o căldură tropicală. Ca să nu se poată afla nimic, nu s-a petrecut la Brătianu acasă, unde obișnuia să primească pe toți diplomații, ci în casele lui Vintilă Brătianu, din str. Tăranilor. Cuvîntul de ordine a fost ca toți să venim pe căi deosebite și pe jos. Cu Brătianu am fost la Procopiu, în str. Dumbrava Roșie, și de acolo, la interval de un sfert de oră, am pornit pe jos, nevăzuți de nimeni, spre Vintilă Brătianu.

N-au fost [de] față la iscălirea tratatelor decît cinci persoane: Brătianu, Poklewsky, Diamandy, Vintilă Brătianu și cu mine. Poklewsky a sosit cel din urmă, cu exemplarele tratatului cu cele cinci originale destinate Rusiei, Franței, Angliei, Italiei și României.

Ne-am așezat, deci, în biroul lui Vintilă Brătianu, de jur împrejurul mesei de lucru. Fiecare din noi a luat cîte un exemplar. Eu am fost însărcinat să citesc și ceilalți urmăreau celelalte exemplare pentru a observa dacă nu cumva la transcriere se strecurase vreo greșeală. În treacăt fie zis, pentru a putea păstra secretul, miniștrii aliați transcriseseră singuri sau prin vreunul din secretarii lor mai de încredere (așa, spre pildă știu că exemplarul francez era scris de ducele de Lynes) tratatele, așa încît caligrafia lor lăsa mult de dorit și citirea lor adesea era anevoioasă. Înfundat într-un mare fotoliu de piele, lîngă fereastră, am citit cu voce tare și răspicat, întîi convențiunea politică, adică tratatul propriu-zis de alianță. Prin aceste acte declaram război numai Austro-Ungariei. S-a dedus de aci că ne-am închipuit că vom putea circumscrie războiul între noi și monarhia habsburgică. Ar fi fost o naivitate nepermisă [...]. În odaie domnea o tăcere mormîntală. O emoțiune concentrată ne stăpînea pe toți și mai ales [pe] noi românii; eram pînă în fundul sufletului pătrunși de gravitatea actului pe care-l săvîrșeam.

După ce am terminat citirea, Poklewsky s-a întors către mine și mi-a spus: „Ca român poți fi fericit de ceea ce a obținut domnul Brătianu de la noi" [...].

Pe urmă, cu același protocol, am purces și la citirea convenției militare.

Cînd citirile au fost terminate, a venit rîndul iscăliturii. Eram zguduiți de emoțiune. Exemplarele erau semnate dinainte de Saint Aulaire — în numele Franței, de Sir George Barclay — în numele Angliei și de baronul Fasciotti — în numele Italiei. Rămîneau să iscălească Poklewsky — în numele Rusiei și Brătianu — în numele României. Vintilă Brătianu pregătise în mijlocul mesei o călimară frumoasă și un condei destinat a fi păstrat în amintirea acestei scene istorice. Poklewsky, emoționat și el, a iscălit cel dintîi, în mijlocul unei tăceri plină de solemnitate, rînd pe rînd cele cinci exemplare. Brătianu, cel din urmă, a luat și el tocul și, prin iscălitura lui, a legat soarta neamului românesc de soarta Aliaților, semnînd, astfel, actul însuși de naștere a unității noastre naționale ...

[1] Ministrul Franței la București — **n.r.**

Poşta M I

— Cititorii noştri ne pot scrie fie pe adresa indicată, fie la căsuţa poştală nr. 702, Bucureşti.

— Atragem din nou atenţia tuturor celor care ne scriu că manuscrisele şi documentele anexe nu se înapoiază. **În consecinţă, corespondenţii noştri sînt rugaţi să-şi păstreze copiile corespunzătoare. De asemenea, ne vedem siliţi să subliniem pentru** cei care ne scriu de mînă, adesea cu creionul şi foarte neciteţ **că le vom răspunde mult mai puţin prompt decît corespondenţilor care nu ne pun probleme de descifrare a scrisului lor.**

— Unii cititori ne pun — în aceeaşi scrisoare — zeci de întrebări de amănunt din istoria naţională şi universală. A le răspunde la fel de amănunţit ar însemna a redacta în fiecare lună încă cel puţin o revistă. Rugăm a ni se scrie mai concis şi a ni se adresa eventualele întrebări numai pe marginea articolelor publicate.

„CEREM ACHITAREA!"

În completarea studiului Împotriva întunecimii fasciste, pentru o idee generoasă, *de Gh. I. Ioniţă, publicat în nr. 7/1973, cercetătorul* C. PETCULESCU, *de la I.S.I.S.P. ne transcrie un articol apărut în publicaţia* Critica actualităţii, *nr. 17, din 29 iunie 1935, în apărarea prof. univ. Constantinescu-Iaşi, căruia în 1935 i se intentase un proces la Chişinău, alături de alţi militanţi antifascişti. Articolul era semnat cu pseudonimul* G. Radu, *de studentul comunist Gheorghe Rădulescu, preşedintele Frontului Studenţesc Democrat (vezi şi* Magazin istoric, *nr. 9/1975).*

„Un mare savant, un profesor universitar cu renume mondial este [ales] de simpatia populară în fruntea maselor.

Mizeria şi marasmul unei crize generale a economiei româneşti cum n-am mai cunoscut a fost leagănul luptei antifasciste. În precipitarea evenimentelor, dacă pretutindeni, la fiecare răspîntie se naşte cîte un dictator şi fiecare degenerat inferior îşi poate îmbrăca mantia autocraţilor pentru a îndepărta masele de la lupta lor firească, au dreptul şi aceste noroade sărăcite, trudite dar hotărîte, să-şi aleagă şi ele adevăraţii conducători. Nu exponenţii urnelor măsluite.

Ci acei cari reprezintă — precum spuma mării agitate — spovedania unei lumi şi unei epoci de zbucium, de frămîntări profunde, cînd atacul împotriva maselor se dă cu o neobişnuită intensitate pentru a le răpi şi ultimele drepturi.

În faţa acestor tentative opinia publică a reacţionat, manifestîndu-şi solidaritatea întreagă cu acuzatul de la Chişinău ca şi cu toţi antifaşciştii de pe banca acuzării.

Profesorul Constantinescu-Iaşi şi cei 7 coacuzaţi n-are în faţa stăpînirii decît vina de a fi deschis ochii multor cetăţeni asupra prăpastiei pe care le-o deschide fascismul şi rasismul. A demascat pregătirile pe care reacţiunea le face de a îmbăta masele cu alcoolul sălbatec al rasismului hitlerist.

Acţiunea a prins şi aceasta e vina lor. În faţa opiniei publice însă, în faţa mulţimilor care fac istoria, aceşti luptători antifascişti au meritul de a fi luptat şi suferit pentru acţiunea lor, eroic şi demn. Milioane de conştiinţe mondiale, într-un gest de supremă solidaritate împotriva sentinţei ce se pregăteşte, şi-au manifestat public adeziunea lor la Comitetul de Apărare.

Ştiut este însă, că mereu, în lunga istorie a veacurilor, de cîte ori adevărul încolţit în mintea gînditorului şi în inima omului drept îşi făcea loc, sfărîmînd ultimele rezistenţe, apărea în combatant, bruta mercenară.

Opinia publică românească reacţionează viguros, cerînd, ca o imperioasă satisfacţie, achitarea prof. Constantinescu-Iaşi, precum şi a celorlalţi antifascişti".

BROASCA ŢESTOASĂ ROMANĂ

Prof. NICOLAE CATINO *din* Bucureşti, *ne trimite o notă referitoare la o formaţiune de luptă a armatelor romane, cunoscută sub numele de... broasca ţestoasă. Aceasta era alcătuită din soldaţi puternici, bine instruiţi, alăturaţi unul de altul, purtînd deasupra capetelor scuturile lor întuite, care formau un acoperiş în formă de carapace de broască ţestoasă. În acest fel, oştenii se puteau apropia de cetatea asediată fără mari greutăţi.*

În imaginea alăturată, o „broască ţestoasă" romană, după un desen de Jean Goujon (celebru sculptor şi arhitect francez), dintr-o ediţie a scrierilor lui Marcus Vitruvius Pollio (arhitect roman din sec. I î.e.n.), publicată în 1567.

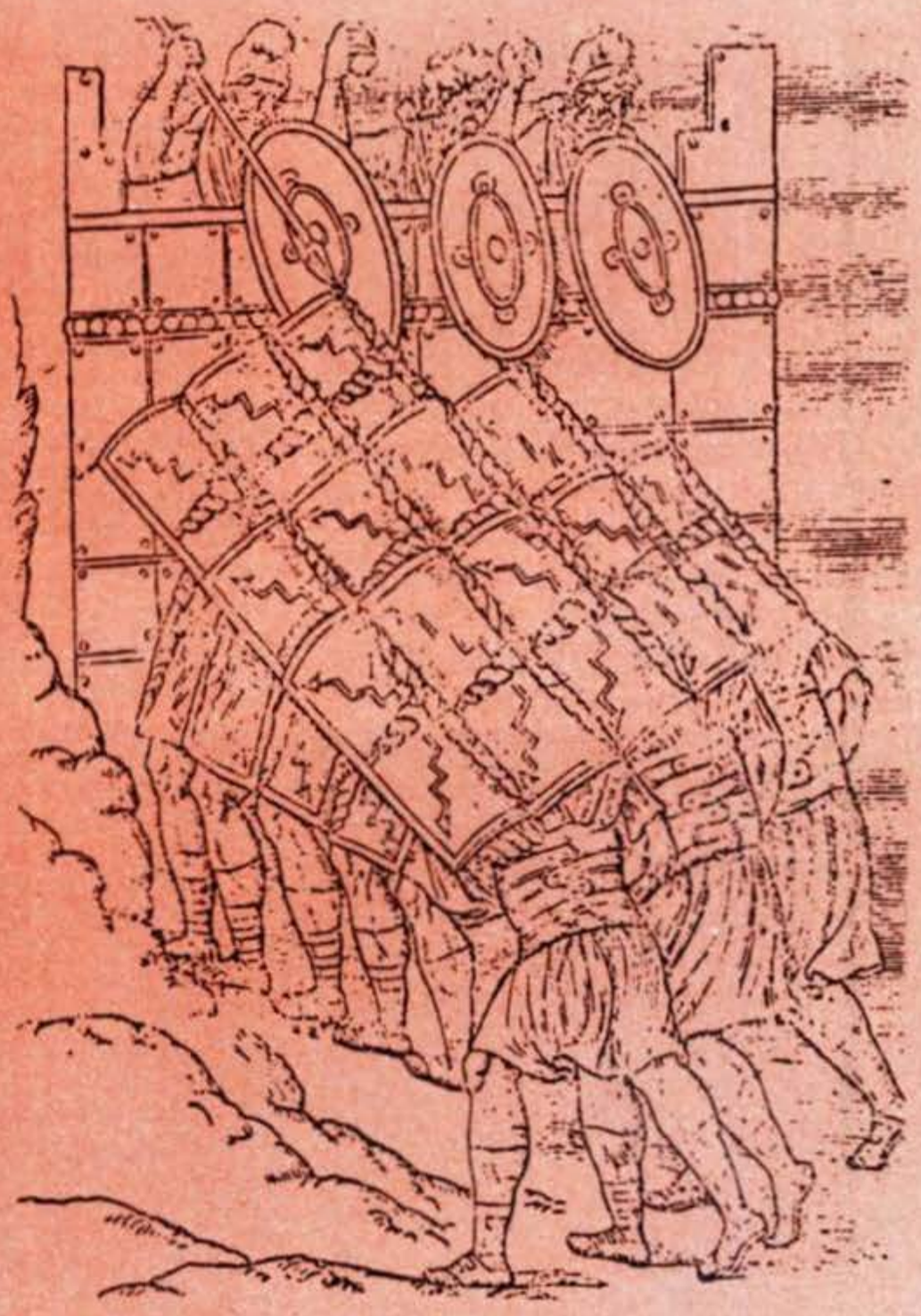

VOLUNTARI LA MEHADIA

Prof. NISTOR DOP *şi prof.* PAUL FLORESCU *din* Mehadia, jud. Caraş-Severin: ***vă mulţumim pentru călduroasele cuvinte de apreciere adresate revistei noastre. Am transmis forurilor competente semnalarea dv. din care citâm:*** „Localitatea Mehadia, aşezare străveche, cu mărturii din toate etapele istoriei noastre, ar merita să constituie obiectul unor cercetări arheologice intense care s-ar bucura şi de sprijinul locuitorilor din comună, interesaţi în cunoaşterea trecutului istoric al acestor meleaguri".

Poşta M I

I. I. C. BRĂTIANU PE SCENĂ...

Vechiul nostru colaborator IOAN LĂZĂROIU *ne semnalează pe marginea însemnărilor lui I. Gh. Duca despre anii neutralităţii, publicate de revista noastră, existenţa documentului unei compoziţii actoriceşti cu caracter istoric. Este o fotografie a marelui nostru artist Vladimir Maximilian care, în 1916, luîndu-şi masca primului ministru Ion I. C. Brătianu, îşi intitulase un cuplet* Intrăm sau nu intrăm, *semn al stării de spirit a opiniei publice româneşti interesată în cel mai înalt grad de situaţia ţării în primul război mondial. Fruntaşul liberal văzîndu-şi chipul aşa cum îl purta V. Maximilian (machiajul — Peppi Mahauer) a reţinut fotografia — pe care o publicăm alăturat — în colecţia sa.*

AVEŢI DREPTATE!

FRANCISC KRÄUTER *din* Săcălaz, jud. Timiş: *numele corect al oraşului din Stiria de Sus, amintit în revista noastră, nr. 5/1976, p. 57, este* Bruck an der Mur, *şi nu Druck a.d. Mur.*

ION CEAUŞU *din* com. Bolintin Vale, jud. Ilfov: *lucrarea lui Okolski,* Orbis polonus, *a fost publicată în 1641 la Cracovia şi nu Craiova, cum a apărut în revista noastră, nr. 6/1976, p. 8.*

LAUR PREDA *din* Bucureşti: *într-adevăr, Georges Clemenceau a murit în 1929 şi nu 1923, cum a apărut în revista noastră, nr. 5/1976, p. 25.*

MULŢUMIRI

Din corespondenţa sosită pe adresa redacţiei noastre, am reţinut sugestiile, propunerile, informaţiile şi completările transmise de următorii cititori, cărora le mulţumim: LIVIU BĂLESCU *din* Bucureşti; ION TARĂU *din* Cluj-Napoca; *prof.* NICOLAE ANDREI, com. Movila jud. Ialomiţa; PĂUN VOINEA *din* Timişoara; BILT I. VALENTIN *din* Tg. Lăpuş, jud. Maramureş; LAVRIC ION *din* Rădăuţi; IOAN AL. CORTEA *din* com. Schitu-Goleşti, jud. Argeş; IONEL BĂGNEANU *din* Bucureşti; P. HARNAGEA *din* Bucureşti; MARIA STRATULAT *din* Cluj-Napoca; IOANA DABIJA *din* Tîrgovişte.

Cristian POPIŞTEANU

2 793 RĂSPUNSURI EXACTE LA 100 ÎNTREBĂRI

Haner Alfred — *BV;* Bălan Olga — *B;* Smaranda Dumitru — *B;* Podoleanu Iuliana — *GL;* Tiţa Vlad — *GL;* Ţone Constantin — *VS;* Mihăilescu Ştefan — *B;* Barbu Ana — *Deva;* Orza Aurel — *Tg. Mureş;* Brădeanu Marian — *Piatra Neamţ;* Elisabeta Dumitru — *B;* G. Iliescu — *GL;* Mihăilă Minodora — *B;* Dumitru Mihalache — *B;* Ianăş Vasile — *Alioş, TM;* Slabu Iacob — *Lădeşti, VL;* Savu Ioana — *Ploieşti;* Costiug Mariana — *BC;* Văleanu Dumitru — *Bîrlad;* Barbu Constantin — *Deva;* Băloi Maria — *B;* Marica Elena — *B;* Brumă Ilie — *IS;* Cojocariu Constantin — *Săveni, BT;* Ponoran Mircea — *Timişoara;* Călinescu Ion — *Timişoara;* Mureşanu Andrei — *Slatina, OT;* Iliant Cornel — *Slănic, PH;* Danciu Aurel — *Vărădia, CS;* Movilă Ştefan — *Brusturi-Drăgăneşti, NT;* Panduru Jean — *Timişoara;* Ştefănescu Sofia — *B;* Steriu Gheorghe — *TL;* Iancu Pantalon — *Bîrlad;* Dinescu Eugen — *Timişoara;* Muntean Rodica — *BV;* Muntean Gheorghe — *BV;* Banea Aurelia — *BV;* Bărbuţă Constantin — *Bolintin Vale, IL;* Ruşeţ Mihaela — *B;* Gorcea Nicolae — *Ploieşti;* Surdulescu Eugen — *Drobeta Tr. Severin;* Ghinea Stan — *Drobeta Tr. Severin;* Glavici Marius — *Drobeta Tr. Severin;* Rîşcanu Virgil — *IS;* Iorga Ioan — *Brădeşti, VS;* Isopescu Ovidiu — *SV;* Cuc Aurel — *Oradea;* Stredie Monica — *Dorohoi;* Isache Ioan — *Tg. Ocna;* Pop Olimpiu — *B;* Iliesiu Alexandru — *Bocşa II, CS;* Petroescu Lucian — *Călan, HD;* Timofte Constantin — *Bădinţi, BT;* Bernacek Mihai — *IS;* Fetcaş Grigore — *SM;* Trandafir Şerban — *Pleaşa, PH;* Dumitrache Aneta — *Berca, BZ;* Selegean Pavel — *AR;* Petroescu Floare — *Călan, HD;* Moldovan Aurelia — *Bistriţa;* Moldovan Valer — *Bistriţa;* Slegean Sava — *AR;* Borza Vasile *SM;* Morariu Pavel — *IS;* Diaconescu Ion — *B;* Selegean Ioan — *AR;* Luchian Zenovia — *Piatra Neamţ;* Grigore Ion — *B;* Şerbănuţ Ioan — *Tg. Mureş;* Manole Gheorghe — *B;* Bembe Eliţa — *AR;* P. Cărstea — *SB;* Bradler Virginia — *B;* Florea Ion — *B;* Florea Iosif — Vălişoara, *HD;* Florea Mircea — *Vălişoara, HD;* Boboacă Constantin — *Bărbăteşti, VL;* Carata Florian — *Piatra Neamţ;* Bencze Vasile — *SM;* Buhan Vasile — *Vălenii Şomcutei, MM;* Suciu Alexe — *Sîntana de Mureş, MM;* Garoafă Dumitru — *Cluj-Napoca;* Ispas Voica — *B;* Tansanu Dan — *Roman, NT;* Negură Isabella — *Piatra Neamţ;* Budrugeac Dorin — *Piteşti;* Eugen Dediu — *Rm. Sărat;* Scridon Ovidiu — *Baia Mare;* Groza Sabin — *Oradea;* Tănăsescu Cornelia — *B;* Părăianu Constantin — *B;* Roşu Mihai — *B;* Chisăliţă Doru — *SV;* Ciornei Ion — *SV;* Filer Dumitru — *Ilia, HD;* Adam Vera — *IS;* Ionescu Felicia — *B;* Ionescu Nicolae — *B;* Vrînceanu Rada — *SB;* Ipate Elena — *Ioneasa, SV;* Ipate Dumitru — *Boura, SV;* Ipate Laura — *Ioneasa, SV;* Ipate Ioan — *Ioneasa, SV;* Negură Gheorghe — *Piatra Neamţ;* Georgescu Dumitru — *Cluj-Napoca;* Panţiru Ioan — *Piatra Neamţ;* Petcu Constantin — *Mediaş;* Petcu Aneta — *Mediaş;* Georgescu Maria — *Cluj-Napoca;* Gina Radulian — *B;* Ciurceu Doru — *Beregsău Mare, TM;* Munteanu Vasilica — *B;* Perneş Călin — *Zalău, SJ;* Crăciunescu Maria — *B;* Sîrbu Dorin — *Breaza, PH;* Prisăcaru Darie — *Rm. Vîlcea;* Popa Doina — *B;* Fotescu Petre — *CT;* Minciunescu Petre — *Ploieşti;* Grigore Virgil — *B;* Tărbujaru Constantin — *Buşteni, PH;* Cornea Dumitru — *Tg. Mureş;* Neşi Ionel — *Caracal, OT;* Eugen Mera — *Ibăneşti, MS;* Palamiuc Ioan — *GL;* Lungu Maria — *Focşani;* Dobra Veronica — *Baia-Mare;* Lechinţan Vasile — *Silivaşu de Cîmpie, BN;* Sin Mihail — *Sudiţi, BZ;* Amira Bela — *Topliţa, HR;* Grigoriu Gheorghe — *Roman, NT;* Creţu Dumitru — *IS;* Dascălu Elena — *Poienarii Rali, PH;* Podoleanu Marin — *GL;* Stan Ilie — *GL;* Dumitrescu Eugenia — *B;* Nechita Mihai — *Piteşti;* Budrugeac Gheorghe — *Pitesti;* Ursu Mihai — *Bicaz, NT;* Maran Alexandru — *TL;* Maran Aneta — *TL;* Minică Maria — *Topliţa, HR;* Petrescu Liviu — *IS;* Baros Elena — *B;* Jurubiţă Sorin — *Roşiorii de Vede, TR;* Saghin Vasile — *B;* Ionescu Nicolae — *Piteşti;* Boiangiu Constantin — *B;* Trintoru Grigore — *SB;* Grigorescu Tiberiu — *Tîrgovişte;* Sudiţu Tiberiu — *B;* Cudelcă Ilie — *B.*

CONTENTS (Romanian history) Bucharest, September 1976: The Second International Congress of Thracology... 2 • **R. VULPE** Great Personages of the Thracian World: Burebista, Deceneu and Decebalus... 3 • **G. BICHIR** Geto-Dacian Persistence under the Romans and Afterwards... 10 • **H.M. DANOV** The Thracians' Everyday Life... 11 • **T.G.E. POWELL** Elements of Eastern Art Transmitted to the West through the Thracians... 14 • **M. GARAŠANIN** and **I. NESTOR** Beginnings of Civilization in South-Eastern Europe... 16 • **C. PREDA** Thracian Peoples and Tribes... 18 • **N. GRIGORAŞ** Mircea the Old (1386-1418) and Alexandru the Kind (1400-1432)... 20 • **N.COPOIU** February-March 1866: Documents Regarding the Union... 26 • **F. TUCĂ, I. URSU** Chroniclers of the War of Independence (1877-1878)... 35 • **V. CÂNDEA** Romanian-American Relations in the Course of History... 40 • **I.G. DUCA** Unpublished Notes on Romania's entrance into the First World War... 47

SOMMAIRE (Histoire roumaine) Bucarest, septembre 1976: Le deuxième Congrès international de Thracologie... 2 • **R. VULPE** Personnalités marquantes du monde thrace: Burebista, Deceneu et Decebal... 3 • **G. BICHIR** La continuité géto-dace sous les Romains et après... 10 • **H.M. DANOV** La vie quotidienne chez les Thraces... 11 • **T.G.E. POWELL** Eléments d'art oriental transmis à l'Occident par l'intermédiaire des Thraces... 14 • **M. GARAŠANIN et I. NESTOR** Débuts de civilisation dans le sud-est de l'Europe... 16 • **C. PREDA** Peuples et tribus thraces... 18 • **N. GRIGORAŞ** Mircea le Vieux (1386-1418) et Alexandru le Bon (1400-1432)... 20 • **N. COPOIU** Février-mars 1866: Documents concernant l'Union... 26 • **F. TUCĂ, I. URSU** Chroniqueurs de la Guerre d'Indépendance (1877-1878) ... 35 • **V. CÂNDEA** Relations roumano-américaines au cours de l'histoire... 40 • **I.G. DUCA** Notes inédites sur l'entrée de la Roumanie dans la Première Guerre mondiale... 47

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) Бухарест, сентябрь 1976-го г: Второй Международный Съезд по Фракологии...2 • **Р. ВУЛПЕ** Крупные фракийские личности: Буребиста, Деченеу и Дечебал...3 • **Г. БИКИР** Гето-фракийское постоянство во время римлян и после них...10 • **Х.М. ДАНОВ** Повседневная жизнь фракийцев...11 • **Т.Г.Е.ПАУЕЛЛ** Элементы восточного искусства, переданные Западу через фракийцев... 14 • **М.ГАРАШАНИН, И. НЕСТОР** Зародыши цивилизации в юго-восточной части Европы...16 • **К.ПРЕДА** Фракийские племена...18 • **Н. ГРИГОРАШ** Мирча Старший (1386-1418) и Алескандр Добрый (1400-1432)... 20 • **Н. КОПОЮ** Февраль-март 1866 г. Документы Воссоединнения... 26 • **Ф. ТУКЭ, И. УРСУ** Летописцы войны за независимость (1877-1878 гг.)...35 • **В. КЫНДЯ** Румыно-американские отношения в течении истории... 40 • **И. Г. ДУКА** Неизданные записки о вступлении Румынии в первую мировую войну... 47

INHALT (Rumänische Geschichte) Bukarest, September 1976: Der zweite internationale trakologische Kongress ...2 • **R. VULPE** Bedeutende Persönlichkeiten der Trakerwelt: Burebista, Deceneu und Decebal... 3 • **G. BICHIR** Die geto-dakische Kontinuität zur Zeit der Römer und nachher... 10 • **H.M. DANOV** Das Alltagsleben bei den Trakern... 11 • **T.G.E. POWELL** Orientalische Kunstgegenstände dem Abendland vermittels der Traker überliefert... 14 • **M. GARAŠANIN, I. NESTOR** Die Zivilisationsanfänge im Südosten Europas... 16 • **C. PREDA** Trakische Stämme und Geschlechter... 18 • **N. GRIGORAŞ** Mircea der Alte (1386-1418) und Alexander der Gute (1400-1432)... 20 • **N. COPOIU** Februar — März 1866. Vereinigungsdokumente... 26 • **F. TUCĂ, I. URSU** Chronisten des Unabhängigkeitskrieges (1877-1878)... 35 • **V. CÂNDEA** Rumänisch-amerikanische Beziehungen entlang der Geschichte... 40 • **I.G. DUCA** Unveröffentlichte Aufzeichnungen über den Eintritt Rumäniens in den ersten Weltkrieg... 47

SUMARIO (Historia rumana) Bucarest, setiembre de 1976; segundo Congreso internacional de tracologia... 2 • **R. VULPE** Grandes personalidades del mundo tracio: Burebista, Deceneu y Decebal...3 • **G. BICHIR** La continuidad geto-dacia en el tiempo de los romanos y despues de romanos... 10 • **H.M. DANOV** La vida diaria a tracios... 11 • **T.G.E. POWELL** Elementos del arte oriental transmitidos al Occidento por intermedio de los tracios... 14 • **M. GARAŠANIN, I. NESTOR** Comienzos de civilización en sur-oeste de Europa... 16 • **C. PREDA** Linajes y tribus tracios... 18 • **N. GRIGORAŞ** Mircea el Valiejo (1386-1418) y Alejándro el Bueno (1400-1432)... 20 • **N. COPOIU** Febrero-marzo de 1866. Documentos de la Unidad... 26 • **F. TUCĂ, I. URSU** Cronistas de la guerra de independencia (1877-1878)... 35 • **V. CÂNDEA** Relaciones rumano-americanos a lo largo de la historia... 40 • **I. G. DUCA** Notas ineditos concerniente a la entrada de la Rumania en la primera guerra mundial... 47

ABONNEMENTS : ILEXIM — Serviciul export-import presă, Bucureşti, Calea Griviţei, nr. 64-66, P.O.B. 2001, telex : 011226

magazin istoric

Bucureşti, Intrarea Ministerului nr. 2, parter — Sectorul 1, Oficiul poştal nr. 1, Căsuţa poştală 702, telefon 16 68 72.

REDACTORI : Gheorghe David, Florentina Dolghin, Ioan Dragomirescu, Ştefan Sorin Gorovei, Ioan Lăcustă, Vasile Şimandan, Marian Ştefan, Ioana Ursu, Domnica Zavoicinschi
SECRETAR RESPONSABIL DE REDACŢIE : Valeriu Buduru
PREZENTAREA ARTISTICĂ : Radu Ion Popescu
TEHNOREDACTOR : Anton Tănase
CORECTURA : Constanţa Avram, Ana-Maria Şerbănescu

Apare lunar, se găseşte de vînzare la chioşcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poştale, factorii poştali, difuzorii din întreprinderi, instituţii şi de la sate. Preţul unui număr 5 lei, abonamentul pe 6 luni — 30 lei, pe un an — 60 lei.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scînteii" — Bucureşti

42 427

a

b

Vestigii tracice în România

c

d

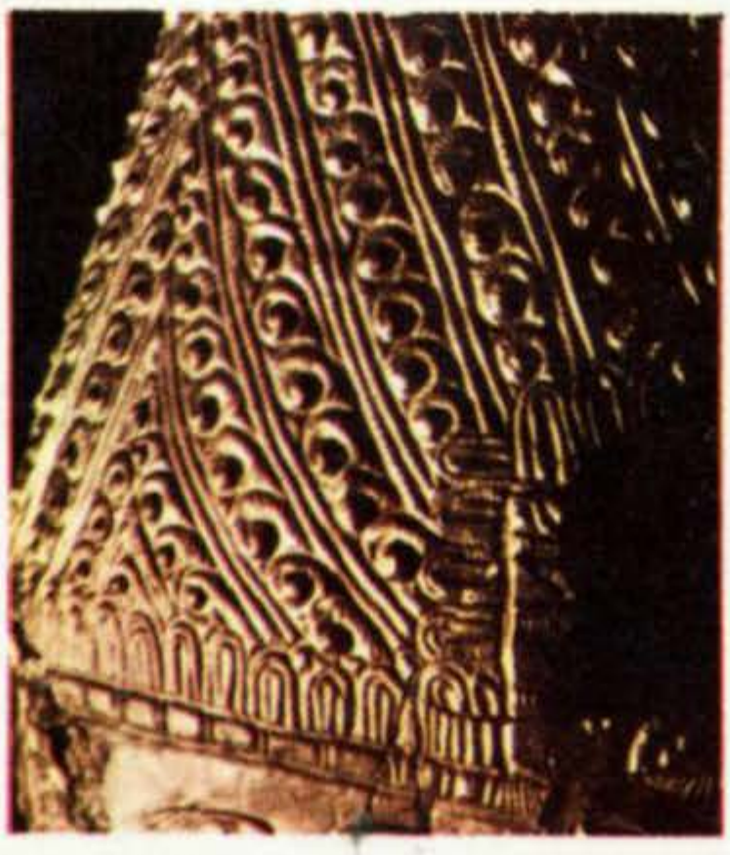

e

f

g

h

magazin istoric